

WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrå var fordomsdags: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 36 – Redaktionstid kl. 8 – 12, 7 – 12.
Kontor och expedition: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 24 – kl. 9 – 14.

Nr 1 Huvudredaktör: Lars Einar Floman

Redaktör: Helena von Alfthan

LÖRDAGEN DEN 7 JANUARI 2012

Reunionen – ett 200-årsminne

Rainer Knapas

Den första januari 1812 förenades Viborgska guvernementet, "Gamla Finland" från Ryssland sett, med "Nya Finland", den del av Finland som 1809 blivit ett eget storfurstendöme under Alexander I. Kejsarens manifest om föreningen var daterat dagen före julafton och det verkställdes genast. Världens historia, sådan den framstod i Viborg, kunde nu indelas i två epoker: före och efter "reunionen", som man ännu skrev under 1800-talet. Därefter blev Finland ett enda, med de gränser som gällde till 1940 och med Viborg som östlig huvudstad – den epok som hos oss dominerar minnet av Karelen och Viborg.

Två etapper

Gamla Finland hade uppstått i två etapper, först genom Peter den stores erövringar och freden i Nystad 1721 som lade Rysslands gränser mot väster ungefär där den går i dag, mellan Fredrikshamn och Viborg. "Lilla ofreden" 1741–1743 hade som följd att gränsen flyttades ansevärt västerut, till Abborfors, Kymmene älv och Saimenvattnen, så att både Fredrikshamn, Villmanstrand och Nyslott nu blev ryska städer och fästningar. Viborg förblev huvudort för den nya ryska provinsen, senare kallad både ståthållarskap och guvernement.

Historiens problematik

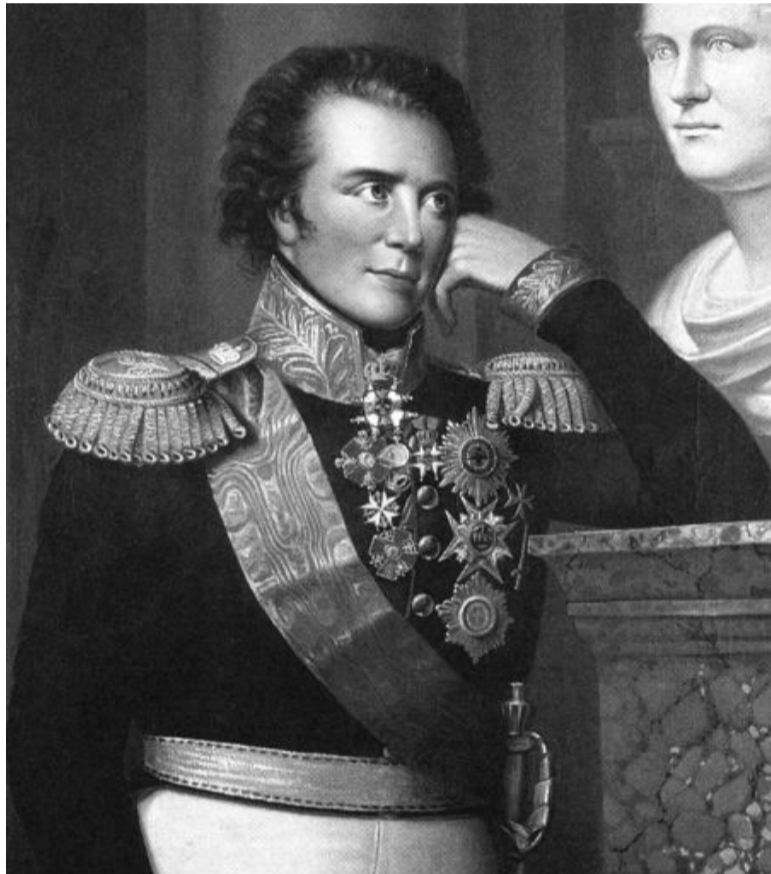
Östra Finland – Gamla Finland har alltid ställt till med problem för historieskrivningen – tendenser, attityder och politisk propaganda har här korsat varandra sedan 1812, både i Finland och i Ryssland. I Finland såg man tidigare under 1900-talet gärna hela 1800-talet som en "rysk parentes" i den stora linjen från forntid-kristen medeltid-svenskt samhällsskick till en självständig nationalstat. Gamla Finland och dess hundra år långa särskilda historia 1710/1721–1812 blev en parentes inom parentes och ett exempel på en kulturellt, språkligt och ekonomiskt fördärlig levnadsform för folket, ett eländigt liv i skuggan från Ryssland och S:t Petersburg.

Fog fanns för attityder av detta slag. Jämfört med svenska sidan var Gamla Finland efterblivet och fattigt, bönderna var ofta halvt livegna underhavande på donationsgods, som innehades av främmande herrar i Petersburg men styrdes av brutala förvaltare med piskan i högsta hugg. Hundraårsminnet av föreningen med Finland 1912 inföll under förryskningspolitikens år. För dem som då kämpade för lag och rätt och en markering av Finlands statsrättsliga ställning mot Ryssland var Gamla Finlands historia och "donationsgodsets förbannelse" något gefundenes, jämförbart med attityderna till Sovjetunionens historia i dag: här fick man se hur det kunde ha gått för oss, om man inte hade haft politiskt förstånd att avvisa de ryska interventionsförsöken i den "rätta" historiska utvecklingsgången.

Nya synvinklar

Under de senaste årtiondena har forskarnas inställning modererats ansevärt. Gamla Finlands historia har också i Finland erkänts som en del av det ryska rikets historia, förvaltning och kulturformer. Ett visst erkännande för den ryska överhetens reformförsök, upplysta skolsystem, förnäma offentliga byggande, tolerans av olika språk, religioner och kulturer med mera har slagit igenom också hos oss. Allt gott i vår historia har inte kommit från Sverige eller frambringats av finska folket självt.

Nyanseringen hindrar inte att erkänna fakta och missförhållanden. Donationsgodseländet var en del av Petersburgs och rikets ekonomi. Förvaltningen och rättskipningen i Gamla Finland hade många märkliga särarrangemang, jämförbara med andra västliga ryska provinser som Estland och Livland, men med starka inslag från

Gustaf Mauritz Armfelt i rysk generalsuniform inför Alexander I:s byst. Kejsarens troman i finska frågor anses ha haft ett avgörande inflytande på beslutet 1811. Porträtt av J. E. Lindh.

Alexander I, den milde kejsaren – hans filantropiska läggning ökade intresset för reformer i böndernas ställning i de baltiska provinserna och Gamla Finland, en av återföreningens orsaker.

Den 11 (23) December. Hans Kejsarl. Majts Nådiga Kungörelse, angående Wiborgske Gouvernamentets införlifvande med Storfurstendömet Finland.

Som Wi i anseende till gamla Finlands locala belägenhet anse nyttigt, att detta Land med Storfurstendömet Finland införlifvas, så hafwe Wi för godt sunnit, att förordna som följer:

- 1) Finländska Gouvernamentet förenas med Storfurstendömet Finland, och kommer, såsom utgörande en del af detta Storfurstendöme, att framdeles benämnas Wiborgs Län.
- 2) Hufvudsätet för Styrelsen af detta Län förblifwer uti Wiborg.
- 3) Ibland Innevägnarene uti detta Län, wese Wi utnämna na tvåanne till Ledamöder i Finska Consteillen, samt en till Ledamot uti Åbo Hof-Rätt.
- 4) Stats-

Inledningen till Alexander I:s kungörelse angående "Wiborgske Gouvernamentets införlifvande med Storfurstendömet Finland" av den 11 december 1811 – en "nyttig" åtgärd med tanke på Gamla Finlands locala belägenhet.

"svenska tiden" före 1721 eller 1743, även om överhetens språk var tyska och ryska, böndernas finska. På svenska i Finland och i Sverige har man vanligen starkt understött utposttänkandet mot öster och gärna återvänt till det Storsverige, som upprättades vid Stolbovafreden 1617 och som varade i hundra år. Peter den stores Ryssland, S:t Petersburg och 1700-talets Gamla Finland fick i denna tradition sällan någon uppmärksamhet.

I samband med 200-årsfirandet av 1808–09 års krig har man bland historikerna i Finland redan börjat debattera också orsaker och följder för Gamla Finlands förening 1811–1812. Alexander I hade gått in för ett upplyst och rationellt styrelseskick på många områden och försökte också inleda en nedmontering av livegenskapsystemet, börjande med rikets randområden Estland och Livland. Kejsaren tillsatte 1802 en särskild kommitté för att utreda ett allsidigt upphjälpande av Viborgska guvernementet. Finlands erövring 1808–09 och kejsarens försäkran vid Borgå lantdag att bibehålla alla tidigare svenska lagar och privilegier i kraft, inklusive böndernas äganderätt till jorden och den lutherska religionen, ställde det äldre Finland, Viborgska guvernementet, vid alla jämförelser i ett ofördelaktigt ljus.

Armfelt – böndernas talesman

Kejsarens närmaste rådgivare just 1811 – Gustaf Mauritz Armfelt i finska ärenden och statssekreteraren Michail Speranskij i andra reformfrågor – var rättskaffens ämbetsmän, med moral, samvete och kunskaper. Tidigare hov- och lebemannen Armfelt hade fått politisk tyngd och hösten 1811 beredde han intensivt frågan om en förening av de två Finlanden direkt med kejsaren. Utom alla ekonomiska, politiska och praktiska synpunkter anförde han också direkt filantropiska och moraliska skäl. Till sin hustru skrev han den 5 november 1811:

"Jag har ätit middag på hovet, arbetat med kejsaren i afton och äntel. fått desiderat om gamla och nya Finlands förening, som är ett verket stort opus och för mänskligheten ej en liten vinst, ty de olyckel. varelserne i gamla Finland kunna därigenom hoppas att återfå en existence civile och komma ut ur sin förfäing."

Armfelt själv ville statuera ett exempel för mera humana förhållanden på donationsgodsen

fortsättning på s.2

Ur innehållet

Heinz Ramm-Schmidts festtal återges på s. 3. Rainer Knapas skriver om 200-årsminnet av reunionen 1812 här invid.

Mer om gamla tider i Carl Fredrik Sandelins artikel *Familjen Hackmans Herttuala* på sid. 15, baserat på ett föredrag under Viborgscentrets resa till Viborg. Resans andra föredrag av Aarni Krohn publiceras på sid. 12. Emer Silius reportage från resan på sid. 11. WN ger åter sina läsare tillfälle att vandra på Viborgs gator med Emer Silius i *Klackarna på Klostergatan* på sid. 6.

WN hedrar Per Erik Flomans minne genom att publicera en av hans tidigare artiklar *Glimtar från musiklivet i Wiborg* på sid. 10.

Bland reportagen finns en rapport om en Rotaryutfärd till Wiborg på sid. 16, en presentation av Allegro-tåget av Emer Silius på sid. 20, kompletterad med en äldre skildring av en tågresa från Wiborg. På sid. 3 berättar Emer Silius om presentationen av WN i Viborg, som arrangeras av Viborgscentret. Centret fyllde i fjol 10 år och Emer Silius rapporterar om detta på sid. 2.

Föreningen Pamaus firade sitt 120-årsjubileum för ett år sedan och WN rapporterar på sid. 2. Magnus Wangel berättar på sid. 5 om skolmötet i april 2011.

WN fortsätter att bevaka wiborgska kulturevenemang; på sid. 16 presenterar Helena von Alfthan *Skatter ur Wiborgs konstvänners samling* och på sid. 19 rapporterar Rainer Knapas om Juteinidagen. Om livet under medeltiden i Wiborg berättar Henrik Degerman på sid. 17.

Årets bokspalt presenterar tre nyutkomna böcker: Rainer Knapas recenserar en ny rysk översättning av L. H. Nicolays "Das Landgut Monrepos" på sid. 18 och en avhandling om Jac. Ahenberg och hans restaureringsplaner för Wiborgs slott på sid. 19. Carl-Fredrik Geust skriver om M. Musins "Viipuri (Vyborg) 1940 god. Dokumenty" på sid. 18.

Kära läsare

I dag ser Wiborgs Nyheter på det gångna året med vemod. Tidningens huvudredaktör åren 1987–1999 och genom tiderna flitigaste skribent Per Erik Floman avled den 30 januari 2011. En lång intervju med honom ingick i fjolårets nummer. Hans kärlek till sin forna hemstad var genuin och hans stora kunskaper om staden fick vi wiborgsvänner och andra ta del av genom hans otaliga artiklar och reportage i WN, genom många föredrag om det gamla Wiborg och genom intervjuer i radio och TV. Wiborgs Nyheter hyllar Per Erik Flomans minne genom att i årets nummer på nytt publicera ett av hans tidigaste bidrag till

WN, ”Glimtar från musiklivet i Wiborg” från 1984.

Då WN:s två senaste långvariga huvudredaktörer nu gått ur tiden har redaktionen med dem också förlorat två ytterst produktiva skribenter och medarbetare. Redaktionen består i dag av Annika Helkama-Tötterman som VD, Lars-Einar Floman som huvudredaktör, Helena von Alftan som redaktionssekreterare, Emer Silius som flitig stjärn- och lokalreporter, Rainer Knapas som redaktör för historiska avdelningen, Marianne von Wright som redaktör och Christel Kaareskoski som annonsackvisitör.

Redaktionen blickar ändå framåt

med tillförsikt och är inriktad på att så länge det låter sig göra fortsätta utgivningen av ”världens östligaste svenska tidning” med utgivningsdatum den 7 januari. Vår ambition är att fortsatt publicera intresseväckande översikter av människor, företeelser och institutioner i det gamla Wiborg, att samla och återge wiborgska levnadsminnen, att skriva om wiborgska förehavanden av olika slag och om historiska händelser – i första hand givetvis på WN:s språk svenska, dock utan att rygga för alster på något annat av de fyra språken. Vi försöker givetvis också bevaka aktuella frågor i dagens ryska Viborg och förmedla intressanta nyheter däri-

från. Vi följer dessutom med vad som händer inom våra aktiva svenska Wiborgsföreningar som här hemma fortsätter att värna om arvet från Tyrgils stad. Vi tackar alla skribenter som bidragit till detta nummer med uppslag och idéer, texter och bilder.

Redaktionen

Redaktionens adress:
c/o Annika Helkama-Tötterman
Mellstensv. 9, 02170 Esbo
tfn 0400-414 308

Vill du lära dig layout?

Kom med och hjälp till med ombrytningen av Wiborgs Nyheter och få gratis lektioner i layout.

Förfrågningar:
helenava@welho.com

fortsättning från s.1

och köpte 1812 upp en stor egendom i Hiitola, bara för den goda sakens skull.

Anpassningens tid

Efter 1812 inleddes en period av anpassning i Viborg till nya normer, importerade från Finland västerifrån. Guvernementet blev ett län bland många. Beskäftiga ämbetsmän och kyrkliga prelater skyndade sig att än en gång fördöma alla tidigare förhållanden och överta nyckelpositionerna för framtiden. Landshövdingarna och hovrättspresidenterna (från 1839) var de mest dugliga i landet, det fanns ett oändligt antal konfliktämnen att reda ut, ekonomiskt och juridiskt, när det gällde att överföra en provins från ett rike till ett annat storfurstendöme. Men den wiborgska kulturformen med sina många språk och institutioner var seglivad – först 1843 lyckades man till exempel få gymnasiet att byta undervisningsspråk från tyska till svenska. De borgerliga familjerna och handelshusen, Die alten und echten, stod på sig och den wiborgska urbaniteten har visat sig rätt odödlig.

Ekonomi, juridiken och kameralistiken kring donationsbönderna, deras dagsverkskontrakt, rättigheter och skyldigheter tog inte slut med föreningen 1812, snarare tvärtom. En upplösning av hela systemet, som existerat i hundra år, kunde inte genomföras över en natt och donationsinnehavarna gjorde allt för att förhålla alla förändringar, som ingrep i deras intäkter och fördelar. Dessutom tog reformviljan i Ryssland slut redan under 1810-talets senare hälft och efter dekabristernas uppror 1825 tog Nikolaj I många avgörande steg tillbaka.

År 1826 utfärdades ett manifest om donationsbönderna i Viborgs län, som mot alla förhoppningar omvandlades till landbönder, jämförbara med torpare av äldre svenskt-finskt slag, och fortfarande utan ärtlig äganderätt till sin jord. Hela donationsväsendet upplöstes först genom ett beslut på 1863 års liberalt influerade lantdag, då staten beslöt att lösa in donationerna och omvandla dem till vanliga skattehemman, en utdragen procedur som slutfördes först på 1920-talet – mer än hundra år efter föreningen 1812.

Ett minnesvärt år

Året 2012 kommer säkert i Ryssland att bli de stora fosterländska manifestationernas år, 200-årsminnet av segern över Napoleon och rikets uppsving till en första rangens makt i Europa är en ärorik historia, att se upp till i dag. För Wiborg och Wiborgska guvernementet var Ryssland 1812 av gammal hävd det rätta fäderneslandet, och många finländare stod på de segrandes sida. Alexander Amatus Thesleff, bland andra, marscherade in i Paris 1814. Hemma konstruerade man samma år för de ”riksomedelbara” tidigare ostfinnarna ett nytt mindre fädernesland, Finland med nya gränser. Reunionen med det övriga Finland 1812 placerade Wiborg igen i ett västligt, svenskt och finskt historiskt sammanhang, men i dag finns inga skäl att förneka eller förklara 1700-talets ryska tid som någon parentes, lika litet som stadens ryska historia efter 1944.

Vi firar 7-januarisoaren

lördagen den 21 januari kl. 18.00

på Riddarhuset
Riddaregatan 1

Frack el. mörk kostym

Anmälningar till
monica.saxen@kolumbus.fi
senast 10.1.2012

Supékortet 80 euro för vuxna
50 euro för ungdomar under 18 år

Balen med anor
1835 - 2012

Den svenske journalisten och författaren John Crispinsson som nyligen tilldelats ett pris av Historiska föreningen i Helsingfors för sin nya bok **”Den glömda historien. Om svenska öden och äventyr i öster under**

tusen år” har Viborg och Viborgs historia som ett av sina bärande teman - han har flitigt utnyttjat och kommenterat Wiborgs Nyheter från tiden före 1939 och också alla nyare årgångar.

Viborgs-centret 10 år

Viborgs-centret r.f. har fyllt 10 år. Under denna tid har centrets verksamhet hunnit bli bekant för de flesta Viborgsresenärer, inte bara på de talrika resor Viborgs-centret själv har ordnat utan också på många andra, där resenärerna har fått hjälp i praktiska detaljer av Viborgs-centrets tjänstvilliga personal. Därtill har ett stort antal representanter för näringslivet fått kontakter i Viborg samt hjälp i form av tolkning och översättning.

Viborgs-centret r.f. grundades år 2001 av Karelska Förbundet och många Viborgsföreningar, bl.a. Handelsgillet i Wiborg. Centrets uppgift skulle vara att i Viborg skapa och underhålla ett centrum för kultur-, information- och medborgarverksamhet mellan de gamla och nya wiborgarna samt att befrämja och utveckla även näringslivets kontakter mellan Finland och Ryssland, i synnerhet i Viborgstrakten. Centret skulle ordna seminarier, kurser, resor och utfärder, ge råd och hjälp samt skaffa kontakter. Föreningens språk skulle vara finska och svenska och dess medlemmar de i Finland registrerade föreningar som ville understöda centrets verksamhet. Till föreningens första ordförande valdes Kauko Sipponen och till dess viceordförande Hans Andersin. Därtill utsåg medlemsföreningarna till föreningens styrelse Pertti Joenpolvi, Göran Lagerman, Pekka Pinomaa och Heikki Rautvuori.

Ända från början har Viborgs-centret haft kontor både i Helsingfors och i Viborg. Helsingforskontoret har hela tiden funnits i Karjalatalo, medan kontoret i Viborg har flyttat ett par gånger. I juni 2009 fick Viborgskontoret till sitt förfogande ett rum i Hotel Victorias nybyggda hus vid Salutorget i Viborg, dit man kommer via hotellreceptionen.

För att underlätta samarbetet med

Viborgs-centret gratuleras av Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura (VSKS). Från vänster VSKS:s ordförande Pentti Paavolainen och viceordförande Pertti Araviita samt Viborgs-centrets representanter Pertti Joenpolvi, Galina Pronin och Kauko Sipponen.

de ryska myndigheterna och för att undvika onödiga formaliteter grundades år 2001 en i Ryssland registrerad organisation, ANO Tsentr Viborg, som bl.a. sköter om penningtransaktionerna i Ryssland. Till dess ordförande valdes Hans Andersin och till dess viceordförande Kauko Sipponen.

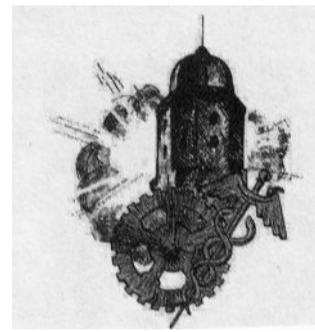
Behovet av ett Viborgs-center har någon gång ifrågasatts, men efterfrågan på centrets tjänster är det bästa beviset på att misstankarna är obefogade. I början hade Karelska Förbundet ansvar för Viborgs-centrets ekonomi, men sedan år 2006 har centret själv kunnat finansiera sin verksamhet. Centret uppbär ett skäligt arvode för sina tjänster, i synnerhet för sådana som kräver tid och besvär. Därtill ordnar Viborgs-centret skräddarsydda resor, seminarier och andra evenemang vars kostnader täcks med deltagaravgifter. Undervisningsministeriet har

understött verksamheten, och till vissa projekt har man fått medel av EU och enskilda donatorer.

Utöver det dagliga arbetet samt talrika resor, seminarier och PR-arbete har Viborgs-centret under sina tio första verksamhetsår åstadkommit tre stora projekt: två permanenta utställningar i Viborgs slott samt utvecklandet av den vansköta Sorvaligravgården till en minneslund. Utställningarna i slottet, den ena över självständighetstiden 1917–1944 och den andra över autonomitiden 1812–1917 i Viborg, uppfördes i samråd med Viborgs slott och museiverket i S:t Petersburg medan Sorvali-företaget, som ännu är under arbete, genomförs som EU-projekt i samverkan med Viborgs stad samt med experter och frivilliga från de båda länderna.

Som ett exempel på Viborgs-centrets sociala verksamhet kan nämnas

Pamaus fyllde 120 år

De finska industri- och affärsidkarnas sällskap i Wiborg ”Teollisuuden ja Liikkeenharjoittajain Seura Pamaus” firade ett stort stilt och glatt 120-årsjubileum på hotell Crowne Plaza i Helsingfors den 21 januari 2011. Föreningens första möte hölls på hotell Imatra på Gråmunkegatan i Wiborg den 13 januari 1891. Motsvarande svenska sammanslutning, Handelsgillet i Wiborg, hade grundats några år tidigare, 1887. Pamaus är i dag fortfarande

ett livaktigt sällskap med hela 700 medlemmar.

I den välarrangerade jubileumsfesten deltog omkring 300 personer bestående av sällskapets medlemmar med damer samt inbjudna gäster. Kvällen inleddes unisont med ”Karjalaisten laulu” som klingade kraftfullt ur karelska hjärtans djup. Festtalet hölls av bergsrådet Kari Neilimo, född i Wiborg 1944. Pamaus-sällskapets pris på 10 000 euro tilldelades Karjala-tidningens mångåriga chefredaktör Antti O. Arponen. Under middagen uppträdde bl.a. en kör från Wiipurilainen Osakunta. Till den läckra festtaffeln serverades för ändamålet buteljerat och välsmakande Pamaus-vin, både vitt och rött. Stämningen var varm och livlig som sig bör på en sådan tillställning och dansen trädde fortfarande på gamla Hesperias tiljor då WN:s utsända sökte sig hemåt i natten.

Gunnarson i vimlet

att centret har ordnat skolning i databehandling och internet för handikappade barn och ungdomar i Wiborg samt skaffat begagnade datorer från Finland till deras förfogande.

Viborgs-centret r.f. firade sin 10-årsfest den 10 april 2011 med kaffeservering på Karjalatalo. Föreningens nuvarande ordförande Pertti Joenpolvi hälsade gästerna välkomna och festföredraget hölls av föreningens hedersordförande Kauko Sipponen. På programmet fanns också musik- och sångframföranden samt recitation. Hälsningar och gratulationer framfördes i talarstolen av Karelska Förbundets ordförande Marjo Matikainen-Kallström, Matti Mäkinen från Viborgs Sångarbröder samt ambassadör Heikki Talvitie och lektor Marja Loikas. Dessutom gratulerade många Viborgsföreningar och privatpersoner med blommor, telegram och adresser eller personliga handskakningar.

Som verksamhetsledare för Viborgs-centret verkar Galina Pronin. Som funktionär i Helsingforskontoret arbetar Bella Kiuru. Viborgskontoret leds av Alla Matvijenko och som funktionär och tolk arbetar Tatjana Shumilina. Helga Abakshina ställer upp i Wiborg då det behövs svenskspråkig tolkning eller översättningar från eller till svenska.

Ordförande för Viborgs-centret r.f.s styrelse är för närvarande Pertti Joenpolvi och viceordförande Emer Silius. De övriga styrelsemedlemmarna är Lars-Einar Floman, Liisi Huhtala, Eero Kunttu, Matti Lepistö, Vesa Putula och Anne Uotinen. Kauko Sipponen har utnämnts till hedersordförande. Ordförande för ANO Tsentr Viborg är Pertti Joenpolvi, viceordförande Emer Silius och övriga styrelsemedlemmar Alla Matvijenko och Carl-Fredrik Sandelin.

Emer Silius

Hyss och upptåg i Wiborgs Svenska Lyceum

På 7 januari 2011 höll Heinz Ramm-Schmidt festtalet om Wiborgs Svenska Lyceum, pojkskolan i Viborg. Talet med sina berättelser om hyss och pojkestreck var mycket uppskattat, men fanns inte uppskrivet i någon form så WN skickade ut en reporter med bandspelare för att fånga Heinz Ramm-Schmidt historier för eftervärlden.

Helena von Alfthan

– Wiborgs Svenska lyceum är Finlands näst äldsta skola, grundad 1409. Eleverna var mycket aktiva och så elaka mot lärarna att skolan måste stängas helt och hållet 1710, och öppnades först igen år 1745, berättar Heinz Ramm-Schmidt.

– Inte pratades det om mobbing på min tid. Klart att såna tendenser fanns men de kvävdes i sin linda. Eleverna på lägre klasserna valde i allmänhet en mentor bland de äldre som skyddade de här yngre. Om någon gjorde en illa blev det slagsmål, man slogs på skolgården tills det kom blod. De övriga eleverna på kvarten gjorde en ring runt och ropade allesammans: ”mera blod”. Men därefter sedan skakade man hand med sin motpart, och man blev goda vänner igen.

– Jag kommer ihåg en incident när jag blev oense med läraren i kyrkohistoria, kyrkoherde Mosander. Vi var oense om hur det gick till när den helige ande befruktade jungfru Maria. Min mamma var antroposof, därför hade hon en annan syn på jungfru Maria. Jag steg upp och sade att ”jag tror inte på det där”. Då blev läraren så arg att han sa ”ta av dig byxorna och luta dig mot pulpeten” och så gav han åt mig piskrapp med peksticken och skrek ”spotta ut djävulen” Jag spottade så mycket jag kunde. Och så sa han ”nu räcker det” och så var vi goda vänner. Det här gjordes inför hela klassen, de var urförtjusta.

Här måste juniorreportern avbryta talet för att fråga vad de andra eleverna tyckte. Var det skamligt att få stryk?

– Tvärtom, jag blev den stora idolen! svarar Ramm-Schmidt käckt och fortsätter med talet.

Det spökar på vinden

– Samma kyrkoherde Mosander höll morgonbön i den stora stora festsalen,

som hade dubbel höjd, det var nästan lika högt som i Ridarhusets sal. I taket hängde en jättstor mässingskrona med tolv stycken lampetter. När kyrkoherden kom till bönen i slutet av predikan, såg alla att den här stora ljuskronan sakta lyftes upp kanske en meter och sedan kom den sakta ner igen. Mosander sa: ”Si det spökar”.

– Upp på vinden var två pojkar. Kättingen i vilken kronan hängde var fäst på vindsgolvet med en stor järnstång och de här pojkarna tog i var sin ända av järnstången och lyfte upp den och sänkte ner den. Det var så roligt, att de tyckte de skulle ta den den ännu högre, så tog de stängen upp till axelhöjd. Men då slant stängen och den ramlade ner och stumpa kronan så häftigt att alla de här lampetterna och lamporna ramlade ner i golvet och på pojkarna som stod där under.

– Rektorn och några lärare rusade upp på vinden för att ta fast de här odögarna men det syntes inte ett spår. Pojkarna hade naturligtvis klättrat ut genom vindsfönstret och nerför brandstegen. De skyddade sig att skaffa vattentätt alibi, ingen blev relegerad för den här sakens skull.

Nu undrar reportern, hur ofta pojkarna blev relegerade och hur man sedan kunde följa med undervisningen?

– Ofta — det brukade vara 3 månaders relegering. Men det fanns metoder att man följde med, förklarar Heinz Ramm-Schmidt.

Som tusen ruttna ägg

– En annan historia hade min äldsta bror varit med om, så det måste ju ha varit sanning. Kemi var ett stort läroämne i skolan. Vi hade kemisal i översta våningen och en underbar lärare. Den här gången lärde han pojkarna att göra en vätska som hette kolsvavla eller kolsulfid, den vätskan luktade som tusen ruttna ägg. När lektionen var slut sa läraren ”sätt inte ammoniak i, då luktar det så illa att det

Heinz Ramm-Schmidt i sitt hem i Gäddvik.

går inte bort förrän inom tre veckor.” Så gick han ut.

– Det var ungefär uppmaningen att sätta ammoniak i det hela! En pojke satt ammoniak i skålen, och så stälpte någon hela skålen. Det rann ända ner till källaren, och lukta så illa att skolan stängde för någon vecka.

– Rektorn ville hade reda på vem som var efter roten till upptåget, men alla nekade. Till slut var det en pojke som hette Raul Pehkonen som bekände. Men det var inte alls han som busat. Istället för att alla skulle bli relegerade tyckte han att han kunde offra sig. ”En gång mer eller mindre gör inte så stor skillnad” tyckte han. Det var en mycket fin pojke.

Internationella följder

– Den historiskt intressantaste händelsen, som hade internationella följder är från 1909. Det finns antecknat, för på plats var chefredaktören för den ryska tidningen i Wiborg, Novaja Vremja. Det finns andra versioner av historien som är betydligt mindre intressanta, men så här skrevs historien i ett stort uppslag i Novaja Vremja.

– Den 29 december kl. 10 hade ryska guvernören en stor mottagning på Rådhusorget som låg nedanför

Svenska Lyceet. Han hade samla hela ryska garnisonen på torget, där var kanske några tusen soldater. Guvernören höll tal och ledde en bön för alla de där soldaterna. Mitt i guvernörens andragande öppnades fönstren i lyceet och ut kom en hornorkester, ett horninstrument från varje fönster, som spelade Björneborgarnas marsch!

– Guvernören med polisen rusade till skolan för att fångsla musikanterna. Vaktmästaren som var en klok karl hade barrikererat dörren, det tog lång tid att forcera ingången. Då de sent omsider kommer upp till salen, så siter där bara en snäll pojke som spelar på en flöjt. De andra hade rymt upp på vinden. Skolans rektor påstod att där inte hade hänt någonting.

– Ryssarna fordrade att alla elever skulle relegeras för evig tid och inte få skriva studenten, och då skulle de inte få komma in vid universitetet. Rektorn ville vinna tid, så han kallade på skolstyrelsens överdirektör Virkkunen. Virkkunen kommer dit och anser att det här är så viktigt, förhållandet mellan finnar och ryssar, att det här måste avgöras i Åbo hovrätt.

Fallet var åtta år i hovrätten och det blev aldrig något resultat. För när åtta år hade gått var Finland självständigt! Och universitetet hade gjort undantag med alla de här relegerade pojkarna,

de fick komma in till universitetet i Helsingfors.

Sista studentkullen

– Det Svenska lyceet i Viborg har fostrat många berömda personer i Finland. Det var en fin skola, med den anda som den hade och det var fruktansvärt synd att den måste sluta. Jag råkade vara på den sista klassen år 1940 och fick studentmössan som den allra sista i skolans historia i Brunns-parken i Helsingfors.

Här frågar WN:s reporter om skolan var pojkskola ända till slutet, och Ramm-Schmidt berättar att 1938 sammanslogs Svenska Lyceum med Fruntimmersskolan. WN:s reporter undrar nyfiken hur det påverkade stämningen i skolan.

– Tänk nu när pojkar i puberteten plötsligt får ett dussin söta flickor så där i närheten, säger Heinz Ramm-Schmidt och fortsätter: Det var en pina, det var hemskt svårt. Det var svårt att koncentrera sig på att lära sig nånting.

Reportern stänger av bandspelaren och tackar för de spännande historierna.

Wiborgs Nyheter läses också i Viborg

Redan under flera års tid har det senaste numret av Wiborgs Nyheter årligen presenterats även för dagens viborgare. Evenemanget har ordnats av Viborgs-centret och det har försiggått inom ramen för en s.k. ”Suomiklubi”, ”Finlandsklubb”. Här är det dock inte frågan om ett organiserat samfund utan en grupp på närmare hundra ryska viborgare som har ett levande intresse för sin hemstad och dess förflutna. De samlas månatligen på Aalto-biblioteket eller på något annat ställe för att lyssna på föredrag av någon gästföreläsare från Finland eller av någon rysk expert.

Presentationen av Wiborgs Nyheter var ett initiativ av Hans Andersin, som hann bli välkänd för dagens viborgare. Efter hans bortgång hade undertecknad äran att få genomföra presentationen den 24 mars 2011. Aalto-bibliotekets renovering hade börjat, men den redan färdigställda föreläsningssalen stod till vårt förfogande. I början av evenemanget hedrades Hans Andersins minne med minnesord, musik och en tyst minut.

Själva presentationen genomfördes enligt det gamla mönstret. Tidningen genomgicks artikel för artikel, undertecknad läste upp utvalda avsnitt på svenska och Helga Abakshina översatte dem till ryska. Bilder från tidningen visades på den vita duken.

Tolken Helga Abakshina och Emer Silius föreläser om Wiborgs Nyheter för rysk publik.

Publiken var tacksam, i synnerhet var den intresserad av artiklar som berörde Viborgs historia. Bland publiken

syntes också experter från slottsmuseet samt åtminstone en representant för den lokala pressen.

En del av publiken som samlades på biblioteket för att bekanta sig med vår tidning.

Ett femtiotal exemplar av Wiborgs Nyheter delades ut bland publiken. Aalto-biblioteket fick även ett exemplar av 7 januari-historiken, som förhoppningsvis ställs fram på ett synligt ställe när renoveringen är över och biblioteket återvänder från sin exil. Nu verkar biblioteket på två ställen: kundservicen finns i ett finskbyggt

hus vid Pellervogatan 10 och en del av böckerna är lagrade i det före detta finska församlingshuset vid Magnusgatan 5.

Wiborgs-föreningar

Östsvenska Kvinnoförbundet

Östsvenska Kvinnoförbundet grundades 1917 som en underavdelning till Svenska Kvinnoförbundet r.f. Stadgarna godkändes 1923. Under krigsåren 1939–44 låg verksamheten nere, men återupptogs i Helsingfors efter fredsslutet.

Nya generationer anslöt sig och stadgarna förnyades. Enligt dessa skall nya medlemmar ha "Wiborgsanknytning". Föreningen tillhör fortfarande Svenska Kvinnoförbundet men är helt opolitisk. För närvarande har föreningen 63 medlemmar.

Från januari till april och från september till november sammanträder vi tredje torsdagen i månaden, lyssnar till ett föredrag och dricker en kopp kaffe. Vår och höst avslutas med en utfärd. I december äter vi jullunch tillsammans.

Ordförande för Östsvenska Kvinnoförbundet är Doris Harkimo och sekreterare Nina Hackman.

Marianne von Wright

Föreningen 7 januari

Det är 7-januariföreningen som står bakom landets äldsta välgörenhetsfest, glansens och traditionernas årligen återkommande 7 januari-soiré med 177-åriga anor som numera firas på Ridarhuset i Helsingfors. Föreningens ordförande är Annika Helkama-Tötterman och sekreterare Eva-Karin Wilkko-Antell. 7-januariföreningen är även utgivare av Wiborgs Nyheter.

Tyrgilmuseet

Tyrgilmuseet grundades 1972 och har till uppgift att bevara minnen av och sprida kunskap om kulturen i det gamla Wiborg och dess omnejd. Museet bidrar årligen till Wiborgs Nyheter med en presentation av Årets Wiborgare. Ordförande i styrelsen är Emer Silius.

Handelsgillet i Wiborg

Den här traditionsrika föreningen och herrklubben bildades i Wiborg redan år 1887 och firar i år sitt 125-årsjubileum. Gillet är en sammanslutning för forna wiborgare, deras efterkommande och andra personer med intresse för gillet syften. Handelsgillet i Wiborg har för närvarande c. 150 medlemmar och verksamhetens fasta punkter är vår- och höstmötena med föredrag och middagsamvaro kompletterade med en utflykt per år med ledsagare, inom- eller utomlands. Gillet sammanträder i Helsingfors handelsgilles lokaliteter.

Till gillet syften hör att slå vakt om den forna hemstadens kulturella och historiska värden och bereda sina medlemmar tillfälle till sällskapligt umgänge. Gillet stöder dessutom wiborgsarbetet genom årliga understöd och utdelar stipendier till medlemmar av Östra Finlands nation.

Vid vårmötet 2011 gästades gillet av professor Sven Hirn som berättade om sina personliga minnesbilder från Wiborg och Karelen. Höstmötets föredrag handlade om Klostergatan i Wiborg och hölls av Wiborgskännaren Emer Silius. Ordförande för Handelsgillet i Wiborg är Lars-Einar Floman och sekreterare Jan Sandström.

Tyrgils Orden

Tyrgils Orden instiftades av en grupp gamla wiborgare i förskingringen 1952 och har beskrivits som en illustrerad samling bröder som samlas kring det traditionella, historiska och svenska Wiborg. Orden har ett trettiotal medlemmar och sammankommer i regel två gånger årligen på Svenska Klubben. Stormästare och Slottshövding är Henrik Degerman, skrivare Emer Silius.

Kurator Annette Tallberg, inspektör emeritus Olavi Luukkanen och nya inspektorn Kai Nordlund skålar på nationsmötet.

Blomstringsperiod på ÖFN

Östra Finlands nation lever i en blomstringsperiod just nu. I år har redan 25 nya medlemmar skrivit in sig i nationen, medan de gamla fortsätter vara aktiva. Nationens programkvällar och satsar besöks flitigt och de olika utskotten jobbar på på sina håll. Det för några år sedan grundade Yngre Äldreutskottet samlar de äldre studerande som är inne på sluttrakan i sina studier eller som precis blivit klara.

Nya utnämningar inom nationen har också skett. Inspektör emeritus Olavi Luukkanen kommer i vår att gå i pension och på nationsmötet den 13 oktober 2011 valdes professorn i beräkningsmaterialfysik Kai Nordlund till ny inspektör för Östra Finlands nation. Nordlund tillträdde omgående på grund av Luukkanens längre utlandsvistelse. Det officiella inspektörskiftet firas i samband med nationens årsfest den 25 februari 2012. Nationen har också fått en ny kurator då politices studerande Annette Tallberg från Sibbo den 1 september 2011 tog över efter agronomie- och forstmagister Yvonne Nygård.

Vår lilla nation har vind i seglen och det är glädjande att se att så många velat vara med och utveckla nationens verksamhet. Eftersom nationen saknar en ordentlig historik över de senaste tiotals verksamhetsåren bildades en historikgrupp, som strävar efter att sammanställa de senaste tjugo årens historia till nationens 90-årsjubileum

år 2014, och sedan förhoppningsvis en heltäckande historik till 100-årsjubileet. Gruppen har också tagit på sig att komma med förslag till hur stadgarna kunde revideras samt hur nationen kunde utvecklas ytterligare.

Men trots att nationens medlemsantal stadigt stiger gör tyvärr inte nationens verksamhetsekonomi det. Förutom de spår den ekonomiska recessionen satt så skär också studentkåren än en gång i sina verksamhets- och föreningsbidrag, vilket naturligtvis försvårar nationens möjligheter att utvecklas. Ett av de viktigaste besluten i år är därför att grunda en understödsförening, Föreningen Wiborg, som förhoppningsvis inom en nära framtid kommer att bli godkänd av patent- och registerstyrelsen.

Nationen har också funnit sig till rätta i de nya utrymmena på fjärde våningen av Mannerheimgatan 5 A. Trots protesterna att lämna Kupolen i trappan bredvid har Öffen kunnat konstatera att den nya lokalen passar oss bättre och att utrymmena är mer ändamålsenliga. Speciellt om nationen fortsätter växa som den gör nu skulle vi inte ens få plats under Kupolen längre. Därför görs allt för att den nya lokalen Nypolen ska kännas som hemma, och det har hittills skett med goda resultat.

Hanna Othman

TYRGILSMUSEET

Årets wiborgare 2011 Sofia Örn (1795-1869)

Någon måste våga säga det första ordet. Ingen idé kan bli verkställd utan initiativtagare. Antalet nödlidande i Viborg hade år efter år vuxit. På våren 1835 var tiden mogen för en noblare välgörenhetsförening. Nu hade dessutom Rådhuset i Vallén fått två ståtliga grannar: Societetshuset och teatern. Dessa tre hus bildade tillsammans en lämplig scen för storslagna societets-händelser.

Två prominenta damer, hovrädin-

nan Sofia Örn och hennes unga svägerska, fru Charlotte Sesemann, övergick från ord till handling och samman kallade en grupp av stadens ledande damer till ett möte. Mötet resulterade i grundandet av en förening som på Fästningens dominerande språk tyska skulle kallas Frauen-Verein. Dess syfte var att utföra socialt arbete bland fattiga och andra behövande. Till föreningens första ordförande valdes initiativtagaren, hovrädinnan Örn.

Föreningen började genast med symöten för tillverkandet av stilfulla lotterivinst, som sedan utökades med gåvor från stadens affärsassocierat. Redan den 8 oktober 1835 kunde man i gamla rådhuset ordna ett "allmänt sociallotteri", vars avkastning var 4 350 assignatrubel.

Den 7 januari 1836 ordnade Frauen-Verein i det nya rådhusets festsal en maskerad som avkastade 805 assignatrubel. Detta evenemang blev början på festtraditionen "7 januari" som i år redan fyller 176 år.

Sofia (Sophie) Wilhelmina Örn föddes år 1795 som dotter till borgmästaren Jakob Johan Sesemann (1762-1824) och Anna Sutthoff (1763-1825). Hon hörde sålunda både på fädernet och på modernet till kända wiborgska släkter. Hon var gift med slotts- och lasarettsläkaren, hovrådet Caspar Gottlieb Örn (1790-1833). Under hela sitt liv hade hon känt medkänsla för nödlidande, men nu som nybliven änka ville hon helt ägna sig åt välgörenhetsarbete. Hon var tämligen välbärgad, hon ägde åtminstone två hus vid Katarinegatan i Fästningen och köpte ännu år 1863 den s.k. basarbyggnaden vid Siikaniemi torg. Då det

sistnämnda huset efter hovrädinnan Örn's död övergick till hennes dotter, änkeöverstelöjtnantskan Alexandrine Mendt, en känd välgörerska även hon, fick det namnet "Mendts basar", som det känns vid ännu i dag.

Sofia Örn ledde sin förening målmedvetet och med ett stort hjärta i trettio års tid. År 1851 invigdes ett hem för vämlösa flickor, som verkade under föreningens förvaltning ända till 1930-talet.

Förutom sin verksamhet i Frauen-Verein deltog Sofia Örn i välgörenhetsarbete även på många andra sätt. Hennes namn förekommer bl.a. på en årlig förteckning över personer som avsat sig nyårsvisiterna och i stället givit bidrag till skolan för gossebarn av Wiborgs stads arbetande klass.

Hon var en av arrangörerna av en maskerad som ordnades i Viborg den

4 februari 1857 till förmån för de nödlidande i Wasa län. Behållningen var 817,65 silverrubel.

År 1861 annonserade Sofia Örn i tidningen Wiborg om en "publik maskerad-bal jemte lotteri-allegri", som skulle hållas den 15 maj och vars inkomst var ämnad att bilda grunden till ett kapital för instiftandet av en inrättning för motverkandet av "demoraliserande tiggeriet på gatorna och i". En några dagar senare publicerad redovisning visar att maskeraden besökts av 102 herrar, 94 damer och 11 barn och att dess avkastning inklusive en efteråt given donation stigit till 600 silverrubel. Tidningen Wiborg kritiserade dock projektet i en artikel och konstaterade att med den goda viljan ensam kan ganska litet uträttas och att det behövs en ändamålsenlig plan för att lösa problemet där samfundsekonomin hittills förgäves använt sina bästa krafter. Vad som hände med fru Örn's 600 silverrubel vet man inte exakt, men med största sannolikhet användes de till sitt ädla ändamål genom Fruntimmerfattigföreningen som grundats i Viborg år 1862 eller någon annan av de talrika institutioner som under de närmaste decennierna grundades för att stiffta skolor, barnhem, sommarkolonier, åldringshem och andra inrättningar för stadens fattiga.

Då Sofia Örn år 1869 avled slutade hennes nekrolog i Wiborgs Tidning med orden: "Mången usling välsignar hennes namn. Frid vare med hennes stof!"

(Ur historiken "7 januari 1836-", Emer Silius 2010.)

Viipurin Hautaustoisisto
Runebergsgatan 56, 00260 Helsingfors
tel. (09) 493 538
på samma plats sedan 1941

Hautauspalvelu Aaltonen Oy
Gästgränden 4, 02770 Esbo
tel. (09) 8055 200

www.viipuri-aaltonen.fi
palvelu@viipuri-aaltonen.fi

Kotimainen täyden palvelun perheyrittys

Öffen besökte Viborg

Staden där nationssymboler är historia

Då man är med i en nation där medlemmarna kallar sig wiburgenser och som använder bokstaven W som sin symbol så borde ett besök till Viborg vara obligatoriskt. Med några års mellanrum försöker Östra Finlands nation erbjuda sina medlemmar möjligheten att besöka "moderstad". Hösten 2011 var det igen dags då sju wiburgenser tillsammans med nio medlemmar av Wiipurilainen Osakunta åkte iväg med båt från Villmanstrand.

Det var en fin känsla då båten närmade sig staden och slutligen tog i land alldeles bredvid slottet. Här var äntligen Wiborgs slott – fästningen som figurerar på nationens fana och på vapnet som hänger på nationslokals vägg. En symbol fick genast mera innehåll och mening.

Resenärerna kunde skatta sig lyckliga att inspektör Olavi "Olli" Luukkanen var med på resan. Luukkanens föräldrar träffade varandra i Wiborg under det sista året staden hörde till Finland, och genast båten la till kunde han peka ut huset där hans mamma en gång bott. Hans kunskaper i ryska

var också till stor hjälp då han var den enda i sällskapet med dessa färdigheter.

Sällskapet bodde på hotell Victoria vid salutorget. Under eftermiddagen deltog alla i en guidad bussrundtur varefter alla hade lite fritid. Då begav sig största delen ut på upptäcktsfärd till saluhallen och de närmaste kvarteren.

Resenärerna hade hoppats på att kunna äta middag i Runda Tornet, men tyvärr var stället stängt. De dukiga reseledarna hade ändå hittat en annan restaurang där alla fick plats och kunde njuta av god mat. Knappast någon på restaurangen kunde undgå att märka den finländska gruppen, speciellt då snapsvisorna ekade mellan stenväggarna.

På vägen tillbaka till hotellet i den fortfarande varma solnedgången beundrade resenärerna atmosfären i staden. Viborg hade beskrivits arkitektoniskt som ett smått förfallet Helsingfors. Många av gatorna var ändå mer pittoreska än Helsingfors. Också kvarteren som fortfarande står förfall-

na efter kriget väckte förundran, men är också de på ett sorgligt sätt stämningsfulla.

En hel del gruppfoton togs vid Tyrgils Knutssons staty. För en generation som vuxit upp medan Viborg alltid varit ryskt krävde det en omställning av tankegången att tänka att staden varit till största delen finsk och svensk en gång i tiden. Att det rests en staty av en erövrare är ju redan intressant i sig.

Följande dag begav sig gruppen iväg till slottet för att ta sig en närmare titt. I museet var det intressant att se det wiburgensiska vapnet på var och varannan tavla. En nästan exakt kopia på en tavla som hänger i nationslokalen fanns också. Det är en enorm tavla som visar ett gammalt Wiborg i bakgrunden och stora fartyg i förgrunden framför slottet. Utställningen på andra våningen om den finska tiden i Wiborg var också imponerande och väldigt utförlig.

Alla som kände sig upp för utmaningen klättrade också upp i slottets torn. Det är ett bestyr som kräver att man varken har höjdskräck eller klaustrofobi eftersom trapporna är smala och tornet flera våningar högt. Men utsikten ut över hela Viborg är värt slitet.

Före hemfärden åt resesällskapet ännu lunch tillsammans. De flesta testade på borsjtjsoppa till förrätt och sedan fisk till huvudrätt. En snabb runda ännu via saluhallen för att köpa de sista souvenirerna och resan var över.

Att äntligen få se Wiborgs slott och statyn av Tyrgils Knutsson var en fin upplevelse. Det var fantastiskt att kunna se att de traditioner och symboler som nationen för fram är efter år har en plats i historien. Bland fester och möten glöms det ibland bort var allting har börjat, men ett besök till Viborg påminner om den historia som finns och om den viktiga uppgift vi har att föra vidare de här traditionerna till nästa generation av studeranden.

Hanna Othman

Wiburgenserna Henri Lohilahti, Albert Andersson, Lotta Lindfors och Elin Andersson gjorde närmare bekantskap med Torkel Knutsson.

Skribenten Hanna Othman framför Slottet.

Wiborgs svenska skolors vårfest – ännu en gång

Skolträffen firades med en festlunch i Handelsgillet i Helsingfors festal den 16 april 2011. Stämningen var varm och god. Återseendets glädje var påtaglig.

Festen inleddes med hälsningstal av festkommitténs ordförande René Lardot som utbringade den traditionella skålen för Wiborg och dess svenska skolor. Den bortgångna Wiborgssjälens Per Erik Flomans minne hedrades med en tyst minut.

René Lardot tackade organisationskommitténs medlemmar för fes-

tens planerande och genomförande.

Bland deltagarna kan två långväga f.d. elever nämnas, dvs. Dorrit Rasmussen från Danmark och Daan van Berlekom från Sverige.

Festmenyn bestod av kräftterrin, grillat kycklingbröst och blodapelsinsorbet. Till måltiden serverades vittvin och rödvin. Snaps, öl och vatten kunde beställas separat.

Snapssångerna leddes som förut av Magnus Wangel. "Helan", "Halvan" och "Tersen" klingade hurtigt i salen.

Ett uppskattat och medryckande

musikprogram framfördes av Simo Bäckman, sång och Tom Eklundh, piano. Wiborgarnas signatursång, "Wiborg, du Tyrgils stad" rymdes med som allsång ledd av Simo Bäckman.

I slutet av festen blomsterhyllades René Lardot och Gunvor Biström. Margita Saris och Barbro Wallgren tackade skolfesternas primus motorer för deras mångåriga medverkan i festernas genomförande och planering.

M.W.

"Honnörsbord". Fr. vänster René Lardot, Birger Herold, Maria Biström, Daan van Berlekom, Dorrit Rasmussen och Gunvor Biström.

"Blomsterupp-vaktning" Fr. vänster René Lardot, Margita Saris, Barbro Wallgren och Gunvor Biström.

Vi bakar inte bara Viborgskringlor!
Hos oss finns läckerheter
för fest och vardag

Ekberg

www.cafeekberg.fi

Klackarna på Klosterergatan

Emer Silius

Ingen gata i Viborg har en så ståtlig början och bjuder på så omväxlande vyer som Klosterergatan. Mitt emot Brynolf Blomkvists 100 meter långa Tull- och packhus står två eleganta höghus från sekelskiftet 1800-1900. Mellan dessa hus rinner Klosterergatan upp, passerar efter den första gatu-korsningen några av de finaste medeltidsminnen staden har att uppvisa, går genom de mest krigshärdade kvarteren i Fästningen och mynnar till sist ut i Skolplanen mellan stiliga 1800-tals skolbyggnader.

Klosterergatan fick sin riktning i regulariteten i mitten av 1600-talet, då den drogs rakt från Håkansporten förbi dominikanerklostrets kyrka till Rådstornet i inre ringmuren. Gatan drogs då tvärs över åkrar och tomter, det fanns ingen tidigare gatulinje att följa. Klosterergatan var gatans ursprungliga namn som den fick tillbaka år 1928, däremellan hade gatan hetat bl.a. Håkansportsgatan och Kejsargatan. I dag heter den Vyborgskaja Ulitsa.

Första huset på gatans vänstra sida har som sin adress **Södra Vallén 10**, men man kan inte beskriva Klosterergatans början utan att nämna detta hus. Det är det s.k. Rothes huset, en slottsliknande byggnad i nygotisk stil som vicekonsul Emil Rothe lät resa på tomten under åren 1899-1900. Arkitekten var Waldemar Aspelin. Tomten hade tidigare tillhört släkten Tawast. Rothe med familj bodde själv i huset, som man kunde kalla konsulernas hus, eftersom såväl den danska konsulen, affärsmannen Leon Perander som den tyska konsulen F. J. Clever bodde och upprätthöll sina konsulat där efter Rothe. Dessutom bodde konsulinna Mary Mustonen i huset. Huset synes fortfarande vara i mycket gott skick och pryder tillsammans med grannhuset på andra sidan av gatan gatuvyn i Viborgs södra hamn.

Grannhuset på gatans motsatta sida har adressen **Klosterergatan 1** och var känt som Aktiebolaget Torkels hus. Huset är byggt nästan samtidigt som Rothes hus, ett par år tidigare, och har samma pampiga stil med spetsiga torn. Byggnaden är ritad av arkitekt Eduard Dippell som även hade planerat den nya domkyrkan. Kyrkan fick fullträff i kriget och har jämnats med marken, men Ab Torkels hus med sina torn och gaveltrianglar har trotsat världens stormar och är ännu i dag ett av de snyggaste husen i Viborg. Den trekantiga tomten hade tidigare ägts av släkten Koscheleff, och fastigheten övergick efter Ab Torkel till företaget W. Dippell. I huset har bl.a. bott fru Charlotte Mielck med sin dotter, musiklärarinnan Nora Mielck. På 1930-talet inhyste huset en vårdanstalt, som behandlade reumatiker och äldre med elektriska bad.

Tomten **Klosterergatan 2** befinner sig på gatans vänstra sida, genast efter Rothes hus. Där står ett vitt funkishus från år 1931, planerat av wiborgsarkitekten Uno Ullberg. Huset tillhörde Viipurin Panttilaitos Oy, som flyttade hit sitt pantlånekontor från kvarterets motsatta sida. Kontoret hade skilda ingångs- och utgångsdörrar, kanske för att undvika genanta sammanstötningar kunderna emellan. De pantsatta föremålen förvarades i husets övre våningar bakom låga fönsterrader.

Även denna tomt hade tillhört släkten Tawast och efter dem hovrådet Herman Avellan och vicekonsul Emil Rothe. Under sovjettiden stod Ullbergs skapelse i flera årtionden övergiven och tom och liknade med sina långa tomma fönsteröppningar ett malplacerat parkeringshus, men nu har huset renoverats.

Följande tomt på vänstra sidan, **Klosterergatan 4**, är nu tom på byggnader, men före kriget stod där ett bastant hus med fyra våningar. Det hade arkitekt Johan Blomkvist ritat för handlanden Ferdinand Michelson. Husägarens

"Gillesstugan" vid Klosterergatan 10.

Välbevarade trähus vid Klosterergatan 18 och 20.

Så här börjar Klosterergatan. Till vänster Rothes och pantlånekontorets hus, till höger Ab Torkel.

Pugins hus vid Klosterergatan 22 i all sin prakt. Till vänster Klosterergatan 20 med sin förlängning.

initialer och årtalet 1898 syntes i en kronliknande dekoration på hustaket. I huset har bott bl.a. greve A. O. Steinbock, som då var chef för Viborgs lotsdistrikt, rektor Aaro Markkanen, direktör Sören Wager, målaren Yrjö Siltanen och köpmannaparet Jussi och Hanna Turpeinen. På 1800-talet ägdes gården med dåvarande trähus i flere decennier av fröknarna Euler, varav den ena hade skapat den kända interiörbilden av Dominikanerklostrets kyrka före kyrkans ombyggnad år 1828. Fastighetens sista ägare var Luostari Oy.

I hörnet av Nyportsgatan, **Klosterergatan 6**, står ett gult tvåvåningshus. Det är ett äldre hus som om- och tillbyggdes år 1939. Tomtägaren var handlanden Toivo Piironen och ändringsarbetet planerades av byggnadstekniker Eino Fahlenius. Huset var efter vinterkriget i så gott skick att Piironen bodde i det ännu under fortsättningskriget. Fasaden mot Nyportsgatan ser ut att ha genomgått förändringar.

Före Piironens tid verkade matservering och café Elonvoima i huset. På 1800-talet hade tomten flera ägare, bl.a. köpmansänkan Elisabeth

Jaenisch och tullförmannen Erik S. Qvarnström.

På gatans högra sida mellan Ab Torkels hus och Nyportsgatan finns bara en tomt, **Klosterergatan 3**. På tomten står dock två hus, det ena med tre våningar och det andra med två. Det förstnämnda är egentligen en tillbyggnad, som restes på 1920-talet på ett tomt ställe mellan Ab Torkels hus och den på tomten redan befintliga byggnaden, men till stilen skiljer det sig helt från sina grannar. Husets arkitekt var Uno Ullberg och fastighe-

tens dåvarande ägare sjökaptenen och skeppsredaren J. W. Paulin.

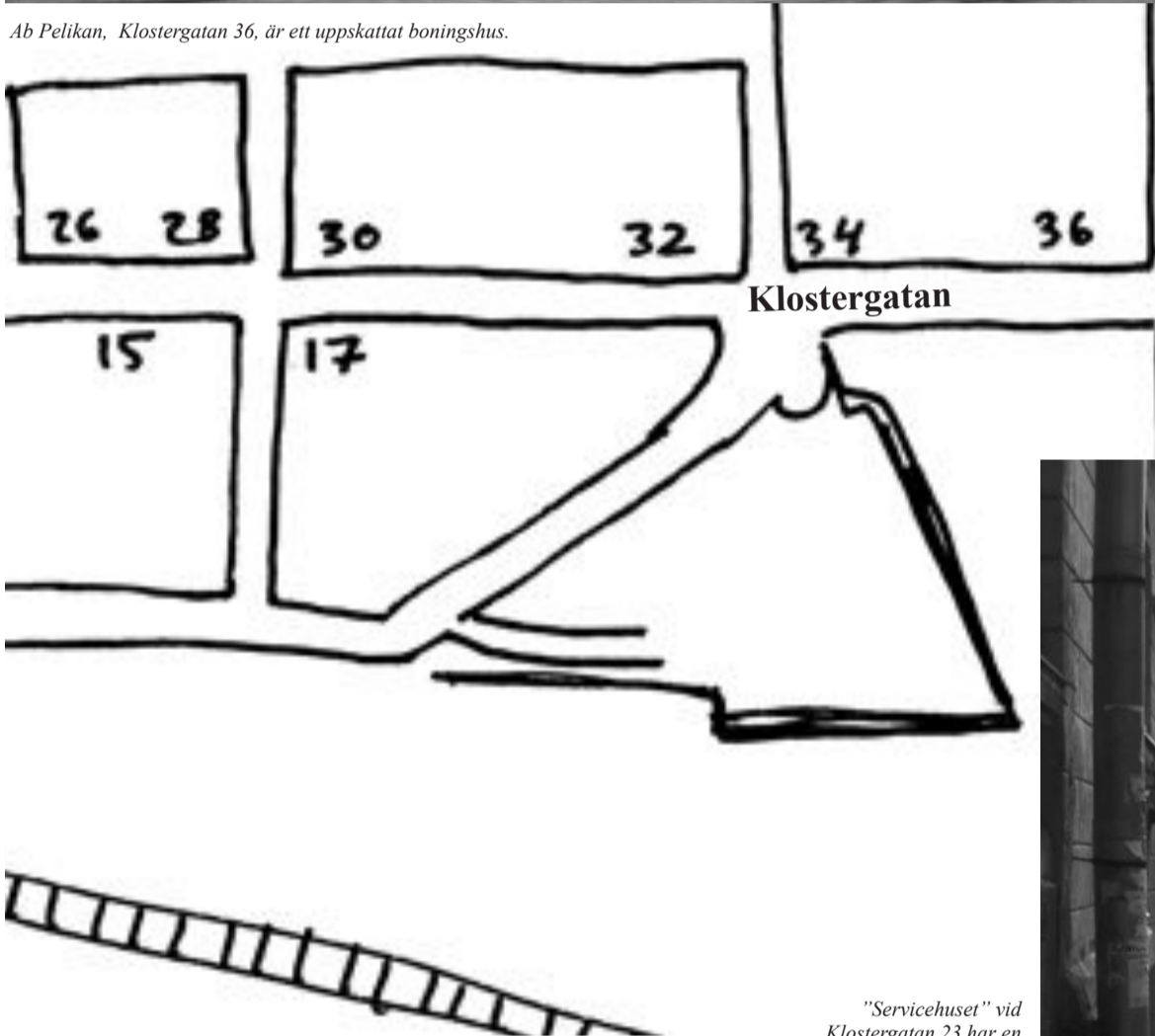
Hörnhuset mot Nyportsgatan är ett typiskt stiligt 1800-talshus, sannolikt ritat av arkitekt Johan Blomkvist. Huset lät handlanden Petter Schabarin bygga i slutet av 1880-talet på en tomt, som tidigare hade tillhört bl.a. general Paul Etter och kommerserådet Paul Jakovleff.

J. W. Paulin hade sitt kontor och sin bostad på Nyportsgatans sida. Även Oy Standard Stevedoring C:o verkade i fastigheten. En salt havsbris smekte huset, där det förutom Paulin

Ab Pelikan, Klostergatan 36, är ett uppskattat böningshus.

bodde åtminstone två andra sjökapte-
ner, O. Borg och F. R. Laanti.

Vi går över Nyportsgatan, Ulitsa Novoj Zastavy, och befinner oss mitt i medeltiden. På vänstra sidan, på tomt **Klostergatan 8**, står ett fyrkantigt "tärningshus", som med största sannolikhet är det äldsta kvarvarande huset i Fästningen, bortsett från kyrkruinerna. Exakt när det är byggt och till vilket ändamål vet man inte. Enligt en uppfattning kan byggnaden ha varit Helgeandsgillet's hus, som verkade som fattig- och sjukhus och därtill erbjöd natthärbärge åt hemlösa vandrare. För att samtidigt tjäna alla dessa ändamål verkar huset rätt så anspråkslöst, men inte var staden stor heller, och ingen som var i behov av den här sortens tjänster kunde ens drömma om att kräva ett enskilt rum. Helgeandshuset nämnes i annalerna första gången år 1445, men arkeolog Aleksander Saksä dämpar vår iver genom att misstänka att detta hus kan vara några decennier yngre. Efter kriget revs övriga byggnader runt huset, vilka alla var illa skadade, men detta hus, kvarterets äldsta, fick stå kvar. Det renoverades och det fick ett brant tak enligt medeltida mönster.

Ett av de rivna husen var ett långt envåningshus i gatuhörnet. Det härstammade från 1700-talet och dess tillbyggnad vid Klostergatan var från 1800-talets början. Vid Klostergatan finns delar av en 1800-tals stenmur kvar som ursprungligen har utgjort

yttreväggen av en numera riven ut-
husbyggnad. Bakom muren utfördes
sommaren 2011 arkeologiska utgräv-
ningar.

Tomten har tillhört bl.a. guverne-
mentssekreteraren, titulärrådet Jo-
han Alfthan och generalskan Louise
Grundt samt senast Kiinteistö Oy
Keisarinkatu 8. I hörnhuset fanns bl.a.
målerifirman J. Mellais Oy.

Följande tomt, **Klostergatan 10**, är
inte mindre intressant. Mitt på tomtens
bakre del står ett bastant byggt ljust
stenhus som påminner om det föregå-
ende, men det är litet större och har
lägre takform. Tomten är omgärdad
av ett högt plank, om porten är stängd
måste huset beskådas genom ett par
springor bredvid porten. Detta hus
saknas på de äldsta kartorna, men obe-
roende av detta är det helt uppenbart
att kåken är flera hundra år gammal.
De flesta forskarna anser att huset är
från medeltiden och några föreslår att
det kan ha varit borgarnas gillesstuga
dvs. det hus där de har samlats vid öl-
stop för att höra de senaste nyheterna,
träffa varandra och förbättra världen.
Helt obetydlig kan byggnaden i alla
fall inte ha varit, den ligger ju bara ett
stenkast från det ställe på andra sidan
av Vaktornsgatan där stadens äldsta
rådhus fordom stod.

På tomtens finns också nyare bygg-
nader som har planerats av arkitekt
Jalmari Lankinen för Viborgs hamn-
arbetarkår. Bostads-, kontors- och
verkstadsbyggnaderna stod färdiga år

"Servicehuset" vid
Klostergatan 23 har en
speciell arkitektur. Till
höger en del av f.d.
Pietinens snickerifabrik.

1930, och garaget på gården år 1938.
Då stod det ännu ett envåningsstråhus
från 1800-talet mot Klostergatan men
det har försvunnit.

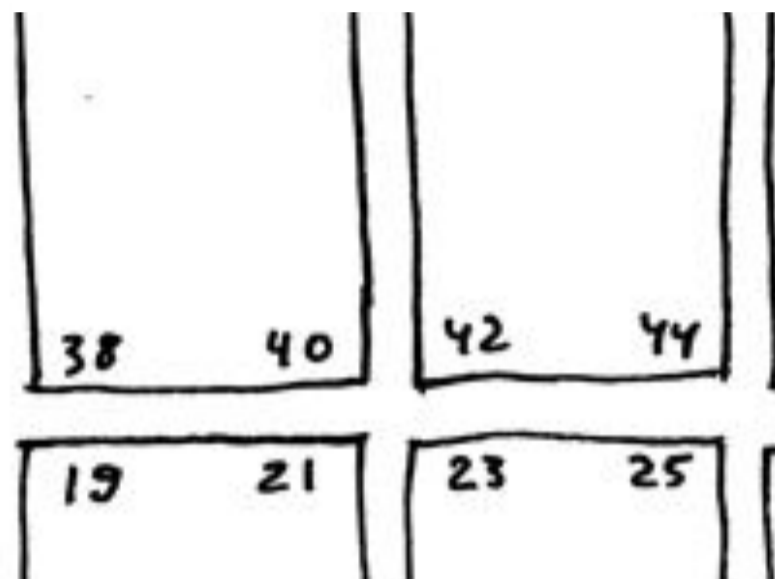
Tomtens tidigare ägare har varit
bl.a. statsrådet Fredr. Frankenhaeuser,
kollegiassessorn Johan A. Frey och
kontoristen Wilhelm Jaatinen.

Det höga planket kring Klostergatan
10 sträcker sig ända till Pamppala-
gatan och omsluter även kvarterets
tomma sydvästra hörn. Tidigare fanns
här ännu ett litet trähus före gatuhör-
net, adressen **Klostergatan 12**. Huset
ritades på 1870-talet av arkitekt Fred-
rik Odenwall för gårdens dåtida ägare
målarvärdaren Carl J. Ullberg. Före
Ullberg hade fastigheten ägts av läne-
bokhållaren Christian Tawast och före
 honom av handlanden Ivan Smirnoff.
Osk. E. Hirvikallios "Reklaamo", som
på beställning planerade och tillver-
kade reklamskyltar och -affischer ver-
kade i byggnaden på 1930-talet.

Klostergatans högra sida mellan Ny-
ports- och Pamppalagatan bjuder inte
på något intressant att se. Alla hus
från tiden före kriget är utplånade. På
den första tomtens efter Nyportsgatan,
Klostergatan 5, står ett 5-våningshus,
byggt på 1960-talet, typiskt för sin tid,
som sträcker sig ända till Södra val-
len. På samma ställe stod före kriget

Klassiska lyceets sidobyggnad vid Klostergatan 44. Svenska flickskolans fortsättningsklasser pluggade här i slutet av 1930-talet.

ett tvåvåningshus från 1700-talet.
I huset verkade bl.a. S. Kokkonens
snickeri, Pelti- ja Rautatyö Oy samt
Valio r.l:s mjölkbutik n:r 21. Fastig-
heten hade på 1800-talet tillhört först
köpmannen Johan Wrigstedt, sedan
konsul Carl Henrik Rosenius och
hans familj, och i början av 1900-talet
köpmannen Herman Fredr. Franck.

Nästan hela tomtens **Klostergatan 7** är
tom och används som lek- och idrotts-
park för barn. Detta framgår av ett par
fotbollsmål samt en färggrann gunga
och en klätterställning längre borta.
Av tomtens tidigare bebyggelse står
endast en röd tegelgavel kvar, som
har tillhört garaget på bakgården.
Även här fanns det bostadsbyggnader
från 1700-talet. Fastigheten ägdes
på 1800-talet av rådmännen Anders
Hellström och Abraham Häggberg
samt familjen Tudermann. I början av
1900-talet var tomtägaren bokhand-
laren Victor Hoving. På 1930-talet
bodde affärsmannen A. Raemaa och
direktör Allan Ljungberg i fastigheten.

Bättre har det inte gått med Pam-
ppalagatans hörntomt **Klostergatan 9**.
Där fanns ett envåningsstråhus, som
byggdes någon gång på 1800-talet och
ägdes då av familjen Tichanoff, senare
av köpmannen Emil Buttenhoff, hov-
rättsrådet Anders Henr. Snellman och
köpmannen Michail Schavaronkoff.

På 1930-talet verkade två spediti-
onsaffärer i huset, Illukka & Perttilä
samt Merihuolto Oy. Av byggnaden finns
inga spår kvar, däremot har ett par
skjul som antagligen tjänstgör som
garage rests på tomtens ena hörn.

Vi går över Pamppalagatan, f.d. Frese-
gatan, Ulitsa Krasina. Vyerna är inte
trevliga. Ingenstans i hela Fästningen
har kriget efterlämnat så tröstlösa spår
som just här. I stället för de tidigare
bostadshusen har en enorm dubbel
plåthall rests på vänstra sidan av ga-
tan. Den uppstår hela sträckan från
Pamppalagatan ända till Svartmun-
kegatan. Inga fönster syns, ingångs-
dörrarna befinner sig i hallens gavlar.
Hänsynsfullt nog har monstret nästan
gömts bakom en tegelmur och en rad
av tät växande lövträd.

På samma ställe stod före kriget
två bostadsbyggnader. Det första med
adressen **Klostergatan 14** ett trähus
som var planerat av arkitekt Fr. Oden-
wall år 1877. Tomtens ägare var då
kollegiassessorn J. W. Grotenfeldt,
senare handlanden V. F. Grönroos och
efter honom mineralvattenfabrikören
Johan Lönnfors. Sjömansmissionen
verkade i huset på 1920- och 1930-ta-
let.

Det andra huset var ett stenhus med två våningar och adressen **Klostergatan 16**. Huset hade en hörnbalkong med årtalet 1795 som kanske uppgav byggnadsåret. På gården fanns en smedja, och huset har också ägts av en lång rad smeder: Johan Ahlström, Gustaf Slöör och Gustaf O. Pihlström. Ännu på 1930-talet fanns där S. Nieminens järnsmedsaffär som då ägdes av D. Niemenmäki. Företaget tillverkade och reparerade slädar och hästkärror, kanske i samarbete med fordonssnickaren Juho Utraiainen, som hade sin affär på samma gård. Hur mycket denna verksamhet störde friden i landsförsamlingens kyrka precis mitt emot kan man bara undra. Vi kan hoppas att smederna tog en paus i hamrandet under gudstjänsttid.

Häriifrån börjar Svartmunkegatan sin färd till vänster mot Salutorget. Vi korsar den inte ännu utan vänder blicken mot vyerna på Klostergatans högra sida. Där har krigsgudarna varit lika skoningslösa. Den lilla husgrupp som stod på högra sidan av det idylliska Munktorget förstördes redan i vinterkriget. I dess ställe finns nu en mindre idyllisk bilverkstad.

Av de försvunna byggnaderna var de två stenhus som stod närmast kyrkan byggda på 1700-talet, de övriga var yngre. I början av 1800-talet ägdes byggnaderna av skräddarmästaren Christian Homans arvingar, senare av bagaren J. Bohn, av handlanden Thomas Zigel och från år 1874 av rådmann, senator Sven Wilhelm Hougberg. I huset närmast gatan, **Klostergatan 11**, verkade på 1930-talet Frans Isohaaras möbelbeklädningsfirma och sängklädsaffär samt Aleksanteri Suikis transportaffär. Där bodde även de dövstummas präst Otto A. Myrskyläinen. På Munktorgets sida bodde trävaruaffärsidkaren Jakob Bassin, innehavaren av Oldenburgs Pappershandel Lydia Ullberg samt arkitektparet Elsa och Olavi Laisaari.

Kvarteret domineras av mäktiga kyrkoruiner. De utgör resterna av den historiska byggnad som senast tjänstgjorde som landsförsamlingens kyrka.

Dominikanerklostrets kyrka har stått här åtminstone sedan år 1481, då byggandet av en stenkyrka inleddes. Det är dock möjligt att kyrkan här på samma ställe hade en föregångare, eventuellt av trä. Dominikanerna hade ju grundat sitt kloster i Viborg redan år 1392 och ett kloster måste ha en kyrka. I själva verket nämns Viborgs dominikanerkloster redan år 1362 som ägare av Haiko gård. Gården såldes 1451 till slottshövdingen i Viborg, Jöns Olofsson Stenbock. Reformationen på 1540-talet upplöste klostren, och dominikanerklostrets kyrka användes först som stadens stocklager och sedan som kronans spannmålslager. Senast på 1620-talet blev byggnaden igen en kyrka och kallades hela 1600-talet för "finska kyrkan".

Då Peter den store hade erövat Viborg år 1710 blev denna kyrka stadens huvudkyrka. I denna kyrka emottog

I Svenska Lyceets forna hus verkar "Viborgs allmänbildande mellanskola nr 13".

tsaren trohetseden av stadens invånare. Under åren 1828–1833 gjordes det en grundlig reparation i kyrkan, norra sidans separata rum förenades med kyrksalen, taket blev symmetriskt och hela byggnaden fick en klassisk prägel.

Arbetet övervakades av arkitekt Anders Fredrik Granstedt, som var Carl Ludvig Engels elev och arbetskamrat. Det har rätt ovisshet om vilkendera av dem som planerade kyrkans nya utseende. Från år 1904 tjänstgjorde kyrkan som Viborgs landsförsamlings kyrka. Kyrkan fick fullträff i bombningarna 10.2.1940 och dess tak och inredning förstördes. Efter kriget verkade en elektronikverkstad i byggnaden, men efter en eldsvåda år 1989 har kyrkan stått som ruin. Vi får hoppas att även dessa ruiner undersöks, putsas, rustas upp och förvaras för de kommande generationerna.

Denna kyrka har också nämnts som Mikael Agricolas eventuella gravplats emedan domkyrkan under tiden för Agricolas död stod under en omfattande renovering. Det är dock osannolikt. Dominikanerkyrkan var då inte alls i kyrklig användning. Och skulle det inte ha varit opassande att gömma stoffet av Finlands reformator under en före detta klosterkyrka bland katolska munkars kvarlevor?

Efter kyrkan har vi på högra sidan ännu en ödelagd tomt. Den är **Klostergatan 13**, som befinner sig mellan Klostergatan och Juustensgatan som löper framför kyrkans östgavel. På tomten står endast en byggnad kvar mot Juustensgatan. Det är ett tvåvånings empirehus som arkitekt Viktor Erik Bosin ritade för vicepastor Bror Sven Hougberg år 1860. Även denna fastighet övergick senare till senator Sven Wilhelm Hougberg i arv. I huset bodde bl.a. fru Anna Lindberg, som hade stickningsaffär i huset, Hammas Oy:s representant, fru Dagmar Angerma, och skådespelaren Simo Osa. På tomten fanns ytterligare tre små

bostadshus av trä och en lång ekonomibyggnad. I ett av husen bodde fastighetsägaren A. V. Berg.

Vid Klostergatan i tomtens hörn står ännu ett fornminne från medeltiden, Rådstormet. Dess fyrkantiga nedre del är den sista kvarvarande konstruktionen som har tillhört Erik Axelsson Totts stadsmur från 1470-talet. Denna del av tornet var elva meter hög och överskred murens genomsnittliga höjd med några meter. Tornet förlorade dock sin betydelse som försvarsanläggning redan på 1500-talet då den nya ringmuren runt Vallen byggdes. Under följande sekel fick tornet en ny roll som klockstapel för den intilliggande kyrkan, varvid också den åttkantiga övre torndelen med kyrkklockor byggdes. Tornets speciella takform härstammar från 1700-talet. Taket, som förstördes på vinterkrigets sista dag den 13.3.1940, fick först en låg ersättare men återbyggdes enligt originalmodellen år 1980.

Utgrävningar och arkeologiska forskning har utförts vid tornets fot varvid man fått fram rester av den gamla stadsmuren.

Efter tornet kantas Klostergatans högra sida ända till Karl Knutssons gata av en över 80 meter lång låg stenkasern. Här har två skilda kasernbyggnader från 1700-talet sammanbyggt i början av 1900-talet. Under autonomitiden tjänstgjorde denna del av kvarteret som kasernområde för det ryska artilleriet; under självständighetstiden användes byggnaderna av Viborgs polis både som arbetsutrymmen och tjänstebostäder. Åtminstone kommissarierna Aapo Meriläinen och Vilppu Voutilainen hade kort väg till jobbet. Kasernens långsida hade adressen **Klostergatan 15**.

Men nu måste vi vända om och skynna oss tillbaka till Svartmunkegatans, Krasnoarmeiskaja Ulitsa, hörn och studera tomterna på Klostergatans vänstra sida. Genast efter gatuhör-

net träffar vi på två envåningstråhus, som båda verkar vara i glädjande gott skick. Det första, adress **Klostergatan 18**, är byggt år 1835 då tomten tillhörde kollegierådet Niklas Tawast. Fastighetens senare ägare har varit vicepastor August Relander, hans svärson, hovrättsassessor Otto Adolf Rehbinder, fältväbel N. Nikolajeff och handlanden Ivan Pugin. En liten byggnad på gårdssidan har försvunnit men annars har huset hållits i skick. Vi får bara hoppas att huset inte behöver ge vika för nya bostadshus, som redan har rests på Svartmunkegatans sida på några få meters avstånd från huset.

Det andra trähuset har adressen **Klostergatan 20**. Det är byggt redan år 1800 för fabrikören Lars Engman. Senare har fastigheten tillhört general N. Masiljef, kaptenskan Maria Hackman, major Leonard Tulander, köpmannen Alexander Kusnetzoff, handlanden Ivan Pugin och direktör William A. Virkki. Under sina dryga tvåhundra år har huset genomgått mindre förändringar i fasaden: i södra ändan finns en konstig förlängning av sten med en numera inmurad extra ytterdörr. Även på denna tomt har gårdsgården försvunnit.

På tomten **Klostergatan 22** står ett verkligen pampigt hus. Det lät köpmannen Nikolai Pugin bygga år 1908. Fyrvåningshuset ritades av byggmästaren G. Wiklund och det hade en speciell hög takform som dock har totalförstörts i kriget. På tomten fanns också ett envåningstråhus från 1800-talets första hälft, men det har försvunnit. Före Pugin hade tomten ägts av prosten Adolf Pentzelius, glasvärdaren Astafei Alexandroff, överste N. Masiljef, hovrättsrådet Carl Löfgren och sadelmakaren Johan G Westlund. Änkefru Anna Pugin bodde i huset ända till vinterkriget. I fastigheten har ytterligare bott bl.a. affärsmannen Johan Kostilainen, som drev "Viipurin Väliytysliike", och affärsmannen K. Barannik. På 1920-talet hade man funnit där förstmästaren Arthur Bockström, Oy Firufin Ab, kommersdoktor A. Ovtshinnikoff, fru M. Rumbin och sjukgymnasten G. A. Wikander, som även gav massage.

Byggnaden har något förlängts efter kriget, men detta har skett pietetsfullt och exteriören har inte lidit. Huset, som ser ut att vara i mycket gott skick, inrymmer nu Viborgskontoret för Ryska Federationens pensionsfond.

På hörntomten mot Possegatan, **Klostergatan 24**, har kriget utplånat ett trähus från kanske 1830-talet. Huset ägdes i flera decennier av stadskassören, sedermera landtränmästaren, Gustaf Ferdinand Ahrenberg och efter honom av handlanden Aleksej Stolikoff och målarmästaren Carl J. Ullberg. På Possegatans sida står ett trevåningshus som arkitekt Allan Schulman ritade för Suomen Sähkötärve Oy år 1929.

Vi korsar nu Possegatan, f.d. Teatergatan, Ulitsa Titova. Då vi fortsätter längs Klostergatan, ser vi inte en enda byggnad på gatans vänstra sida. Här finns endast bänkar, sandlådor, gungor och klätterställningar som förtäljer att tomterna används som lekpark för barn.

Så har det inte alltid varit. Tidigare stod här tre låga trähus mot gatan, alla från 1800-talet. De två första tillhörde en stor tomt, Klostergatan 26, och var sannolikt byggda av tomtens ägare i början av 1800-talet, gästgivaren Ertmann. Av honom övergick fastigheten först till greve Alexander Stewen-Steinheil och efter honom till Konrad Wladimir Weber. Under den sistnämndas tid byggdes ännu ett tredje hus mot Possegatan. Äganderätten till fastigheten gick vidare först till landssekreteraren Lars Langenskiöld, efter honom till hovrättsrådet Sune Björkstén, sedan till tullförvaltaren Frithiof Winter och år 1919 till köpmannen Karl August Boman. Byggnaderna, som alla totalförstördes av bombningarna i februari 1940, inrymde förutom ägarens bostad sju hyreslokaler. På Possegatans sida fanns Valios mjölkbutik nr 18.

Karl Boman dog efter vinterkriget. Hans son Kalle Paula har genom dom-

stolsprocess försökt återfå äganderätten till tomten, men de ryska domstolarna har avslagit hans yrkanden. Inte heller människorättsdomstolen i Strasbourg har visat större förståelse för Paulas krav.

Den mindre tomten före nästa gatuhörn, **Klostergatan 28**, tillhörde också Ertmann, men den lät han bli obebyggd. Tråhuset vid Klostergatan uppkom först på 1870-talet, då hovrättsrådet Paul Emil Forsman ägde tomten. Cirka tio år senare lät fastighetens dåtida ägare, köpmannen Aleksej Worobjeff, den kända arkitekten Jac. Ahrenberg planera ett litet stenhus mot Karl Knutssons gata. Även dessa hus har försvunnit och gett plats för lekparken.

Nu har vi på båda sidorna nått Karl Knutssons gata, f.d. Kaserngatan, Teatralnaja Ulitsa. Vi korsar den och har på vänstra sidan ett av de viktigaste husen för det svenska Viborg, sätet för Svenska Lyceum i Viborg.

Skolhuset byggdes enligt överintendent, arkitekt Ernst Bernhard Lohrmanns ritningar på tomten som tidigare hade tillhört stadens gästgiveri, och det stod färdigt år 1854. På grund av det pågående Krimkriget var byggnaden först några år i militärens bruk och kunde invigas som skolhus först år 1858. Då flyttade två nygrundade skolor in i huset, Gymnasiet för civil tjänstemannabildning och Högre elementarskolan. Dessa sammanslogs år 1862 till Elementarläroverk, som å sin sida från år 1874 omvandlades till ett klassiskt lyceum. Tio år senare fick skolan en reallinje, och från år 1912 framåt verkade skolan som ett reallyceum med både klassisk och reallinje i gymnasiet. Den sista men inte minsta omvälvningen i skolans historia före kriget skedde år 1932 då svenska flickskolans och lyceets sammanslagning började från första klassen och skolan förvandlades småningom till Svenska Samlyceum i Viborg. Dess adress var **Klostergatan 30**. Skolans sista rektor i Viborg var Axel Wegelius.

Skolkomplexet omfattade i början fyra byggnader: en skolbyggnad i två våningar, i båda ändorna en lägre sidobyggnad, varav den norra användes som vaktmästarbostad och den södra som gymnastiksal, samt en avläng gårdsgårdsbyggnad. År 1887 fick skolbyggnaden en tredje våning enligt arkitekt Ivar Aminoffs ritningar och år 1908 förhöjde arkitekt Allan Schulman gymnastikflygeln med en våning samt förenade den med skolbyggnaden med en tillbyggnad som inrymde påklädnings- och duschrum. Skolhusets trapphus och gårdsgårdsbyggnaden blev samtidigt ombyggda.

Skolhuset fick stora skador i vinterkriget och bl.a. skolans värdefulla bibliotek med ca. 30.000 verk förstördes. Skolan återuppfördes av ryssarna, som dock förändrade dess utseende genom att förhöja den norra sidobyggnaden till samma höjd som skolbyggnaden och genom att helt sammanslå dessa två byggnader. Idag verkar "Viborgs allmänbildande mellanskola nr 13" i huset.

Tomten **Klostergatan 32** var obebyggd och användes som elevernas rekreationsplats. Då där inte heller nu finns byggnader kan vi gå över till Klostergatans högra sida.

Hörntomten **Klostergatan 17** tillhörde Viborgs Gas och Elektricitets Ab som var grundat år 1860. Redan samma år tänades de första gaslyktorna på Viborgs gator. Det brungula bostads- och kontorshuset vid gatuhörnet är dock byggt först år 1912. Huset fick endast mindre skador i kriget, men taket har sedermera något förhöjts.

Gasverket ägde hela stora tomten ända till Södra Vallen. Blickar man längs Karl Knutssons gata till höger, ser man efter en lägre gårdsgårdsbyggnad ett rödtegelhus i fyra våningar som Uno Ullberg planerade år 1935 och längre borta ett äldre hus från tiden för gasverkets grundande. Alla dessa hus står kvar, det är endast de två runda gasklockorna från år 1900 och 1930 som har försvunnit ur stadsbilden.

Förutom gasverket hade stadens renhållningsverk utrymmen i fastigheten. Suomen Sähkötärve Oy hade sin butik där. I hörnhuset fanns också

"Helgeandshuset" vid Klostergatan 8.

Under denna skylt gick man till Käthe Siegfrieds Kindergarten.

tjänstebostäder, åtminstone direktörerna Hans Ohrenschall och Emil Pajari samt ingenjör Th. Sjölund har bott i huset. Fastigheten användes av gasverket ännu under fortsättningskriget.

Efter gasverket har vi en låg ca. 30 meter lång byggnad från 1700-talet. Den har varit en stall- och kasernbyggnad för artilleriets hästkarlar, som demokratiskt nog bodde tillsammans med sina fyrbenta kamrater. Byggnaden är nu i bostadsbruk, men tro mig eller inte, på gården känner man ännu en tydlig hästluk. Huset har på väggen en skylt med texten "Vyborgskaja Ulitsa 19", men på finsk tid hade det inte något eget gatunummer.

Kvarterets sista byggnad vid gatuhörnet har adressen Hovrättsgatan 2, men kan inte förbigås utan en notering. Byggnaden var de tyska och svenska församlingarnas församlingshus i fyra våningar som uppfördes år 1932 och var ritad av Uno Ullberg. Den stora församlingssalen och mötesutrymmena befann sig i andra våningen, prästerna bodde i de två översta våningarna, vaktmästaren och kantorn i bottenvåningen. Pastorskanslierna för de båda församlingarna verkade i huset och i tjänstebostäderna bodde kyrkoherdarna, den svenske K. G. E. Mosander och den tyske A. E. Siegfried. Kyrkans vaktmästare hette Bruno Olsson.

I husets bottenvåning verkade på 1930-talet en tysk barnträdgård som drevs av den tyska prestens dotter Käthe Siegfried. Förutom tyska familjer sände många finska och svenska familjer sina barn till hennes Kindergarten för att de genom detta språkbad skulle lära sig tyska, som traditionellt var ett viktigt språk i Viborg.

Funkishuset tycks vara i relativt gott skick och används nu som kontorshus. Ovanför gaveldörren ser man ännu en skylt med texten "PETRI PAULI Församlingshus Gemeindehaus".

Vi skyndar oss över Hovrättsgatan, Ulitsa P. F. Ladanova. Kvällen nalkas och vi har ännu några kvarter att studera. Vi kastar en hastig blick till höger, där Pantsarlaksbastionen, det stolta minnet av Gustav Vasas söners befästningsverk, skymmer utsikten mot Viborgska viken. Där står Uno Ullbergs konstmuseum och konstskola från år 1930, numera Ermitazj Vyborg, i fullständig harmoni med 1700-talets krutkällare som Konstnårsföreningen i Viborg på 1930-talet utrustade till sin mötes- och utställningslokal.

Till vänster har vi nu en skolbyggnad som är under så grundlig reparation att gatan framför är helt avspärrad för trafik. Det är f.d. Viborgs Realskola, Jordbruks- och Handelslyceum, en sammanslagning av tre skolor som flyttade hit åren 1919-20. Huset var byggt år 1896 till rysk folkskola och hade ursprungligen två våningar. Sin tredje våning fick byggnaden år 1922. Ingången till skolan var på Hovrättsgatans sida, en gaveldörr skulle ha haft adressen **Klostergatan 34**.

Det var till denna skola jordbrukaren Paavo Virolainen av misstag förde sin son Johannes år 1924 då avsikten var att pojken skulle bli elev i Viborgs Finska Lyceum. Det blivande statsrådet gick sin första klass snällt i fel

skola och flyttade först ett år senare till den rätta skolan på granntomten.

Skolans sista rektor i Viborg var Onni Lehtokari. År 1940 flyttade skolan till Helsingfors och ändrades till samskola.

Runt sekelskiftet 1800-1900 byggdes många stiliga och välbyggda bostadshus i Viborg. Ett av dem är Ab Pelikans hus, som arkitekt Gerhard Sohlerberg år 1907 ritade på tomten **Klostergatan 36** i hörnet av dåtida Aleksandersgatan, senare Karjalagatan. Tomten ägdes då av fabriören Matti Pietinen, men på 1920-talet sålde hans dödsbo fastigheten till ett bolag vars aktieägare mest bestod av hovrättens medlemmar och tjänstemän. Det hundraåriga ungdomshuset har behållit sin charm med sina burspråk och taktrianglar och är säkert ett uppskattat boningshus även i dagens Viborg.

Husets kanske mest kända invånare var stadsplanarkitekten Otto-Iivari Meurman, som hade sin bostad och sitt kontor i första våningen ända tills han år 1937 flyttade till Helsingfors. Vidare har hovrättsvicepresidenten Ilmari Niiranen, hovrättsråden Einar Hänninen, Jalmari Koskia, Vilho Kyttä och Alvari Ylönen, hovrättsnotarien Gunnar Hjelmmann, Lettlands konsul H. Hagman och den norske vicekonsuln Arne Grundt, tullförvaltaren K. G. Alander, tullkontrollörerna Fr. Hartzell och H. J. Kuusela, direktörerna J. A. Becker, Fritiof Carlsén, Frans Haapanen, Olavi Haavisto, Ragnar Hansson, A. Palonen, P. A. Roiha, Johs Tiedemann och Anton Wilander, skräddaren O. Karttunen, Sägingustriskolans rektor Artturi Käpy, handelskammarsekreteraren Hannes Sauramo, biträdande stadsingenjören R. W. Taivainen och många, många andra bott i huset. Av de företag som verkade i fastigheten kan nämnas Automaatti- ja kojehuolto, Metsätavara Kauppa Oy, Osuustukkukauppa r.l., målerifirman A. Palonen Oy, Viipurin Osuuliike r.l:s restaurang II kl. och Johs Tiedemann Oy, som alla hade sin verksamhet på Karjalagatans sida.

Eftersom det till höger vid foten av Pantsarlaksbastionen endast finns en gräsbevuxen park med en liten sandplan för barn, precis som på finska tiden, korsar vi nu Karjalagatan, f.d. Alexandersgatan, Leningradskij Prospekt. Trafiken är livlig, men med hjälp av trafikljusen klarar vi oss tryggt till andra sidan.

Till vänster kantas trottoaren av en rad lövträd, men bakom träden ser vi ett långt trevåningshus som i sin nuvarande form liknar en skolåda. Det var den grekisk-katolska kyrkans församlingshus som arkitekt Eduard Dippel ritade på 1890-talet. Byggnaden var mycket pompig med fasadtrianglar och ett lökformat torn i hörnet närmast gatukorsningen, men trianglarna och tornet försvann redan år 1936, då huset renoverades och fasaden genomgick en total ombyggnad enligt arkitekt Juhani Viistes ritningar. Han lämnade nog några högre delar på hus-taket, men byggnaden skadades antagligen i kriget eftersom taklisten nu är alldeles rak och taket lågt.

Viborg hade två grekisk-katolska församlingar, den ryska och den finska, som båda hade sina pastorskansli-er i huset. Den ryska församlingens

sista förman i Viborg var prosten I. Sotikoff och den finska församlingens prost Leonidas Homanen. Båda bodde i huset. Dessutom hade den grekisk-katolska biskopen i Viborgs stift, Aleksanteri Karpin, sin tjänstebostad där. Vidare bodde där bl.a. snickaren Matti Karhu, handlanden L. Kravts, fröken Sylvi Riikonen, pastor P. Ustvolgskij, arkitekt Juhani Viiste och Viipurin Kalakauppa Oy:s biträdande direktör S. Z. Vähä. Riku Kostermä hade en mat- och kolonialvaruaffär samt en mjölkbutik i bottenvåningen.

Fastigheten använde adressen Karjalagatan 7 men den kunde lika bra ha varit **Klostergatan 38**.

Tomten bakom församlingshuset, **Klostergatan 40**, var på finska tiden obebyggd, men där står nu två ryska 5-våningshus, det ena mot Klostergatan och det andra mot Domkyrkogatan.

På högra sidan av korsningen har vi den tomten som under finska tiden hade adressen **Klostergatan 19**. Där står en industribyggnad i rödtegel med en hög fristående skorsten. Det här var Pietinens snickerifabrik som den vita skyddskåren under inbördeskriget använde som mötesplats och vapenlager och som i januari 1918 blev känd som scen för den första väpnade konflikten i Viborg mellan de röda och de vita.

Pietinens fabriksbyggnad byggdes ca. år 1900 och den var planerad av arkitekterna Emil Gustafsson och Allan Schulman. Förutom Matti Pietinen verkade där även Oy Carborator Ab:s mekaniska verkstad och gjuteri som leddes av Arvo Pietinen. Efter Pietinens tid har bl.a. Autorengaskorjaamo Oy, Ilmarinen Oy:s tryckeri, Martin Lilienkampfs Karjalan Takomo, Café Louhiala, Paperiteollisuustalo Oy, M. Rupunen Oy:s och Viipurin Auto-korjaamo Oy:s bilverkstäder, J. och R. Lassigs svetsverkstad Uuttaus Oy samt Valios mjölkbutik n:r 49 haft sin verksamhet i fastigheten.

Kvarteret var fullt bebyggt med olika industrikomplex. Till höger mot Karjalagatan var Viborgs Mekaniska Verkstads, senare SOK:s utrymmen, och mitt i kvarteret och på Domkyrkogatans sida hade stadens Elektricitetsverk sina massiva inrättningar. Byggnaderna är något krigshärjade men fortfarande i bruk. Efter Pietinens fabrik står ett långt enväningshus vid gatukanten, **Klostergatan 21**, och bakom det ett par två-trevåningsbyggnader. Det låga huset byggdes år 1927 för Paperiteollisuustalo Oy, och där verkade Itä-Suomen Autokeskus Oy:s och Kannaksen Matka-auto Oy:s verkstäder, J. Tarvainens maskinella bilmåleri och E. Renlunds företag som tillverkade bl.a. markiser och överdrag.

Byggnaden var planerad av dipl.

ing. Taavi Siltanen, som senare blev Viborgs biträdande stadsdirektör.

Den sista gatan som vi korsar under vår vandring är Domkyrkogatan, f.d. Possegatan, Sovjetskaja Ulitsa. Som vi ser har Possegatan funnits på två ställen i Viborg och man måste vara noggrann med tolkningen av gamla adresser.

Till vänster har vi en obebyggd tomt, **Klostergatan 42**, som dels har tjänstgjort som park och dels som gårdsplan för skolan längre bort vid Domkyrkogatan. Skolhuset, som planerades av arkitekt Jac. Ahrenberg och togs i bruk år 1896, användes av Viborgs Finska Reallyceum (från år 1914 Viborgs Finska Lyceum). Då lyceet år 1923 flyttade till ryska realskolans hus vid Rådhusstorget blev detta hus sätet för Viborgs Finska Flicklyceum (från år 1926 Viborgs Finska Flickskola). Då flickskolan å sin sida år 1936 ärvde Fruntimmersskolans byggnad, grundades i detta hus Viborgs Andra Flickskola, som verkade här ända till vinterkriget och flyttade därefter till Kouvola. Den sista rektorn som härskade i denna skolbyggnad hette Kaisu Tiisanen och gårdskarlen hette Edvard Tani. Under fortsättningskriget verkade Viborgs Finska Flicklyceum i huset under en kort period från september 1943 till februari 1944.

På den sista tomten på vänstra sidan, **Klostergatan 44**, står en ljus skolbyggnad i två våningar. Det är klassiska lyceets tillbyggnad, som stod färdig år 1908, även den planerad av Jac. Ahrenberg. Huset inrymde en gymnastiksal med omklädnings- och duschrum, ett lärarrum och fyra klassrum. Emedan klassiska lyceet med anledning av sitt dalande elevantal inte behövde hela huset, fick reallyceet först en del och senare hela huset till sitt förfogande. Då reallyceet år 1923 flyttade från kvarteret övergick även denna byggnad till den finska flickskolan. Då även flickskolan flyttade bort år 1936, delades utrymmen så att Viborgs Andra Flickskola fick huset vid Domkyrkogatan och in i denna tillbyggnad flyttade Svenska Flickskolans fortsättningsklasser innan skolan definitivt sammanslogs med Svenska Lyceet år 1939. Flickskolans sista rektor var Ingrid "Kimi" Borenus.

I oktober 1942 började f.d. reallyceet, då Viipurin Kaksoislyseo, skolverksamheten här i sitt forna säte, men var tvungen att stänga igen i februari 1944.

Klassiska lyceets huvudbyggnad längre ut till vänster planerades också den av Jac. Ahrenberg och skolgången där började år 1892.

Hörntomten **Klostergatan 23** var på finsk tid obebyggd, men på 1990-ta-

let har det uppenbarats sig en vit affärsbyggnad som smälter in i omgivningen lika illa som Ensokontoret på Skatudden. Någon sockerbit är den dock inte, utan har alla tänkbara in- och utdrag samt hörnpelare. Huset har fyra våningar varav de två översta är starkt indragna så att det måste finnas en jätteterrass ovanför andra våningen. Skapelsen, som inte direkt är ful utan snarare intressant, har på väggen en färggrann skylt som berättar att det här finns en bilskola, en affär som säljer reservdelar för bilar, ett institut som sysslar med arbets-skyddsärenden, ett försäkringsbolag, "Aviakassa", som tycks ha någonting med flyget att göra, en möbelaffär, en frisersalong och till råga på allt vilohemmet "Björnen". Ett verkligt servicehus!

Det sista huset på högra sidan av gatan, **Klostergatan 25**, i hörnet av Agricolagatan, tillhörde Viborgs (Finska) Samskola. Skolbyggnaden, som är ritad av arkitekt Leander Ikonen och stod färdig år 1903, har en speciell form: i mitten en liten hörnfasad med ingång och den övriga skolan placerad i tre strålförmigt utgående flyglar, en mot båda gatorna och den tredje mellan dem. Allt som syns till gatan är fodrat med rödtegel men den mittersta flygeln är vitmålad.

Skolan började sin verksamhet år 1898 och hade också en egen förberedande skola. Skolans sista rektor i Viborg var M. A. Jakobsson, "Kippi", i vars tyska grammatika bläddrades frenetiskt i skolorna landet runt. Efter vinterkriget fusionerades Viborgs båda finska samskolor och de fortsatte sitt liv i Helsingfors som Karjalan Yhteiskoulu.

Nu har vi nått Agricolagatan, Ulitsa Pushkina. Vår reformator har fått ge vika för en yngre författare. Skolplanen mitt emot har varit tillägnad Mihail Kalinin, men nyligen har man rest ett nytt monument i parken. Monumentets fyra hörnpelare är försedda med varsitt årtal som representerar fyra fredsslut, då Viborg har fallit i ryska händer: 1721, 1809, 1940 och 1944.

Här stannar vi. Vi har vandrat längs hela Klostergatan från Södra Vallen till Skolplanen. Tack för sällskapet, nu är vi värda en drink!

De huvudsakligaste källorna:

Petri Neuvonen: Viipurin historiallinen keskusta (SHS 1994); Viipuri, Rakennusperinnön seitsemän vuosisataa (SKS 2008); J. W. Ruuth: Viborgs stads historia (1906); J. W. Ruuth, Aimo Halila, Erkki Kuujo m.m.: Viipurin kaupungin historia I-V (1974-1982); VirtuaaliViipuri; Viborgs telefonkataloger 1919, 1929, 1939 och 1943; olika skolors historiker; flera andra viborgsböcker och -artiklar samt egna iakttagelser och slutsatser.

Genom dominikanerkyrkans gavelfönster ser man en skymt av himlen.

Glimtar från musiklivet i Wiborg

WN:s huvudredaktör åren 1987–1999, kommerserådet Per Erik Floman avled den 30 januari 2011. En intervju med honom ingick i fjolårets nummer. Perre Floman var en ytterst flitig skribent i WN, både före, under och efter tiden som huvudredaktör. Han skrev om de mest skiftande ämnen. Musiken stod hans hjärta speciellt nära och i WN infördes ett flertal artiklar, notiser och intervjuer kring temat musik. Wiborgs Nyheter hyllar Perres minne genom att på nytt publicera hans artikel ”Glimtar från musiklivet i Wiborg” som ingick i WN 1984.

Per Erik Floman

När Musikinstitutet år 1968 fyllde 50 år utgavs i Lahtis – som ärvt institutet – en intressant festskrift. Ur denna och ur egen fatatur har jag gjort några aplock för läsarna av världens östligaste svenska tidning.

Musik i gamla tider

Musiktraditionen i Wiborg går tillbaka till medeltiden med slottsmusik samt sång i kloster, kyrkor och skolor. Hävdernas konkreta uppgifter lär vara tunnsådda. Men vi antecknar att skolmästaren Jakob Bodebek år 1485 uppdrogs att varje onsdag förrätta mässan i Helgeandsbrödernas gillestuga. År 1637 omtalas en Betlef Hunnius såsom domkyrko-organist och det berättas att gymnasiistrubadurer sjöng serenader; på 1700-talet vet man att det gavs konserter och teaterföreställningar i staden, där också militärmusik förekom.

Vid ett av mina besök i hemstaden efter kriget upptäckte jag på väggen till hörnhuset mellan Karjaportsgatan och Norra vallen en rysk minnesplatta. Den gjorde veterligt att kompositören Michail Glinka (1804–1857) bott några år i det huset.

På Sankt Anne fästningsområde hade man 1832 byggt ett teaterhus. Konserter gavs även i Rådhuset och Societetshuset. Genom att Wiborg befann sig på rutten Stockholm–Åbo–Helsingfors–S:t Petersburg kom staden ofta att besökas av utländska artister, teater- och operasällskap.

Uppsvinget på 1800-talet

År 1856 påbörjade den unge Richard Faltin sin 13 år långa musikergärning i Wiborg. Det blev inledningen till en blomstringsperiod. Faltin grundade en orkester och en blandad kör och den 1 februari 1860 hölls i staden dess första riktiga symfonikoncert.

Georg Schnevoigts far bildade i början av 1870-talet en orkester och år 1895 uppstod den märkliga privata sammanslutning i musikfrämjandets tecken som hette Viipurin Musiikin Ystävät – Wiborgs Musik Vänner. Denna skulle ända fram till 1939 stöda och befrämja en mycket intensiv musikverksamhet i vår stad.

Armas Järnefelts dirigentskap 1898–1903 betydde att orkesterverksamheten kraftigt vitaliserades. Dirigentpinnen kom sedermera att svingas

av kända musiker såsom Leo Funtek, Ilmari Veneskoski, Eino Rautio, Leevi Madetoja och Toivo Kuula. Det märkligaste namnet kom emellertid år 1917 in i bilden: Boris Sirob.

Innan vi övergår till honom skall ännu nämnas Emil Sivoris insats. Han grundade 1893 en klockar- och organistskola, som sedermera utbyggdes till ett stort kyrkomusikinstitut jämte ungdomsavdelning och folkkonservatorium.

Körverksamheten skulle kräva ett eget kapitel. Äldst bland manskören var f.ö. Wiborgs Sångarbröder, grundad 1897. Men vid sidan av den blomstrade en så diger körflorelse upp att staden slutligen hade 38 körer, varav tio årligen konserterade. Det må här nämnas att sångarbrödernas eminente dirigent var denna tidnings musikkritiker, arkitekten Allan Schulman. Band körsolisterna minns man gärna Emil ”Lulu” Svartström. Vem känner inte hans ”Ola, Ola” eller ”Tallarnas barr”. När jag i tiden uppvaktade honom för att be honom sjunga vid vår konfirmation, berättade han att han gått i konditorskola i Petersburg och att hans diplomarbete varit att baka Eremitaget i spunnet socker...

Låt oss ännu anteckna att man vid sångfesten i Wiborg år 1908 uppförde vår första finskspråkiga opera ”Pohjan neiti” av Oskar Merikanto med wiborgssångerskan Mally Burjam-Borga i huvudrollen.

Bland konserterade internationella stjärnor omnämnes Teresa Carreno, Bronislav Huberman, Jan Kubelik, Leopold Auer, Ellen Guldbrandson och Adelaide Skilondz.

Boris Sirob – Sirpo

Oroligheterna 1917 och krigshändelserna 1918 förkvävde musikverksamheten i staden, men ödet sände oss då en märklig man. Han kom som violinist och violoncellist till Wiborg och redan i januari 1917 var denne energiske och uppslagsrike musiker ute med en annons om grundandet av en orkesterskola. Detta boägg skulle sedermera resultera i Wiborgs Musikinstitutets uppkomst, kring vilket självständighetstidens musikliv växte och frodades med en aldrig tidigare skådad intensitet och mångsidighet.

Boris Wolfson föddes i Ordzonikidze vid Kaukasusbergen. Hans musikalitet kom tidigt i dagen och han bereddes tillfälle att studera inte bara i Moskva och Petersburg utan även vidare i Österrike och Tyskland. När världskrigets utbrott hotade tog han sig till Finland och här blev han

anställd som violinist vid Helsingfors filharmoniska orkester. Ett tyskt klingande namn tyckte han snart var ett handikapp i storhertigdömet, så han ändrade finurligen sitt efternamn till Sirob, förnamnet i spegelbild. Jag minns f.ö. mycket väl den dag i mitten av trettiotalet då han på nytt bytte namn: nu blev det Sirpo. Det var under språkstridens dagar, osaliga i äminelse, och ansågs nog av somliga som ett tecken på en viss affärsmässighet. Med denna egenskap drev honom även till alldeles unika prestationer som administratör, idéspruta, pådrivare och tusenkonstnär. Sirpos huvudsakliga verksamhet skulle omfatta direktorskapet för Vipurin Musiikkio-pisto, violin- och orkesterpedagogens arv och stadsorkesters dirigentskap.

När Wiborg gick förlorat befann sig Boris Sirpo på konsertturné i Skandinavien med Heimo Haitto, underbarnsviolinisten. De hannade sedermera i USA. Med sin damorkester från Portland besökte Sirpo senare Finland. Därborta har nu både hans hustru Greta f. Ollberg och han själv funnit sin sista viloplats, långt från den trakt där han i två decennier hade gjort en så vägande insats i musiken.

Musikinstitutets tillkomst

Sirobs privata musikskola med 60 elever bjöd på undervisning i sång, piano, cello, musikteori och solfège. Tillströmningen av elever var emellertid sådan att man redan år 1923 hade 46 elever och 17 lärare. För att klara av detta, inklusive lokalfrågan, bildades ett aktiebolag. Därmed var Wiborgs Musikinstitut en fast institution med ett brett program. Den första sluttentamen absolverades av Orest Bodalew, piano, följd av violinisterna Lauri Saikkola och Onni Suhonen, sedermera själva lärare i institutet.

Redan 1921 hade skolans orkester börjat ge kammarkonserter. Under de nästföljande åren bestod orkestern av 45 elever och lärare och den stod för både symfoni- och folkkonserter. Man gjorde emellertid inga pengar på detta och verksamheten måste krympas ned. I stället satsade Sirob på stråkkvartetter och pianokvintetter med 5–8 konserter per år. Den sedermera internationellt kända kammarorkestern uppkom 1925.

Jean Sibelius dirigerade i Wiborg

Bland stora konsertevenemang under dessa första år må nämnas Sibelius 60-årskoncert och Beethovens 100-årsminneskoncert. Och när vår tonsättarmästare nämndes vill jag nämna att han i egen person besökte Wiborg i april 1928. Jean Sibelius dirigerade själv en stor konsert och firades av wiborgarna under övervaldande former, både i salong, på gator och kalas.

Viipurin Musiikin Ystävät siktade allt högre och lyckades med samhället underhandla fram premisser för en egen, fast anställd symfoniorkester. Detta skedde år 1929. Orkestern hade då 39 medlemmar och satte i gång med en imponerande konsertverksamhet med ca 7 symfoni- och 23 folkkonserter varje år. Denna orkester trimmades och leddes av Boris Sirpo, men gästades också av herrar som Robert Kajanus, Erkki Melartin (som jag såg svimma i famnen på konsertmästaren, min lärare Eero Selin), Helmuth Tierfelder och Georg Schnevoigt. Orkestern framförde gärna wiborgska tonsättares verk. Sådana komponister var t.ex. Armas Järnefelt, Toivo Kuula, Sulho Ranta, Martti Turunen, Väinö Haapalainen, Kalervo Tuukkanen, Felix Krohn, Tauno Marttinen och Väinö Rautio.

Solister som konserterat under dessa år i Wiborg var t.ex. Cecilia Hansen, Elly Ney, Shura Cherkassky, Huberman, Marian Anderson, Nikolaj Orlov, Ignaz Friedman, Annie Fisher och Tibor de Macula. En som inte

Per Erik Floman framför sitt porträtt i Sällskapet MM:s musikal i februari 2010

bara charmade publiken var tenoren Tomaso Alcaide, som vid avresan fick sällskap av en av stadens damer.

Jag vill också nämna att Eero Selin och Ole Höckert i början av trettiotalet introducerade kombinationen viola d'amour och cembalo på konsertestraden.

Opera, teater och radio

Musikinstitutet grundade 1930 en operaklass som bl.a. framförde Traviata, Butterfly och Pohjalaisia, det sistnämnda ett maskineri med 50 personer på scenen och 40 i orkesterdiket. Man sysslade också 1931–33 med teater- och balettundervisning, vilket emellertid sedan övertogs av stadsteatern.

År 1932 uppfördes en barnopera och 1934 respektive 1935 gjordes de på sin tid bejublade barnopera-, balett- och orkesterturnéerna till huvudstaden. Dem var jag med om som II konsertmästare i påbjudna kortbyxor. På den tiden var en sådan resa lika spännande som dagens månfärder, med slutsålda hus på finska nationalteatern, spelning för Presidenten på Slottet och filmning hos Suomi Filmi. 80 barn var med; vi tränade några timmar per vecka i ett års tid och för de flesta barn var detta första resan utanför Kolikkoimäki. Operorna var ”Matka maailman ympäri” och ”Rakennamme kaupungin” av herrar Poppelka resp. Hindemith, medan orkestern framgredn Haydns barnsymfoni utantill, liksom saker av Scarlatti och Komzaks wienervals till en sexårig ballerinas dans.

Mest berömmelse skördade dock den tidigare nämnda kammarorkestern som krönte sina inhemska framgångar 1932 med att bli inbjudna till europeisk turné av självaste Bronislav Huberman, på stående fot. Han hade upptäckt orkesterns kvaliteter vid genrepet i Domkyrkan, där orkestern ackompanjerade honom i Bachs E-durkonsert. Resan omfattade bl.a. Antwerpen och Paris.

Radion öppnade en egen studio i Wiborg. Vid dess invigning med besök av Markus-Setä införtjänade jag för övrigt mitt livs första arvode mk 50,- genom att spela i en trio med Kalevi Tilli och Irma Ruuskanen. Radion tog ofta upp wiborgsk musik. Sirpo körde även med stora oratorier, bland annat ”König David” med finska Sångerknaben som sopransolister.

Lärare och elever

I denna korta uppsats är det övermåttigt att uppräknas musikinstitutets hela lärarkår, men jag gör ett plock:

Violin: Tatiana von Rippas, Boris Sirpo, Eero Selin, Lauri Saikkola, Onni Suhonen
Cello: Vilho Koponen, Vili Pullinen, Arto Granroth, Georg Harpf

Piano: Sally Westerdahl, Sergei Kulikov, Ole Höckert, Andrej Rudnev
Musikteori: Väinö Raitio, Felix Krohn

Sång: Olavi Nyberg, Karin-Englund-Vilkko, Aili Kettunen-Åström och allas vår Frida Sergejeff.

Bland de många begåvningar som gått i vårt institut är det ännu svårare att göra en gallring. Ett litet försök med all reservation för subjektiviteten i urvalet:

Violin: Toivo Salovuori, Irma Salmela, Elsa Ristola, Olavi Tilli, Diana Belayeff, Marianne Wahl, Christer Sourander och främst Heimo Haitto

Piano: Mikko von Deringer, Orest Bodalew, Rakel Odrischinsky, Marguerita Perander-Tandefelt, Cyril Szalkiewicz, Irma Ruuskanen
Sång: Karin Edher, Vera Timofejew, Maire Auvinen.

Musiken tystnar

Vad höll man på med under ödesvintern 1939? Man hade i mars firat institutets 20-årsjubileum med bl.a. Verdis Requiem, orkestern konserterade som vanligt ända till de extra militära reservövningarna i oktober och Musikinstitutet hade nästan 400 elever. Men när molnen började skocka sig på hösten ordnades många musikevenemang till förmån för patriotiska och sociala ändamål. Den sista orkesterkonserter gav den 26 november. Kriget bröt ut den 30 på Wiborgska Smällens 444-årsdag, men ännu den 3 december hölls en adventskoncert i den delvis redan evakuerade staden. Herrar Sirpo & Haitto konserterade den 21 november i Helsingfors inför 4000 personer till förmån för gränsbefolkningen. Institutets allt i allo, vaktmästaren Hulda Puustell räddade rådigt 10 000 noter innan eld och förstörelse lade Wiborg i ruiner.

Musikinstitutet blomstrar och lever nu i Lahtis. Och musiker och musikanter, proffs liksom amatörer, spelar, sjunger och skapar musik i sina nya hemtrakter. De klamrar sig fast både vid sina minnen och vid sin ”nya” fosterjord, som de aldrig mera vill mista.

Bland andra texter med musikanknytning som Per Erik Floman skrivit i WN kan nämnas notisen ”Eggande Wiborgsrytm” med notexempel, som var införd i WN 1991, en intervju med Fabian Dahlström ”Musik i Wiborg på 1600- och 1700-talet” i WN 1996 och ”Hur gick det med de wahliska Stradivarierna?” i WN 1998. Följande år 1999 ingick två artiklar: ”Mera om Wahlar, violinier och kusiner” samt ”De muntra musikanterna och Wiborg”. I WN 2001 skrev Perre om ”Ernst Mielck – en spektakulär musikbegåvning” och i WN 2006 ingick en artikel med rubriken ”1930-talsboom: De musicerande Wiborgsbarnen”.

Barnorkestern 1934 i Musikinstitutets övningsal under uppsikt av Boris Sirob.

Herrgårdar i skogen

Viborgs-centrets temaresa 11–12 juni 2011

Emer Silius

Viborgs-centret ordnar ofta sina resor kring något historiskt tema. Denna gång var ämnet herrgårdslivet i Viborgs omgivning och de släkter som hade ägt gårdarna. Vardera temana är historiska, eftersom – med några få undantag – gårdarna är försvunna och ägarna i dag tillhör helt andra släkter. De som i hopp om verkliga herrgårdsfester hade packat med festblåsor och klackskor hade ingen användning för dem, det gällde mest att traska i skogen på de ställen där herrgårdarna en gång hade stått.

Ens egen fantasi räcker inte till att komplettera den bild man ser i verkligheten, i synnerhet när det gäller att få en uppfattning om det liv som har förts för hundra år sedan. Det behövs sakkunniga som personligen har upplevt ett sådant liv eller har forskat i det. Sådana experter på herrgårdsresan var författarna Aarni Krohn och Carl Fredrik Sandelin. Släkten Krohn ägde Kiiskilä gård på 1800-talet och Sandelin har som Hackman-ättling anknytning till bl.a. Herttuaala. Programmet i Viborg började med vardera herrars föredrag, varefter resenärerna hade en helt annan färdighet att emottaga och smälta resten av programmet.

Kiiskilä och Herttuaala besöktes med buss redan första kvällen. Vägen till Kiiskilä hade varit bättre lämpad för terrängbil: vägen var slingrig och smal med djupa diken och tjocka träd på båda sidorna. En bro fick chauffören att överväga huruvida han skulle våga ta chansen och rusa över eller om det skulle vara säkrast att be resenärerna kliva ut och fortsätta sin färd till fots. Allt gick dock lyckligt och bussen kom fram till Kiiskilä.

Stället var värt ett besök. Kiiskiläs karaktärsbyggnad tillhör de få som står kvar, visserligen inte mera omgiven av en romantisk trädgård utan snarare mitt i urskogen. Den nästan 170-åriga byggnaden imponerade med sin byggnadsstil, med sina doriska pelare, terrasser, trianglar och det stora halvcirkelformade fönstret ovanför huvudingången. Gården har tjänstgjort som skolnings- och inkvarteringsställe för unga ryska pionjärer och har i viss mån hållits i skick, men skulle åtminstone vara i behov av en yttre målning. I köksändan hade under pionjärtiden uppförts en märklig konstruktion av sten och plåt och med ett antenn på taket. Hur det såg ut inne i Kiiskilä, det fick vi inte se. På terrassen i andra våningen satt ett sällskap

Vid Lill-Herttuaals ruiner. Carl Fredrik Sandelin visar riktningen mot Stor-Herttuaala.

och höll antagligen kalas, men på vår begäran att få komma in var svaret naturligtvis nej. I den f.d. trädgården och vid stranden fick vi däremot röra oss fritt. Det var lummigt och skönt, men den gamla glansen var borta och hela stället sov i den djupaste Törnrosömn.

Från Kiiskilä gick färden till Lill-Herttuaala, där ingenjör Leo Hackman hade fått sitt slott planerat av ingen mindre än Uno Ullberg. Byggnaden har så gott som jämnats med marken, men där finns ändå en hel del att se. Källarvåningens tjocka yttre väggar och en del av mellanväggarna står kvar och ger en uppfattning om hur imponerande huset har varit. Alldeles nedanför huset rinner Kivisillansalmisundet som under Tienhaastriderna efter förlusten av Viborg bildade den viktiga främsta linjen som inte gav efter och som hedras i Åke Lindmans film.

Till Stor-Herttuaala kom vi inte. Vägen var avspärrad med en bom som hindrade bussens framfart. Någon föreslog en promenad, men då ingen riktigt visste hur långt det skulle vara längs vägen till Stor-Herttuaala, tog man inte risken. Dessutom visste någon att en rysk överste hade byggt sin villa där och inte tyckte om objudna gäster. Överstens tvåvåningsvilla såg vi faktiskt följande dag på avstånd från sjön, det var en klen tröst för att vi inte fick gå i Johan Friedrich Hackmans fotspår på Herttuaalas historiska mark.

Följande dag gjordes en båtfärd till Saima kanals mynning. Där, vid sidan

av kanalens nuvarande rutt, gjorde vi en landstigning i en del av den gamla kanalen, ungefär där som Lavola sluss tidigare har stått. Här på en nu skogbevuxen ö lät baron Casimir von Kothen i mitten av 1800-talet bygga herrgården Onnela, som han tjugo år senare sålde till köpmannen T. Grommé. Köpmannens son Wilhelm Tilman Grommé, en konstnär, konstsamlare och resenär, testamenterade hela sin förmögenhet till Viborgs stad. Onnela övergick därefter genom köp till bankdirektör Wilhelm Rothe och efter honom till Finska staten.

Den gamla kanalens stenbelagda kant var slät och hög, men med hjälp av besättningen kunde även de äldsta passagerarna kravla sig upp på stranden. En naturskön stig ledde till en högspänningslinje som skar öns frodiga skog itu. Delar av några tegelkonstruktioner och en källare var allt som fanns att se. De som vågade sig djupare in i skogen kunde finna spår av huvudbyggnadens stenfot alldeles nära kanalen. Det var allt som var kvar av Grommés berömda Onnela.

Vi hade tänkt fortsätta färden ända till Juustila, men trafiken i kanalen var livlig och vi skulle ha varit tvungna att vänta på mötande fartyg. Kaptenen beslöt att vända båten i en liten vik och styra kosan tillbaka mot Viborg. Vi var då utanför det ställe där en av släkten Thesleffs ståtliga gårdar, Lavola, en gång har stått. Lavola finns inte längre, inte heller trädgården och gräsmattorna, men på stranden syntes människor och längre borta fanns det några anspråkslösa byggnader.

Aarni Krohn berättar i Kiiskiläs igenvuxna trädgård.

På Onnela-ön. Har det här varit Grommés vinkällare?

På denna intressanta båtfärd kunde vi bevittna även nyare förstörelse. Då vi passerade Monrepos kunde vi med egna ögon se, att endast stenfoten var kvar av det vita Neptunustemplet på berget nära stranden. Resten hade bara för en vecka sedan gått upp i rök. Var branden antänd med avsikt eller hade någon varit slarvig med elden, det vet man inte, men för skadans storlek har det ingen betydelse. Templet var naturligtvis en kopia, byggt för drygt tio år sedan av vuxenstuderande och yrkesskolelever från Tammerfors. Här är det inte de historiska värdena utan det uppoffrande arbetet som har gått förlorat. Templet kan återuppbyggas, det är klart, men finns det tillräckligt med motivation?

Herrgårdslivet runt Viborg var livligt och praktfullt men tillhör onekligen en svunnen tid. Dess blomstrings-tid var på 1800-talet, men därefter började det mattas av. Om inte kriget skulle ha gjort ett abrupt slut på idyllen, skulle den ändå långsamt ha förvisnat när man har gått nya tider till mötes. Livet har blivit stressigare och arbetskraften dyrare, de gamla herrgårdarna skulle för dagens människor vara gammalmodiga och dyra att underhålla. Man har inte tid att fira alla namnsdagar eller ordna middagar med dans och kortspel efter maten. Man får inte ens tända en cigarr i bildat sällskap!

Men det är bra att ett sådant liv har funnits!

Kiiskilä gård imponerar ännu i dag.

RTL-TRAFO

RTLs dotter Zao Trafo med 200 damer lindar dagligen sedan 17 år i Havisviken i Viborg.

Vill du veta mera? Ring Vova Ilivitzky i Helsingfors, telefon +358 40 900 2172

Kartanoita ja kartanoelämää Viipurissa

Aarni Krohn

Artikeln är en förkortning av ett föredrag i Viborg den 11 juni 2011 i anslutning till Viborgscentrets temaresa Herrgårdsliv i Wiborg.

Viipurin alueen kartanoita tai hoveja, joiksi niitä Karjalassa ehkä keisarilisten lahjoitusmaiden vaikutuksesta kutsuttiin, oli kolmatta sataa, joista yksin Viipurin ja sen maalaiskunnan alueella yli 60. Osa periytyy jo Ruotsinvaltion ajoilta 1200-luvulta, mutta laajeni Juhana III:n aikana kun tämä lahjoitti tiloja suosikeilleen. Toinen syntymuoto oli Erik XIV:n säädöksen nojalla muodostetut tilat tai kartanot, kun hän myönsi uudelle omistajalle vapauden ratsupalvelusta, mikäli tämä itse asui tilallaan. Yleisin tapa oli tietenkin verovapaus ratsumiespalvelusta vastaan.

Venäjän vallan aikaisten lahjoitusmaiden aikana oli niiden omistajilla usein läheiset suhteet hoviin ja itse keisarikin vieraili silloin tällöin ystäviensä kartanoissa Kannaksella ja Viipurissa. Elämä oli ylenpalttista ja rahaa tuhlatiin. Matkoille lähdettäessä esimerkiksi voitiin lähettää johonkin lähietappiin etukäteen keittiövaunu kokkeineen, ruokatarvikkeineen ja sampanjoineen. Kartanoissa järjestettiin suuria juhlia ilotulituksineen ja lyhtyneen ja lähirykmentistä tai Viipurista saapui kokonaisia orkestereita viihdyttämään.

Karjalassa vallitsi pietarilainen maku

Viipurin ja Karjalan kartanot eivät tyyllisesti yleensä muistuttaneet läntisen Suomen kartanoita, noita mahtavia, kivisiä Suitiaa, Kuitiaa tai Siuntiota 1400–1500-luvulta tai siten 1600-luvun Louhisaarta, Sarvilahtea tai Kankaisten linnaa. Karjalassa vallitsi pietarilainen maku, joka ilmeni arkkitehtien Rastrellin ja Rossin 1700-luvun uusrokoon tyyllisissä kartanoissa tai Engelin uusklassisissa rakennuksissa 1800-luvulla. Rakennusmateriaalit olivat vaatimattomampia: Engelin pylväät tehtiin täällä puusta marmorin sijasta, siis lieriönä laudoista, jotka päällystettiin kankaalla ja marmoroiittiin. Ne vaikuttivat kuultilta, puhtailta ja solakoilta. Klassismin vesikatto oli loivahko ja päätyi päätyseinien yläosan kolmioihin. Monissa tapauksissa kohotettiin rakennuksen keskiosa toiseen kerrokseen – harvemmin koko kerros.

Maantieltä suunnattiin usein lehtokuja kohti kartanon ulko-ovea. Rakennus sijoitettiin yleensä itä-länsi suuntaan – keittiö tavallisemmin itäpäähän. Pylväiden välistä astuttiin sisään ja

Kiiskilä 1912

eteisen jälkeen sijaitsivat edustustilat, sali ja pari muuta huonetta – sivumalla pienempiä makuuhuoneita sekä isännän ja emännän tilat. Samalla tavalla oli yläkerrassa pienemmässä mittakaavassa. Huoneiden nurkissa sijaitsivat usein suurehkot kaakeliuunit.

Lahjoitusmaahovit hovin suosikeille

Arkkitehti Topi Vikstedtin mukaan kalustus riippui omistajan varallisuudesta ja säädystä. Hoveissa se oli usein pröystäilevää, porvarillisissa kodeissa vaatimattomampaa vastaten uuden Suomen puolen rikkaiden kauppiaiden tai pappiloiden tasoa; tämä erikoisesti Vanhan Suomen tultua jälleen liitetyksi muun Suomen yhteyteen eli uuteen Suomen suuriruhtinaskuntaan. Vanhaksi Suomeksi siis kutsuttiin sitä Viipurin läänin osaa, joka liitettiin Venäjään Uudenkaupungin rauhassa 1721 sekä vielä 1743 Turun rauhassa menetetyt alueet Kymijoen ja Savossa.

Mitä tulee huoneiden kalustukseen

oli se ajan tyylin mukaisesti empiriä tai biedermeieriä ja valaisimina kristallikruunut ja kyntteliköt. Seinille oli ripustettu suvun muotokuvia, jotka Vikstedtin mukaan esitivät rokokookuisia ja tekotukassa koreilaisia valtasaisia tai sotaurhoja kirjavine arvomerkkeineen, vakavan näköisiä virkamiehiä tai vaatimattomasti puettuja porvarillisia henkilöitä. Keisarin muotokuva oli kyllä päässyt olohuoneen seinälle, mutta tanssijatar-rakastajatar joutui kreivin tai kartanoherran yksityisen huoneen seinälle.

Nämä lahjoitusmaahovit, joita oli jaettu Pietarin Suuren ja Katariina II:n ajoista saakka hovin suosikeille olivat Itä-Suomelle suuri uhka, sillä talonpojat joutuivat kartanoherran käskyksiksi ilman muutto-oikeutta ja vastoin rauhansopimusta, jossa taattiin Vanhan Suomen asukkaille paitsi uskonvapaus, myös muut Ruotsin vallan aikaiset lait. Ehkä asema ei kuitenkaan ollut aivan venäläisen maaorjan asema, jossa näitä voitiin myydä kuin tavaraa talosta toiseen. Vuoden 1812 jälkeen Suomen valtio alkoi ostaa pois

kaikkia lahjoitusmaahoveja, joissa oli lähinnä venäläinen tai ulkomaalainen omistaja. Oli kysymyksessä pitkä ja vaivalloinen projekti, jossa viimeiset ostot tehtiin vasta 1910-luvulla. Viimeisiä lahjoitusmaahoveja Suomen puolella oli Koitsanlahden hovi Parikkalassa, jossa toimi vuosina 1966–1991 lahjoitusmaahovi-museo.

Kartanopiirien kielet

Vielä 1700-luvun lopulla oli Viipurissa saksa hallitseva kieli, sillä olihan kaupungin raati joskus jopa täysin saksalainen. Mutta 1840-luvulla alkoi ruotsi voittaa alaa, sillä uuden suuriruhtinaskunnan ylimmät laitokset, kuten hovioikeudet ja yliopisto, olivat ruotsinkielisiä ja samoin uudet virkamiehet jotka saapuivat Viipuriin. Viipurissa oli kuitenkin sanonta, että aito viipurilainen käy neljällä jalalla, eli saksaksi sanottuna: ”Ein echter Wiborger geht auf allen vieren” eli osaa kaikkia neljää Viipurin kieltä: Suomea, ruotsia, saksaa ja venäjää. – Mutta myös suomen kieli oli nousussa jo

1840-luvulla, sillä venäjän ja ruotsin suuresta vaikutuksesta nähtiin olevan vaaraa suomen kielen tulevalle kehitykselle; tämä siinä määrin, että kun perustettiin vuonna 1845 Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, sen viidestätoista perustajasta seitsemän oli kaupungin ruotsinkielisen koulun opettajia. Saksan käyttö vähentyi kartanopiireissä hitaasti.

Kartanoelämän kuvauksia

Otto Iivari Meurman kertoo Viipurin pitäjän historiassa, että varakkaan porvarisäädyn omistamissa kartanoissa elettiin vielä 1800-luvun puolivälissä luontaistaloudessa. Suku ja vieraat olivat kuitenkin aina tervetulleita, saattoivatpa jäädä taloon päiväkausiksi. Arkielämässä syntymäpäivät ja nimipäivät olivat kohokohtia. Niihin saapui naapureita, sukulaisia ja ystäviä penikulmien takaa vaunuillaan, Viipurista jopa issikoilla. Tarjottiin parasta mihin talo kykeni, iloittiin ja leikittiin; järjestettiin tanssiaisia ja

Kiiskilä 1912

Kiiskilä 1907

Julie ja Leopold Krohn

Kiiskilän huvimaja 1912

naamiohuveja, ilotulitusta ja talvella luistin- ja rekiretkiä.

Elävästi kuvaavat Esther Höckert ja Ingrid Borenius kirjassaan ”Människor och minnen från Wiborg” 1800-luvun lopun porvarikartanoiden elämää. Meurman, Viipurin viimeistä edellinen kaupunginarkkitehti kertoo kirjan luettuaan kuinka kutsuissa oli tunnelmaa, keskustelu iloista ja leikkisää, ei juoruilua vaan pohjaltaan aina vakavampaa. Aina oli joukossa joku, joka kohotti keskustelun henkivämmälle tasolle, kosketeltiin sitten politiikkaa, kirjallisuutta, taidetta tai musiikkia, jota myös joku seurueesta pystyi esittämään.

Monet viipurilaiset kävivät vuosittain ulkomailla liikeasioissa sekä virkistytymässä kylpylöissä – sanottiinkin, että ”wenn jemand eine Reise tut, so kann er was erzählen”. Matkailijat kertoivat sitten paljon elämyksistään, eri maiden historiasta ja nykyoloista. Päiväkutsuilla pelattiin vierailun jatkeena skruuvia, whistia tai biljardia. – Joissakin hoveissa oli omat laajat kirjastot ja huoneet sitä varten.

Luettiin paljon ja lasten kielenopetus oli vielä vaativampaa kuin nykyisin. Viipurissa ruotsin- ja saksankieliset oppivat suomea ainakin alkuvaiheessa palvelusväeltä, kaupungin pihoilla ja leikkiveroilla. Saksa ja ruotsi olivat jo sivistyneistön kodeissa arkikieltä. Venäjää opittiin kauppiailta ja jatkossa paremmin kun lukuisat nuoret miehet esimerkiksi lähtivät ansaitsemaan kannuksiaan Venäjän armeijassa. Suomalaisten menestys näillä saroilla olikin hämentävän suurta. Puhutaan jopa 80 kenraalista ja 20 amiraalista 1800-luvulta vuoteen 1917 mennessä. Kirjalliseen seurusteluun liittyi muuten kodeissa olennaisesti äänen luku, jonka aikana syntyneet kudonnaiset jaettiin sitten tarvitseville. Siis oli kysymyksessä sen ajan ompeluseura.

Krohnien Kiiskilä

Kiiskilän kartano on lähes ainoana Viipurin alueen kartanoista edelleen pystyssä, tosin huonokuntoisena. Kaikki muut on sota vuosina 1939–1944 tuhonnut.

Krohn-suvun tulo Viipuriin sijoittuu vuoteen 1834 kun Leopold Krohn meni naimisiin toisen saksalaisen suvun Dannenberg tyttären Julien

kanssa. Kiiskilä tuli Krohnien haltuun kun kartanon rakennuttaja Friedrich Dannenberg myi sen väyylleen Leopoldille vuonna 1844.

Leopoldin isä Abraham Krohn oli saapunut Saksan Pommerista, Rügenin saaresta Pietariin 1780-luvulla Katariina II:n hovin leipuriksi, mutta sai taidoistaan keisarinnaalta armonsoitukseksi rahaa tontin ostoon Nevan rannalta ja rakennusten pystyttämiseen olutpanimoa varten. Tämän olutpanimon, Venäjän vanhimman, olutta tehdään nykyisinkin länsimaisen pääoman ja laadullisten mutosten säilyttämänä. Abraham Krohn otti 1815 Suomen kansalaisuuden, vaikka asui Pietarissa, siis Wienin kongressin aikoina, kun Ruotsi menetti nuo alueet Saksasta ja koko Suomen 1809. Tässä vaiheessa saivat entiset Ruotsin kansalaiset vapaasti valita itselleen uuden Suomen suuriruhtinaskunnan kansalaisuuden, joka maa oli samalla tsaarin valtion alla mutta jossa ei joutunut Venäjän sotaväkeen.

Nuori aviovaimo Julie Krohn oli hyvin tarmokas ja hänen sosiaalinen omatuntonsa oli herännyt hänen huomattuaan vanhimman poikansa Juliuksen innon suomenkielen opiskeluun tilanteessa, jossa kielen asema kulttuurikielenä oli uhattuna. Yhdessä Possulin ja Vainikan kartanoiden rouvien kanssa hän perusti vähävaraisten tyttölasten suomenkielisen koulun huomattuaan mikä suuri lukutaidottomuus vallitsi rahvaan lasten keskuudessa Viipurin alueella. Rouvat pitivät aluksi koulua kukin vuorollaan kartanoissaan, mutta sitten koulu sijoitettiin Tervajoelle ja sitä johtamaan saatiin myöhemmin kirjailijana esiintynyt Johannes Häyhä. Veljekset Julius ja nuorempi Leopold, minun esi-isäni, kiersivät ahkerasti seutua ja saivat oppilaita kouluun 50–60 kappaletta, tosin kovin eri-ikäisiä, jotkut 16–17 vuotiaita, nuorimmat 7–8 ikäisiä. Tämä Julie Krohnin perustama koulu Tervajoella on sittemmin jatkanut toimintaansa uudelleen Venäjällä ja se on vanhin pikkulasten kansakoulu koko nykyisellä Venäjällä, kertoo Viipurin ja sen vanhojen sukujen suuri tuntija Michail Kostomolov.

Ystävyssiteet ja suku yhteydet eri kartanoiden välillä olivat tiiviit. Se, että Hackmanien väki kävi Kiiskilässä ja päinvastoin sai vahvistusta siitä, että Leopold Krohnin tytär Emilie meni naimisiin kauppaneuvos Frie-

drich Hackmanin vanhimman pojan Woldemarin kanssa. Läheiseen ystäväpiiriin kuuluivat sellaiset tunnetut viipurilaiset kuten Paul Wahl, Carl Gustav Heyno, Alexander Sesemann, A. Bützow, J. Bartram, H. Heitmann, tri A. Frankenhäuser ja Monreposin omistaja paroni L. H. von Nicolay.

Kiiskilän kartanon vaihteita

Kiiskilän kartano sijaitsee Viipurinlahden länsirannalla, noin 16 km:n päässä Viipurista Kiiskilänlahden pohjukassa ja Kiiskijoen suulla aivan Viipurinlahden varrella, ja oli silloin lisätiloineen kooltaan 520 ha. Historiassa se mainitaan ensi kerran vuonna 1562 raatimies Vit Olden läänityksenä. Sitten vuonna 1583 se mainitaan Juhana III:n kirjeessä nimellä ”Kijskala Godz”. Vuonna 1685 Kiiskilä annettiin ratsuvelvollisuutta vastaan Viipurin silloiselle linnanpäällikölle Peter Holländer Ridderille, ja kulki se nimikkeellä ”reducerade Prebende Mantal” eli entinen kirkon nautintatila. Joidenkin omistajien jälkeen tila siirtyi kauppias Sesemannille 1800-luvun alussa ja sitten vuonna 1820 sen osti kauppias Friedrich Dannenberg verotilaksi 16 hopearuplan ja 49 kopeekan hinnalla. Häneltä sitten, kuten sanottua, se siirtyi vävy Leopold Krohnille vuonna 1844, joka puolestaan myi sen 1889 Viktor Ahrenbergille. Muutamien omistajien jälkeen se joutui Krohnien sukulaiselle Wilhelm Breitensteinille v. 1900 ja häneltä edelleen 1917 myytyä venäläiselle Kiiskilän hovi Oy:lle. Useiden lyhytaikaisten omistajien jälkeen Kiiskilä siirtyi sen viimeiselle suomalaiselle omistajalle Vapaussodan Rintamamiesten rintamamieskodiksi v. 1937–1939.

Nykyisen Kiiskilän rakennutti siis Dannenberg jo 1820-luvulla. Alkuperäinen väri on ollut keltainen. Talo on rakennettu muun ympäristön tyylillä: sisäänkäynti kuuden doorilaisen pylvään välitse. Toisessa kerroksessa on päätykolmio, jonne on sijoitettu suuri puolipyöreä ikkuna juhluuden lisäämiseksi. Arkkitehtina oli Pietarista ranskalainen arkkitehti Villier. Kaikki rakennukset olivat pylväät mukaan lukien puusta. Päärakennus oli luonnollisesti itä-länsi suuntainen. Noin vuonna 1900 tehtiin jonkin taitamattoman rakennusmestarin piirustusten mukaan onnettomat lisäykset rakennukseen jotka pilasivat kauniin kokonaisuuden. Tästä oli arkkitehti Meurman erikoisen sydämistynyt.

Vanha Kiiskilän päärakennus sijaitsi Helsinkiin silloin johtaneen vanhan päätien vasemmalla puolella aivan näköetäisyyden päässä nykyisestä kartanosta. Rakennus toimi sittemmin majatalona kunnes se purettiin. Kartanoon liittyi n. 40 ha:n suuruinen puisto, jota vanha Dannenberg erityisesti hoiti. Puutarha oli rokokoo-tyylinen muotoillun puin ja pensain. Dannenberg rakennutti myös itsensä ja vävynsä nimikirjaimin varustetun huvimajan, johon itse veisti ovet. Hän oli myös keksijä, joka vilke silmäkulmassa koko ikänsä sunnit-

teli ikiliikkujaa. Tässä huvimajassa Julius Krohn kirjoitti tunnetut Kuun tarinansa, joiksi hän näitä novelleja kutsui. Tämä huvimaja valitettavasti paloi sodan jälkeen.

Krohnin perhe

Krohnin perheessä oli viisi lasta: vanhin Julius, runoilijana Suonio, jonka nimikkokatu on Helsingin Kalliossa ja joka toimi suomalaisen kirjallisuuden professorina Helsingin yliopistossa. Hän otti, vaikka saksankielisenä, suomen, uuden isänmaansa kielen kehittämisen haasteeseen ja keksi muuten joukon uusia sanoja, jotka ovat edelleen käytössä, kuten happi ja typpi. – Julius hukkui Suomenlahdella purjehdusmatkalla vuonna 1888. Hänen kuuluisin runonsa on Suksimiesten laulu sekä lukuisat teokset kansanruoudun alalta.

Nuorempi veli Leopold oli lääkäri, joka otti osaa kolmeen eurooppalaiseen sotaan kirurgina ja lisäksi Turkin sotaan, jonne matkustaneen Suomen ensimmäisen Punaisen Ristin kenttä-sairaalan johtajana Tbilisissä, Georgiassa. Häntä pidetään Suomen sotakirurgian isänä ja pioneerinä ja hän sai hovineuvoksen arvon. Hän on minun isoisäni isä.

Leopold vanhemman lapsia oli myös kolme tyttäret. Toisaalla kuvassa näkyvistä vasemman puoleinen on Emilie, jonka siis nai Woldemar Hackman. Hän oli taiteellisesti hyvin lahjakas ja maalasi hyviä muotokuvia. Muut tyttäret olivat Ottilie ja Adele. – Vanha Leopold muuten kääntyi poikiensa esimerkistä hyvin suomenmieliseksi ja hän avusti Juliuksen pyynnöstä Aleksis Kiven kirjailijantietä eli elätti tätä kolmen vuoden ajan 100 ruplalla vuodessa. Ja kun Ahlqvist tyrmäsi Seitsemän veljestä, Julius kannatti Kiveä julkisesti.

Kiiskilässä kesäelämästä huolimatta piti Julie, eli lastenlasten Mummeli ankaraa kuria. Joka sunnuntai oli oltava mukana kotihartaudessa ja ruoka-aikoja noudatettiin täsmällisesti. Ruokaa saatiin vähän, koska se teki lapset uskomuksen mukaan tyhmiksi. Julie kasvatti muutenkin tarmolla: joka ilta pidettiin tunnin kielenharjoittelu, joko ranskaa tai englantia. Muutoin oli ilmapäiri kodikas. Iltaisin luettiin kirjoja, pelattiin korttia; isoäiti Danneberg soitti tanssimusiikkia ja tädit opettivat tanssimaan. Vanha Leopold taitavana sellonsoittajana esitti taitoaan ja kun oltiin erillään kirjoitettiin jatkuvasti kirjeitä.

Kiiskilä tänään

Kiiskilä joutui siis 1900-luvun alussa Breitensteinille ja sisäkuvasa näkyy Kiiskilän salin sohvariyhmä heidän ajaltaan. Nämä huonekalut lahjoitettiin sitten 1920-luvulla Tampereen kaupungille, kaupungintalolle sijoitettaviksi. Viimeksi tämä kalusto näkyi huhtikuun 2011 vaaleissa suuressa puoluejohtajien vaalitentissä.

Neuvostoaikana sodan jälkeen Kiiskilän on omistanut ohjusvenetelakka Pietarissa ja sen alaisena toimivan Viipurin telakan lapset ja pioneerit ovat pitäneet kartanoa kesäkotinaan. Aikaisemmin koristivat pioneerien kipsiset

Liimatta 1912

patsaat kartanon sisäänkäyntiä. Muuten oli ja on kartanon ympäristössä lukuisia ulkorakennuksia: navetta, varastoja, uimahalli, erilaisia esitysmislavoja jne. Ainoat säilyneet kauniit yksityiskohdat ovat päärakennuksen saleihin sijoitetut vanhat kaakeliuunit.

Kiiskilän naapurikartanoita

Lähellä Kiiskilää sijaitsi Niemenlaudan kartano, joka oli Andersinien ja mm. Hugo Simbergin, tunnetun taiteilijan kesäviikkoasunon. Helmi Krohn, joka siskonsa Aino Kallaksen tavoin oli Juliuksen lapsia, kertoo kirjassaan ”Isäni Julius Krohn ja hänen sukunsa” seuraelämästä ja naapurikartanoista: ”Noissa kartanoissa, jotka olivat enimmäkseen ulkomaalaisten käsissä, oli paljon nuoria tyttöjä ja poikia ja huviretkiä ja tanssiaisia pantiin vähän väliä toimeen. Tervajoella, viiden virstan päässä Kiiskilästä länteen, omisti Pesun hovin alkuaan italialainen Ripas, ja hänellä oli kolme nuorta tyttäretä, jotka olivat Krohnin nuorten hyviä ystäviä. Ripasin lähin naapuri oli paroni Mendt, rikas venäläinen tehtailija, joka omisti Mendulan. Hän oli ostanut itselleen paronin arvon ja jäljitteli hienoa englantilaista gentlemannia. Hänen veljensä eversti Mendt asui läheisessä Possuli nimisessä hovissaan. Hänen rouvansa Alexandrine Mendt, omaa sukua Örn oli suomalainen ja Julie Krohnin läheinen ystävä. Kiiskilää vastapäätä, kotilahden toisella rannalla sijaitsi Vainikka, Jac. Ahrenbergin lapsuudenkoti. Kiiskilän ja Viipurin välillä sijaitsevista kartanoista omisti Kärkin hovin eräs virkaheitto saksalainen pappi, Riemenschneider, Naulasaaren herra Berg, Pien-Merijoen venäläinen kauppias Ivanovsky, Rasalahden hollantilainen Staweman, Ronkaisten hovin kreikkalaisyntyinen herra Adaridi. Kaiken maailman kansalaisuudet olivat täällä edustettuna ja tämä kosmopoliittinen seura, joka yhtä varmasti kuin muuttolinnut saapui joka kesä Suomeen, seurusteli vilkkaasti keskenään tavaten toistensa kahvi- ja iltakesteissä milloin missäkin kartanossa.”

Thesleffien kartanoita

Ympäristön lukuisista kartanoista oli huomattavan suuri määrä Thesleffien suvun omistamia, esimerkiksi Ventelän kartano, jonka aluksi omisti Breslausta Viipuriin muuttanut suuren Jaenisch-suvun kantaisä Niklas Jaenisch. Sen jälkeen kerrotaan, että viipurilainen raatimies Johan Thesleff sai sen perintönä v. 1748. Hän oli suvussaan ensimmäinen, joka perinnön tai oston kautta joutui lukuisten Viipurin ympäristössä sijainneiden kartanoiden omistajaksi. Ja kuten Otto I. Meurman kertoo, hänestä tuli maaruhtinas ja samoina aikoina mm. Lavolan ja Juustilan omistaja.

Lavola ja Juustila jäivät pysyvästi suvulle ja Thesleffien jälkeläiset ostivat sitten lisää kartanoita sukutuloikseen. Suku jakaantui Lavolan, Juustilan, Pälttärin (joka oli minun äitini syntymäkoti), Hanhijoen, Ka-

fortsättning på följande sida

vantsaaren, Maaskolan ja Liimatan haaroihin. Viimeksimainittu kartano oli 1500-luvulla ollut Boijen suvulla ja 1600-luvulla Hornin suvulla. Württembergin prinssi omisti Monreposin ohella myös Liimatan kartanon, mutta möi molemmat paroni von Nicolaylle sekä tämä Liimatan edelleen Ladon perillisten huutokaupassa kenraalimajuri Peter Georg Thesleffille. Vanhapoika Wilhelm Thesleff myi sitten viimeisenä elinvuotenaan kartanon suurlahjoittaja ja kauppaneuvos Juho Lallukalle 1912 ja tämän lesken kuoltua 1927 Viipurin kaupunki osti tuon Engelin luomuksen.

Lavolan kartano eli entinen Vatikiven kartano sijaitsi Viipurinlahden äärimmäisessä päässä eli Suomenvedenpohjassa, joka yhtyi aikanaan Vuoksesta merelle johtaneeseen väylään. Lavola, joka 1930 oli 500 ha suuruinen tila, oli ostettu 1821 perintötilaksi. Lavola eli siis Vatikivi mainitaan ensi kerran Pähkinäsaaren rauhansopimuksessa 1323. Vuonna 1606 Lavola joutui läänityksenä ratsumestari Hästeskolle, sittemmin paroni Rehbinderille ja muutaman omistajan jälkeen pormestari Havemannille 1688 ja taas väli vaiheen jälkeen Johan Thesleffille 1752. – Tässä yhteydessä on mainittava, että Thesleffillä oli talviasumista varten Viipurissa omat talonsa sukukorttelissa osoitteessa Karjaportinkatu–Harmaiden veljesten katu–Pohjoisvalli–Kauppatori. Nämä talot säilyivät suvulla aina vuoteen 1940 tai 1944 saakka.

Johanin pojanpojan poika Alexander Christian meni sitten 1858 naimisiin Juustilan herran, kenraali Alexander Amatus Thesleffin tyttären kanssa. Apeltaan saamallaan myötäjaisvaroilla hän saattoi rakentaa uuden, tilavan ja tornillisen päärakennuksen. Häneltä kartanon peri poika Johannes Amatus. Vuonna 1912 otettiin valokuvassa esiinty Johannes poikansa kanssa Lavolan salissa.

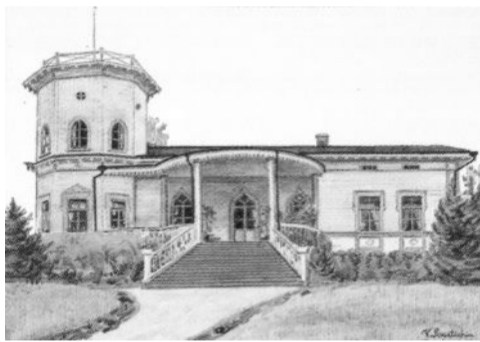
Johannes oli sivistynyt mies, varatuomari ja Viipurin pormestari, joka kuoli 1923. Hän oli 1916 myynyt kaupunkitalonsa ja muuttanut Helsinkiin. Kesät hän edelleen asui Lavolassa.

Lavolan kartano sodan jaloissa

Hänen jälkeläisiään olivat tyttäret Ethel ja Marianne sekä poika Alexander Amatus, josta tuli sittemmin itsenäisen Suomen suurlähettiläs. He hallitsivat sitten isänsä kuoleman jälkeen 20 vuotta Lavolaa; aina katkeraan loppuun asti. Näistä loppuvaiheista kertoo tytär Marianne kirjassaan ”Ihana elämä” v. 1977, kun Lavola poltettiin jo talvisodan aikana ja kun hän asusti jatkosodan aikana Lavolassa tai sen ulkorakennuksesta tehdyssä asuinrakennuksessa: ”Syksyllä 1941 saatoin matkustaa Viipuriin, joka jälleen oli suomalainen, mutta maisemat olivat vanhalle viipurilaiselle masentavat... Enemmän kuin puolet kaupungista oli raunioina, kaduilla kuolleita hevosia ja kuolleita sotilaita. Ei hotellihuoneita, mutta muuan tuntemani upseeri antoi minulle sijaa sotilasmajoituksessa. Jouduin jakamaan huoneen seitsemän upseerin kanssa. Se tuntui levollisemmalta kuin jos olisi joutunut jakamaan huoneen vain yhden kanssa... Seuraavana aamuna eräs huonetoveristani lupautui ajamaan minut Lavolaan maastoautolla. Saattuessaani oli neljä upseeria aseinaan konepistoolit... Sittemmin matka jatkui Lavolaan. Nyt saatoin

Voldemar Thesleffin perhe n. 1917

Lavola 1914, V. Svaetichinin vesivärимаalaus

Lavola 1912, Johannes Thesleff ja hänen poikansa Alexander Amatus

todeta, että kaikki tienvarren rakennukset olivat palaneet... Minulla oli vain vähän toivoa nähdä Lavolastakaan muuta... Komeasta navetasta oli jäljellä vain graniittimuurit, päärakennuksesta vain savupiippujen muurit. Pelkät mustuneet tiilet osoittivat talojen paikkoja. Luontokin oli raikattu. Kaikki vanhat, kauniit tammet, jalavat ja lehmukset olivat poissa... Kyynelten sokaisemana seisoin paikallani, kunnes eräs upseeri tarttui käteeni sanoen, että on aivan yhtä hyvä palata Viipuriin... Samana iltana palasin Helsinkiin.”

”Keväällä 1942 palasin takaisin Lavolaan... Koko maatila oli palanut ja autioitunut, mutta kilometrin päässä omistimme Iloranta-nimisen ulkotilan, jossa oli kolme rakennusta jäljellä. Tämän lisäksi venäläiset olivat keskelle muuatta niittyä rakentaneet merkillisen hirsirakennuksen, jossa oli suuri sali näyttämöineen. Tästä teimme navetan 14 pelastetulle lehmälle. Sonni sai asua näyttämöllä. Kun lehmät palasivat, ne löysivät välittömästi vanhat paikkansa, eikä ollut epäilystäkään, etteivät ne olisi ymmärtäneet tulleen takaisin kotiin.”

Mutta sitten koitti kesäkuun 18 päivä 1944 ja taas oli lähdeävä. Marianne kertoo: ”Tarrauduin epätoivoisesti Lavolaan ja kehoitin navettatyttöjä aloittamaan paluumatkan lehmien kanssa. Minä itse tulisin perässä... Silloin juuri serkkuni Woldemarin komppania ohitti Lavolan matkalla pohjoiseen ja hän päätti tehdä pienen

poikkeaman ——. Hän sanoi minulle välittömästi: Mutta mitä sinä teet täällä, ryssät ovat n. 15 km päässä. Kun kerroin, että lehmät lähetetään edellä pois, mutta minä aion jäädä hän ravisteli minua ja sanoi: ”Oletko tolaltasi? Tiedätkö mitä teet?” Sitten hän kuvasi minulle mitä tapahtuisi jos jään. ”Ensin raiskaaminen, sitten vankila ja sitten Siperia”... Hän sai minut lupamaan, että jätän Lavolan.”

Ja Marianne kuvaa kuinka piti valita toinen kahdesta tiestä: Lyhyempi Viipurin kautta, joka oli vaarallisempi tai pidempi pohjoisen puolelta. Silloin saapui lähetti joka kertoi, että pioneerit rakentaisivat ponttonisillan kanavan yli, joka oli juuri ulkotilamme kohdalla ja sieltä pääsisi Lappeenrannan tielle. He olivat sitten aamulla viimeiset jotka pääsivät yli, sillä oli tullut uusi määräys sillan purkamisesta, koska venäläiset olivat niin lähellä, etteivät omatkaan enää ehtineet käyttää sitä, vaan hyöty tulisi viholliselle. Marianne kuvaa vielä kuinka kaikki pääsivät yli, mutta pieni varsa oli unohtunut kanavan toiselle puolelle ja se näkyi onnettomana juoksevan edestakaisin vastarannalla... Se oli viimeinen kuva joka jäi Lavolasta.

Lavolan päärakennuksesta voidaan vielä kertoa, että kahdeksankulmisen

tornin rannanpuoleisella sivulla ulkoni pylväistö parvekkeineen ja mataline ikkunattomine päätyineen. Pihan puolella taas erottuu rakennuksesta vastaavasti lasivilpola tympanoineen eli päätykolmioineen, jonka palkistoa kannatti neljä pilasteria. Klassismin säännöistä poiketen ei päätykolmion ikkuna ollut puoliympyräinen vaan suorakaiteinen. Itse rakennus oli suuri lukuisine avarine huoneineen.

Arvokkain oli sali puutarhan puoleisen pylväistön kohdalla. Vasemmalla oli rouvan budoaari, oikealla isännän huone tornin alakerrassa yhä paisuvine kirjastoineen.

Aivan kiinni Lavolan maissa oli pankkiiri Grommella huvila Onnela. Tämä oli suuri Viipurin rakastaja, joka vielä muutettuaan pois Viipurista ja Suomesta testamenttasi Viipurin kaupungille linnan Ranskasta. Valitettavasti kaupunki ei voinut ottaa sitä vastaan. Sotien jälkeen ja nykyisinkin sillä olisi ollut käyttöä erilaisille Viipuri-yhdistyksille.

Pälttärin kartano

Lavolaa vastapäätä vesireitin toisella puolella sijaitsi Pälttärin kartano, joka oli paljon pienempi Lavolaa, vain

A.A. Thesleff

63 ha. Päärakennus valmistui 1871 ja alueen Suomenvedenpohjaan ulottuvaa kaistaletta pidettiin puistona. Talouskeskuksessa oli kolme muuta rakennusta, yhteensä 11 huonetta. Päärakennus noudatti klassista tyyliä suorakaiteisena, symmetrisenä muodoltaan, jonka keskiosa oli korotettu kaksikerroksiseksi ja saanut päätteen päätykolmion. Korkean osan kohdalla ulkoni rakennusrungosta alkertä eli vilpola, jonka sisäntulopuolella oli avoin pylväikkö. Sisustus noudatti pääasiassa biedermeiertyyliä.

1860-luvulla kartanon sai haltuunsa ratsumestari Woldemar Bernhard Thesleff, joka nai naapurista Kaukolan kartanon tyttären Alexandrine von Bellin. Woldemar oli Lavolan Johannes Amatus Thesleffin serkku. Pälttärin peri Woldemarin kuoltua 1886 hänen samanniminen poikansa, isoisäni, joka oli agronomi.

Ensimmäisen maailmansodan pako-otot juoksuhautoja yms. varten Venäjän armeijan vaatimuksesta kavenisivat huomattavasti kartanon maita ja pilasivat ulkonäköä. Tästä syvästi pahastuneena Woldemar myi kartanon v. 1917 ja muutti Helsinkiin, jonka lähistöltä hän osti Katrinebergin kartanon sekä kivitalon Pikku Robertinkadun kulumasta. – Mutta Pälttärin paloi sodan aikana muiden kartanoiden mukana.

Juustilan hovi

Kun jatkamme matkaamme Suomenvedenpohjaan niin saavumme lähelle Saimaan kanavan alkua ja vasemmalla puolella avartuvat Juustilan hovin maat. Täällä näkyy enää hiukan raunioita, mutta laiturin on vielä olemassa. Juustila mainitaan ensi kerran 1590-luvulla omistajanaan pormestari Jöns Juusten ja Viipurin piispa Paa-vali Juusten. Lukuisten eri omistajien jälkeen 1600-luvulla Juustila joutui jo aikaisemmin mainitulle suuromistaja Johan Thesleffille 1752. Hänellä oli 14 lasta, joista seitsemäs oli nimeenvos Peter Wilhelm, joka peri Juustilan sahoinen. Hän oli opiskellut Jenan yliopistossa ja saanut huomattavan hyvän kasvatuksen. Hänestä tuli Württembergin prinssin neuvoston jäsen ja hänet aateloitiin 1788. Hän osti vielä Liimatan kartanon ja sai säterioikeudet Juustilalle ja Ventelälle.

Pälttärin 1917, V. Svaetichinin vesivärимаalaus

Juustila 1912

Foto Signe Brandt Helsingfors 1912

Juustila pysyi Thesleff-suvulla Karjalan menetykseen saakka. Peter Wilhelm kuoleman jälkeen Juustilan lunasti nuorin poika Alexander Amatus, joka kohosi täyskenraaliksi, Suomen senaatin puheenjohtajaksi, yliopiston varakansleriksi (kanslerina toimi aina tsaarin poika, perintöruhtinas) sekä vielä v.t. kenraalikuvernööriksi. Hänet aateloitiin Suomen uuteen ritarihuoneeseen v. 1812. Hän rakennutti Juustilan uuden päärakennuksen 1822 Engelin piirustusten mukaan. Rakennus oli osittain kaksikerroksinen, kummassakin päässä matalammat siipiosat ja kokonaishuoneluksu 11. Kartano oli 1920-luvulla vielä kooltaan 2020 ha, mutta Lex Kallion myötä oli 500 ha luovutettava pienviljelystiloiksi ja vielä 1934 oli lamakauden ja muiden vaikeuksien vuoksi myytävä suurin osa maasta.

Tarinoita Juustilasta

Eräänä päivänä saapui keisarillinen ratsulähetti Juustilaan ja tapasi miehen istumassa talon katolla tervaamassa sitä. Lähetä kysyi, onko kenraali kotona, johon mies vastasi, että menisi sisälle kertomaan kenraalille. Hetken kuluttua saapui kenraali täydessä univormussaan ja kunniamerkeineen paikalle ja hämmästykseseen lähetti huomasi, että tämä oli sama mies, joka oli ollut katolla.

Toinen tarina on Napoleonin sotien ajalta ja Tilsitistä vuonna 1807, jolloin Napoleon ja Aleksanteri kohtasivat ja neuvottelivat mm. Suomen valloittamisesta Ruotsilta. Kun sitten Napoleon astui telttaan ja hatu päässään, A. Amatus vimmastuneena moimesta loukkauksesta Aleksanteria kohtaan ilmoitti ampuvansa Napoleonin. Hänet sai vain vierustovereiden huudot lupamaan aikeistaan: ”Älä ammu Thesleff...älä ammu Thesleff!” – Eikä kulunut kuin vuosi kun Venäjän armeija valloitti Suomen ja Alexander Amatus oli joukkojen mukana.

Alexander Amatuksen pojanpoika Victor oli hyvin isänmaallinen ja oli mukana Grafton-laivan kiväärien salakuljetuksessa Suomen aktivisteille. Victorin kuoltua 1928 jäi perheeseen lisäksi kolme lasta, joista vanhin poika oli talvisodan sytyttyä vain 19-vuotias. Perheen äidistä, leski Jennystä, joka kuoli 1935 kerrotaan muutamia huvittavia tarinoita – lähinnä hänen epäkäytännöllisyydestään. Hän saattoi erään kerran kysyä Lavolan sukulaisserkulta näin: ”Sano Johannes, mitä minä teen, kun minulla on kaksi hevosta liikaa?” – ”No, myy ne,” vastasi Johannes. – ”Mutta hyi Johannes, eihän hevosiä voi myydä vieraille. Ajattele, jos ne lyövät niitä.” – ”No, ammuta ne sitten.” – ”Mutta hyi Johannes, eihän nuoria hevosia ammuta.” – ”No, lahjoita ne sitten minulle.” – ”Kiitos Johannes-kulta, haluaako Johannes ne todella?” – Ja parin päivän kuluttua saapui tallimies tuoden kaksi mustaa hevosta Lavolaan.

Kerran oli Jenny erityisen huolissaan. – ”Johannes, mitä minä teen kun joku kaataa puita metsästäni?” – ”Soita poliisille.” – ”Ei, se on niin epämiellyttävää.” – Mutta sitten hänelle kirkastui. – ”Nyt tiedän, se on luultavasti naapurini. Hän kuulemma rakentaa taloa ja tarvitsee hirsä.” – Ja kun tämä naapurin talo valmistui ja naapuri lopetti puiden kaadon, Jenny oli tyytyväinen ja sanoi: ”Enkö ollutkin oikeassa, Johannes.”

Tällaisia ainutlaatuisia tarinoita saattoi syntyä vain entisiin hyvinä aikoina vanhassa Viipurissa. Älkäämme unohtako niitä.

Familjen Hackmans Herttuaala

Carl Fredrik Sandelin

Artikeln är en förkortning av ett föredrag i Viborg den 11 juni 2011 i anslutning till Viborgscentrets temaresa Herrgårdsliv i Wiborg.

År 1799 blev Marie och Johan Friedrich Hackman d.ä. ägare till Herttuaala gård vid Suomenvedenpohjas nordvästra strand vid Kivisiltasundet. Avståndet till Wiborg var endast fem kilometer. När de gifte sig i april samma år var Johan Friedrich 44 år och Marie 23. Hon var dotter till Helena (f. Havemann) och kollegierådet J. F. Laube, som 1773 utnämns till stadssekreterare i staden trots att han varken talade svenska eller finska. Han tjänstgjorde som rådmann åren 1774–1783. Det var han som år 1776 av änkefru Louise von Udam köpte Herttuaala och Tuuttila kronohemman. På 1780-talet anlade han ett replageri på Herttuaala och tillsammans med den blivande svärsonen startade han år 1798 en cikoriefabrik där.

J.F. Hackman kom till Viborg från hemstaden Bremen år 1777. Där hade hans förfäder redan från början av 1600-talet verkat som köpmän och skeppsredare. Den första tiden i den nya hemstaden arbetade han i Herman Dykanders export- och importföretag och avancerade till bokhållare. Från början av 1790-talet var han egen företagare och grundade firman Hackman & Co. Företaget växte när sågde bräder och plankor blev nya exportvaror. Han valdes 1797 till stadsäldeste för Viborgs köpmannastånd. Samma år som äktenskapet ingicks med Marie härjades staden av en svår influensaepidemi, som krävde både Helena och Johan Laubes liv. De nygifta blev ägare till Herttuaala gods och till ett stenhus vid Karjaportsgatan samt några sågandelar i Gamla Finland. År 1801 föddes sonen Johan Friedrich d.y. och år 1806 sonen Carl Alexander.

Herttuas öden

Från 1500-talet var Herttuaala i två seklar ett prebendegods, en kyrkoegendom, med flera innehavare. Gården hamnade i krigszonen när de ryska styrkorna inledde sin belägring av Wiborg år 1710. Jordbruket förföll under de följande decennierna. En kommitté, som utsetts av den kejsarliga senaten, beslöt förvandla Herttuaala från prebendehemman till kronohemman. Flera sådana ingick på 1700-talet i de donationer som ryska kronan tilldelade höga ryska tjänstemän och militärer. Herttuaala var ett av hela 251 hemman (många i stadens närhet) som hörde till den donation som på 1730-talet tillföll general de Coulon. Bland övriga ägare till kronohemmanet Herttuaala kan nämnas generallöjtnanten J. C. Kayserlingk (1753–1754), som under en kort tid var guvernör i Wiborg, samt överste von Udam (1769–1775).

J.F. Hackman d.ä:s tid som ägare blev kortvarig. Han avled den 20 juni

1807. Blev han överfallen eller råkade han ut för en olyckshändelse under en färd från staden till Herttuaala, eller hade han påverkats av giktmarator i förening med försämrad handel på grund av det krig som avslutades genom freden i Tilsit? Hans änka Marie tog över både Hackman & Co och Herttuaala. Med hjälp av goda rådgivare, och senare med sonen Johan Friedrich d.y. som kompanjon, blomstrade både gården och företaget.

Huvudbyggnaden på Herttuaala nedbrann till grunden år 1818. Den finns varken avbildad eller beskriven. Men helt obetydlig var den troligen inte med tanke på att den bl.a. hade tjänat som guvernör Kayserlingks bostad. Det nya karaktärshuset uppfördes 1819 efter ritningar av den i S:t Petersburg verksamma italienska arkitekten Martinelli, som vid samma tid svarade för en omändring av corps-de-logiet på Monrepos. Det nya Herttuaala representerade nyklassicismen med en hög kolonnad och ett trekantigt gavelfält. Avvikande från det allmänna bruket i landet var att man från altanen steg rakt in i salongen och att en täckt gång förenade karaktärshuset med en mindre byggnad som användes som festmatsal. På 1870-talet förstörde J. F. Hackman d.y. byggnaden till det format och utseende som den hade ända till förstörelsen den 6 juli 1944.

År 1912 fotograferade Signe Brander både exteriörer och interiörer på Herttuaala. Fotografierna av salen och matsalen visar både raden av familjeporträtt och inredningen. Den sistnämnda präglades från 1800-talets andra hälft i hög grad av de petersburgska möbelsnickeriernas produkter. Tre fotografier tagna av Foto Adam i Wiborg trycktes som officiella postkort – Carte Postale med texten Herttuaala Finland – och visade karaktärshuset framifrån, sett från parken samt från orangeriet.

Orangeri och trädgård

Både orangeriet och trädgården på Herttuaala anlades av Marie Hackman. Hon importerade fruktträd, kryddor och olika växter, sandgångar anlades i parken och gräsmattorna ansades. Trädgårdsmästare från Magdeburg eller Petersburg svarade för odlingen av sparris, kronärtskockor, aprikoser, vindruvor, körsbärs- och plommonträd. Till blommorna hörde pelargonier, geranier, hyacinter, tulpaner och rosor. År 1851 gästades Herttuaala av Zachris Topelius, som med sin hustru företog en resa i östra Finland. Marie, som då var 75 år, tog emot familjen Topelius som dessförinnan besökt Monrepos. I sin beskrivning av resan i Helsingfors Tidningar konstaterade Topelius att trädgården på Herttuaala överglänste Monrepos och han nämde ananas, persikor och vinrankor som var sällsynta i Finland.

Efter Marie Hackmans död 1865 fortsatte sonen Johan Friedrich och utvidga anläggningarna. Kanaliseringsarbeten inleddes på Herttuaala år 1867. Vatten leddes till köket, orangeriet och fähuset och vattenposter inrättades även i trädgården.

Herttuaala. Salen 1912. Framför fönstren stora prydnadspjäser av snäckor. Tavlorna till höger europeiska hamnvyer. Släktporträtten hängde i matsalen. Foto Signe Brander.

Herttuaala. Karaktärshuset sett från parken. Foto Signe Brander 1912.

Marie Hackman hade redan tidigare köpt bl.a. hemmanen Pakkainen och Laiharanta på Suomenvedenpohjas östra strand, där många familjemedlemmar senare hade sina sommarvillor. Där hade firman Hackman även varvet Kärmeakallio. Vid vikens norra strand, ca 7 kilometer från Tienhaara, låg gården Rääsiä som arrenderades av Hackman & Co i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Gården inköptes tio år före vinterkriget utbrott. Firmans största jordinnehav i Viborgs län var gården Lyykylä vid Lyykylänjärvis södra strand nära Tali järnvägsstation. Som störst omfattade den över 2 300 hektar.

Livet på Herttuaala

Från 1800-talets början till hösten år 1939 var Herttuaala från början av maj till höstens ankomst en central plats i familjen och släkten Hackmans liv. Till rekreationen och utomhussporten hörde fiske och segling, tennis, krocket och boccia. Promenader och picknickar företogs till bergskullarna Wilhelmshöhe i norr mot Tuuttila, till Friedrichshöhe i söder mot Kivisilta och till Bellevue med sitt utkikstorn från vilket man såg ända till Trängsund innan träden under decenniernas gång småningom försämrade utsikten. Till familjefesterna hörde fyrverkerier och teaterföreställningar med pjäser som skrevs och framfördes av familjens medlemmar. Wilhelm och Alice Hackmans dotter Alice gifte sig 1890 med doktor Theodor Thesleff och dottern Hedwig 1895 med hovrättsrådet August Brunou. Nära Wilhelmshöhe uppfördes en villa åt familjen Thesleff och nära stranden en villa åt familjen Brunou.

Efter J. F. Hackman d.y:s död övertogs Herttuaala av sonen Wilhelm, som blev firmans seniorchef. Wilhelm avled år 1925. Hans änka Alice fortsatte att bo i det stora huset vid Norra Vallén 7 och på Herttuaala fram till sin död 1930. Till huset och gården flyttade därefter deras äldsta barn, dottern Anna, som år 1888 hade ingått äktenskap med kapten George Favre. Äktenskapet var barnlöst. Jag minns dem båda bra. Favre dog 1935, varefter Anna levde ensam, såsom sin mor, vid Norra Vallén och på Herttuaala. Hon dog som evakuerad år 1948.

Från staden kom familjen länge till Herttuaala – och tillbaka till staden – med häst och vagn. Den första båten var ångdrivna Pikku-Matti som eldades med ved. Den efterträddes av motorbåten Pickwick, som fick sitt namn efter en känd roman av Wilhelm Hackmans favoritförfattare Charles Dickens. Pickwick hade både en rymlig kajuta och en stor sittbrunn. Den förde från Herttuaala och via villabryggorna både familjemedlemmar och anställda till ärenden i staden och till kontoret. Samtidigt kom mjölk och gräddor från Herttuaala till villorna. Med de återvändande kom tidningarna och övrig post. Maskinist ombord från 1904 var Julius Kurki, som lärde känna och uppskattades av fyra generationer av familjens medlemmar.

Efter Wilhelm Hackmans död såldes 60 hektar odlad jord och en parcell vid Kivisiltasundet utbröts

åt Leo Hackman, som uppförde ett tvåvåningshus av sten ritat av arkitekt Uno Ullberg. Även det huset förstördes sommaren 1944. År 1927 uppgick Herttuas areal till 174 hektar. Den tidvis mycket framgångsrika cikoriafabriken var verksam ännu på 1910-talet. Byggnaden ändrades i början av 1920-talet till stall och bostad.

Egna minnen

Personligen upplevde jag Pickwick under sommarvistelser på Villa Kiviranta – en av familjevillorna. Där hade Wilhelm Hackman år 1867 firat bröllop med Alice Thompson, dotter till Maria (f. Thesleff) och konsul Alexis Thompson. Maria hade ägt villan redan före sitt äktenskap. De sista som bodde där sommartid var Wilhelms äldsta son Fred med familj. Han var min morfar. Även han dog 1925, samma år som jag föddes. Men hos mormor Karin (f. Poppus) upplevde jag under många år delar av sommaren. Sommaren 1939 blev den sista. I min roman ”Världens ände” (1987) beskriver jag ljudet av Pickwicks motor när båten lade till vid och fortsatte från Kiviranta båtbygga. En sommar läste jag villkor i finska och i några veckors tid var jag tvungen att på vardagsmorgnarna åka till staden och lära mig i finska. Ibland återvände jag med en båt som gick till en närbelägen plage inte långt från Markovilla; ibland blev jag kvar i staden och återvände med Pickwick – särskilt då när jag hade haft det viktiga ärendet att köpa Pursiainens bakelser. En lång kaj var byggd längs Kivirantas stränder och den slutade vid ”Maailmanloppu” dit man kom gående eller med cykel längs en sandgång som slutade som en av grenar övertäckt smal stig. Så långt hunnen såg du över en tät vass vid Suomenvedenpohja. Jag såg vinn för sista gången i slutet av augusti 1939. Det som följde – förhandlingar i Moskva och vinterkriget – innebar på sitt sätt ett ”Maailmanloppu”. Mormor var tvungen att lämna Kiviranta och hemmet i Wiborg. Hon dog 1964.

Ett annat levande Kiviranta-minne är från 23 augusti 1932. Då firades på Herttuaala en stor fest med anledning av generallöjtnant Julius Hackmans 100-årsdag. Han var en äldre bror till Wilhelm och efter sin karriär i ryska armén sedan 1880 bosatt i Nice (Nizza). Men jag ansågs vara för ung för att delta i festen. Jag lämnades kvar på Kiviranta med min två år gamla bror Peter. Som protest gick jag till tamburen, tog föräldrarnas kamera av bältypp, ställde mig på Kivirantas stora veranda, såg ut över sandgången, blomsterrondellen och kajen, samt Suomenvedenpohja, och knäppte en bild i sommarkvällen. När filmen senare framkallades undrade många vem som hade tagit fotografiet, men jag teg. Det gick säkert till 1940-talet innan jag bekände.

Det finns minnen av många olika slag. Minnena av besöken på Herttuaala lever alltid kvar. Ett härrör sig från år 1933 när fotografiet ”Släkten står på trappan” togs. Då fick både jag och Peter vara med. Fotografiet finns beskrivet i en artikel i Wiborgs Nyheter av den 7 januari 2010.

Flicka på Blomsteräng

Helena von Alfthan

I 120 år har Viborgs konstvänner arbetat för konsten. Jubileet firades med en samlingsutställning som fanns till påseende i Södra Karelen museum i Villmanstrand sommaren 2010, och efter det ända till april 2011 på Tavastehus konstmuseum. Vanligtvis är verken fördelade mellan de två museerna, utställningen gav en unik möjlighet att se alla verken på en plats.

Glädjande var att se vilken hög kvalitet samlingen har. Utställningen gav en inblick i den finska guldåldern, samtidigt fanns på utställningen också internationell konst. Jubileumställ-

ningen har fått namn av den svenska konstnären Carl Gustav Hellqvist tavla "Flicka på Blomsteräng" målad i München år 1883. Hellqvist bodde långa tider i Tyskland.

Föreningen Viborgs konstvänner grundades 1890 och redan nästa år startade föreningen en ritskola. 1895 invigdes Viborgs konstmuseum, och 1930 fick både museet och ritskolan en värdig inramning i den av Uno Ullberg ritade museibyggnaden. Glädjen över en egen byggnad var kortvarig, då internationella orosmoln började hoppas vid horisonten i slutet av 30-talet. Lyckligtvis fördes en stor del av verken i säkerhet hösten 1939.

En av de första tavlorna som till-

kommit som en donation till föreningen är Gunnar Berndtsons "Båten på sjön". Tavlan är liten i storlek, och petnoga målad på ett sätt som är förbluffande för ett nutida öga.

På utställningen fanns flera fina landskap av Pekka Halonen, en viktig konstnär under den finska målningens guldålder. Halonen var en mästare på att måla snöiga landskap, få har som han lyckats fånga vinterns ljus. På utställningen märktes särskilt "Dag i mars" från 1911. Vårsolen får snödrivorna att glöda i gult. Från träden har snön redan ramlat, men drivorna ligger djupa kring bondgårdarna han målat.

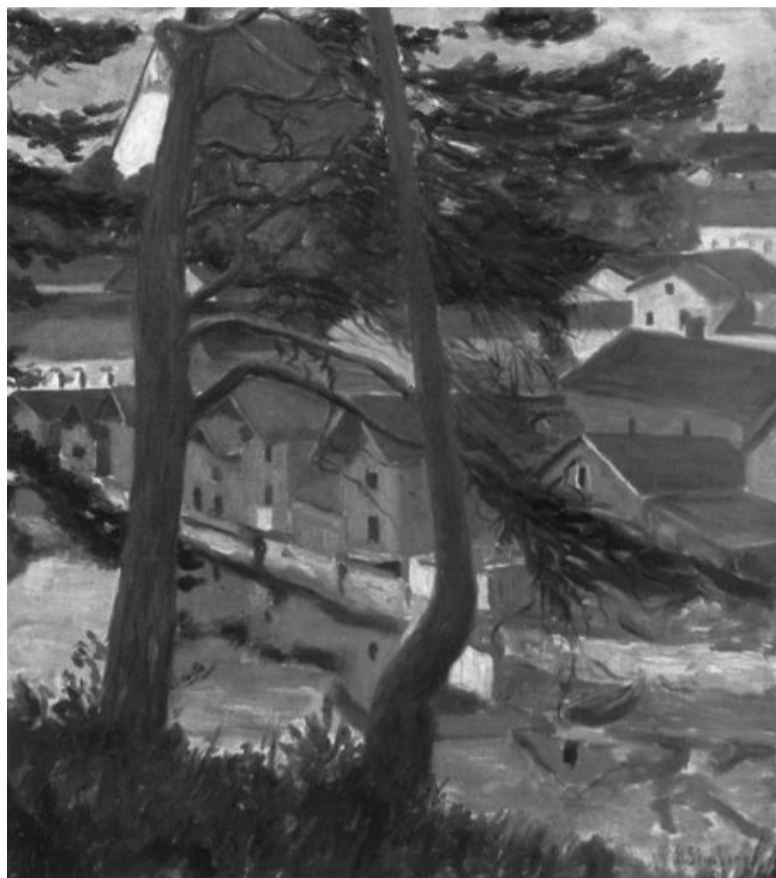
En annan tavla, modernare i sin stil som gjorde intryck var "Dansös" av Wilho Sjöström. Det är fråga om ett porträtt av danspionjären Maggie Gripenberg, som chockerade sin samtid genom att dansa barfota i lösa klänningar. Sjöström var en känd porträttmålare, detta verk representerar väl hans period av färgexperimenterande åren 1908–12. Tavlan är stor och vibrerar av färg, råa grundfärger som fångar rörelsen i Gripenbergs dans.

En viktig konstnär med Wiborgsbakgrund var Hugo Simberg. Han var också elev på ritskolan i Wiborg. Av Simberg fanns som vi kunde vänta oss flera motiv på utställningen. Recensenten fångades av en tavla från 1912 där Simberg fångat det mest kännska Borgålandskapet: ån med sina bodar som glöder röda mellan de mörka tallstammarna, den välbekanta medeltida kyrkan skimrar av ljus i bakgrunden.

Det var också roligt att hitta en tavla målad av en släkting, Anna Snellman. Bilden föreställer Klosterbacken i Åbo och präglas av underbart soliga färger, från turkosblå himmel till tomatröda skorstenar och gula hus.

Ett digert byte av postkort och bokmärken: "Dansös" av Wilho Sjöström, landskap från Seine av Wilho Sjöström, "Båten på sjön" av Gunnar Berndtson.

Hugo Simberg: Motiv från Borgå, 1912

Anna Snellman: Klosterbacken i Åbo

Rotary-utfärd längs Saima kanal till Viborg

I början av juni gjorde Gloets Rotaryklubb en utfärd till Viborg via Saima kanal. Juhani Korpela, som tidigare varit kanslichef vid trafikministeriet och som också tjänstgjort som finländsk kanalfullmäktig för Saima kanal, fungerade som reseledare för gruppen rotarianer som bestod av ungefär 20 personer.

Resan började från Villmanstrand

och fortsatte längs Saima kanal till Viborg. Följande dag reste gruppen tillbaka till Helsingfors med Allegro-tåget från Viborg.

Under resan på kanalen berättade Juhani Korpela om Saima kanals historia, dess byggnadsskeden under 1800-talet och 1900-talet och om de senaste underhandlingarna med de ryska myndigheterna under 2000-talet

om förlängningen av hyreskontraktet.

När vi kommit fram till Viborg på eftermiddagen besökte vi Slottet med dess utställningar och på kvällen åt vi middag i Runda Tornet. Följande dag besökte vi Viborgs Eremitage (Ullbergs konstmuseum) och stötte på en bekant grupp wiborgare som efter besöket på Eremitaget också skulle bekanta sig med Niemenlauta. Vi tog

oss inte dit, utan i stället besökte vi linnetygsbutiken och Karusell – supermarketen i Viborg. Efter lunchen tog vi 16-tiden det nya Allegro-tåget från Viborgs station tillbaka hem.

Försomrardagarna var underbart vackra och varma. Viborg visade sig från sin allra bästa sida, igen har några

hus blivit renoverade. Staden har fått nya restauranger, man kan t.o.m. äta gott i Viborg. Resan var i allt mycket informativ vilket var speciellt viktigt eftersom största delen av resenärerna i den här gruppen besökte Viborg för första gången i sitt liv.

Annika och Olle Tötterman

Den glada gruppen

Resan till Viborg gick längs med Saima kanal

Medeltiden i Wiborg

Nya källor i Vatikanen till kunskapen om livet i Wiborg under medeltiden, refererade av Henrik Degerman

Under 1980-talet inträffade en viktig händelse för medeltidsforskningen i Europa. Då frigavs nämligen i Vatikanen penitentiariaarkivet, som varit bundet av sekretess sedan medeltiden. Akterna fram till 1800 blev nu tillgängliga för forskare. Flera forskningsteam av latinister och urkundsforskare inbjöds till Vatikanarkivet för att arbeta på publiceringen av det enorma arkivmaterialet. En grupp finska och svenska forskare samlades under ledning av fil.dr Kirsi Salonen. År 2008 kunde Sveriges riksarkiv ge ut arbetet *Auctoritate Papae 1410–1526*.

Jag hade själv tillfälle att för drygt tio år sedan besöka Vatikanarkivet och bekanta mig med forskningsarbetet. Våra duktiga diplomatieforskare dechiffrerade de svårtydda handlingarna, fulla av förkortningar och hopdragningar och skrivna i mer eller mindre läsliga handstilar. Sedan skulle man ta fram det material som berörde den svenska kyrkoprovinsen, ärkestiftet Uppsala. Reformationen innebar att avbrott, då penitentiariaärendena inte längre hänvisades till påvestolen.

Sedan 1100-talet ansåg kyrkan att vissa synder var av den arten, att endast påven i Rom kunde bevilja syndaförlåtelse. För att kunna bereda sådana ärenden utvecklades ett ännu existerande ämbetsverk, Paenitentiarium Apostolicum, ungefär Apostoliska botgöringsverket. I dag består ämbetsverket av en kardinal som storbiktfaeder och sex präster som bisittare. Bland de första frågorna som penitentiariatet skulle ta ställning till var våldsbrott begångna av eller mot präster. Sedan tillkom dispensartade ärenden gällande äktenskap, oäkta barn, prästvigning, helgerån, fastebrott m.m. För många av dessa ärenden stadgades redan en värdslig påföljd, men penitentiariatet behandlade gärningens andliga sida.

Från Uppsala kyrkoprovins – som alltså omfattade hela Sverige-Finland – upptar penitentiariaarkivet under perioden 1410–1526 hela 453 ärenden, av dessa 126 från Åbo stift. Tre refererade fall berör Wiborg.

Dominikanbrodern Henricus Bella hade till uppgift att övervaka ett orgelbygge i Wiborg. Henricus ansåg att orgelbyggaren inte arbetade tillräckligt flitigt och gav honom några käpprapp på ryggen. Tre dagar senare dog orgelbyggaren i pest. Tvivel uppstod huruvida käpprappen orsakat pesten och en läkarundersökning företogs, som inte visade några spår på den dödes rygg. Henricus vände sig till penitentiariatet

med begäran om intyg över sin oskuld så att han kunde fortsätta som präst, vilket beviljades den 13 december 1465.

Franciskanerbrodern Franciscus Karoli blev inblandad i ett slagsmål i franciskaner-konventet i Wiborg. En lekman anföll en broder med svärd och fällde denne till golvet. Franciscus ville hjälpa sin broder och fick fatt på ett armborst varmed han hotade lekmannen.

Under slagsmålet gick armborstet av och pilen träffade lekmannen i ansiktet med den påföljd att han dog av skadan. Penitentiariatet förklarade den 13 november 1478 broder Franciscus oskyldig, då slagsmålet börjades av lekmannen och Franciscus uppträtt till sin ordensbroders försvar.

Ericus Balk var kaplan på Wiborgs slott hos slottshövdingen Erik Tureson Bielke. Under de fortsatta ryska anfällen mot staden var det av vikt att försvaret var i skick. Ericus beslöt sig därför att prova en av kanonerna, med den påföljd att projektilen genomborrade en trädörr och dödade en innanför dörren varande 6-årig gosse, en släkting till Ericus. Ericus anhöll hos penitentiariatet om intyg på sin oskuld och rätt att fortsätta som präst. Han anförde att det var nödvändigt att hålla kanonerna i skick och att han vidtagit alla försiktighetsåtgärder innan han avfyrrat kanonen. Hans anhållan bifölls den 19 november 1501.

Ordning och reda i ekonomin?

Vi bistår dig i alla privatekonomiska ärenden. Ring 0200 5000 (lna/msa) mån-fre 8-20 och boka tid för ett samtal med en kundrådgivare. Det lönar sig!

Gör det möjligt

nordea.fi

Nordea

Nordea Bank Finland Abp

*Jos siull' on snajuu,
juo Sergejffin tsajuu*

*Toppen
Sergejffs Java te
i kopen!*

OY SERGEJEFF AB

Löjtnantsv. 10
00410 Hfrs
tel. 532 041 fax 532 045
www.sergejeff.fi

De arkeologiska utgrävningarna i Viborg har under det senaste året gått framåt med stora steg. På en promenad i augusti stötte WN:s lokalreporter på dr Aleksandr Saksas forskningsgrupp vid det s.k. Helgeandshuset vid Klostergatan 8. På bilden håller gruppen på att pumpa bort regnvatten från den över 100 m² stora gropen. Utgrävningarna gick ner till kulturlagret från 1400-talet och antalet fynd var imponerande. Förutom byggnadsrester berättar förgyllda bokspännen, en guldbelagd kniv, mynt, sigiller och kärl om ett Wiborg som sedan medeltiden varit en välmående handelsstad.

I september flyttade gruppen till gamla domkyrkans ruiner där vapenhuset på kyrkans södra ytersida grävdes fram. Avsikten är att kyrkruinerna utforskas i sin helhet. Kanske får vi då också svaret på frågan om Mikael Agricolas sista viloplats.

HELKAMA

Sähköavusteinen urbane electro

www.helkamavelox.fi

KUUSAKOSKI

Grundad i Wiborg 1914

Viipuri (Vyborg) 1940 god. Dokumenty

En rysk bok med den något torra titeln "Viipuri (Vyborg) 1940 god. Dokumenty" trycktes år 2009 i dagens Viborg. Dokumentsamlingen har sammanställts av forskarna M.M. Musin och A.I. Rusakov, och enligt redaktörerna publiceras så gott som alla dokument nu för första gången. Den rikt illustrerade boken beskriver den ryska inflyttningen i Wiborg efter Moskva-freden 12/13 mars 1940, då Finland som bekant tvingades avstå hela Karelska näset till Sovjetunionen. Samma gränslinje fastställdes i fortsättningskrigets fredsavtal år 1947 och har ju alltsedan dess utgjort Finlands östgräns.

Redaktörerna påpekar (ovanligt nog i en rysk bok!) att förlusten av Karelska näset innebar att Finland förlorade upp till 45 % av kapaciteten inom vissa näringsgrenar (t.ex. produktionen av wellpapp och det momentant oersättliga Rouhiala kraftverk), samt förlorade också den betydande exporthamnen (med Trångsunds uthamn). Nordvästra Sovjet erhöll på motsvarande en viktig hamnstad, kraftverk och industriföretag.

Förvaltningen av det nya sovjetiska området reglerades av sovjetparla-

mentet Högsta Sovjet, som i sin session den 31 mars 1940 anslöt de tidigare finländska områdena till den nybildade Karelsk-Finska Sovjetrepubliken (förutom det närmast Leningrad liggande området, som anslöts till Leningrad-oblasten).

Förhoppningen var att den ekonomiska potentialen i det nyanslutna området skulle ha positiv inverkan på den nya sovjetrepublikens utveckling. Viktiga delfaktorer var snabb återuppbyggnad av krigsskadad infrastruktur, framgångsrik bosättningspolitik samt effektiv förvaltning av de nya områdena.

Den 11 april 1940 inledde det sovjetiska Viipuris temporära stadsförvaltning sin verksamhet. Det tidigare militärkommandot ersattes av civila myndigheter, vars främsta uppgift var att införliva staden i den sovjetiska planekonomin. Civilförvaltningen inledde sin verksamhet ytterst försiktigt; P.V. Poljakov, ordförande i Folkkommisariernas råd i Karelen (dvs. "statsminister" i den nya republiken) anhöll skriftligen ett par dagar tidigare att garnisonskommendanten ur det rikliga krigsbytesförrådet skulle tilldela civilförvaltningen två lastbi-

"Vid monumentet över det självständiga Finland". Mars 1940. Bild ur boken.

lar och en personbil... (Obs: den nuvarande ryska namnformen Vyborg togs i bruk först efter år 1944 – under åren 1940–1941 användes den finska namnformen Viipuri med kyrilliska bokstäver.)

Striden om Wiborg 1940

Boken inleds med en detaljerad beskrivning av striden om Wiborg 10–13 mars 1940 (enligt dokument i det Ryska Statliga Krigsarkivet). Den citerade krigsdagboken för Röda arméns 7 Infanteridivision anför helt tydligt att stads kärnan var i försvararnas händer ännu vid fredsslutet, medan ryssarna hade erövrat endast de östra stadsdelarna (trots att man i den sovjetiska historieskrivningen traditionellt påstått att Röda armén tagit hela staden med ett stormangrepp, vilket alltså inte stämmer). Pärmens insida innehåller en karta (tydliggen ur inte angiven finländsk källa) över fällda flygbomber i Wiborg fram till mitten av februari 1940. Det finns knappt ett enda kvarter utan bombträffar...

Den 16 mars 1940 tillsattes en militärkommission med uppgift att kartlägga och analysera de finländska militära anläggningarna i och kring

Wiborg. En pikant detalj (som noggrant påpekas) är att en av kommissionens medlemmar, överste Michail Meandrov (chef för operativa avdelningen vid 34. Armékårsstaben) år 1941 blev tillfångatagen av tyskarna, och senare tjänstgjorde på tyska sidan i Ryska befrielsearmén (ROA) under general Andrej Vlasov. Meandrov, som vid krigsslutet var chef för Vlasov-arméns officersskola, överlämnades efter krigsslutet av amerikanerna till de sovjetiska myndigheterna och arkebuserades i Moskva tillsammans med många ROA-officerare i augusti 1946.

Militärkommissionen utförde sina uppgifter 17–19 mars 1940, och undersökningsrapporten fyller 14 boksidor.

Civil kartläggning

Lejonparten av bokens innehåll (hela 120 sidor) utgörs av en motsvarande, men avsevärt mer ingående (men ändå med rubriken "preliminär") civil kartläggning av Wiborg. Separata kapitel beskriver topografi och jordmån, historisk utveckling, stadsplan och gatunät, näringsliv (industrier och hamnar, även Trångsund), arkitektur och byggnadsbestånd, infrastruktur och kommunalteknik (vatten- och

avloppsledningar, el- och telenät med mera). Rekonstruktionen av Wiborgs utveckling till situationen vid vinterkrigets utbrott avslutas av en analys av krigsskadorna. En "detaljerad" geodetisk och topografisk kartläggning av staden uppskattas kosta 2,554 miljoner rubel, och kunna färdigställas först under år 1943. (Ingen uppskattning av totalkostnaderna för reparation av alla krigsskador anförs i de publicerade dokumenten.)

Boken innehåller också stadens byggnads- och socialsektors årsberättelser för år 1940. Några plock:

- den första allmänna bastun öppnades den 4 juni 1940 (sammanlagt 189 000 bastubadare i fyra kommunala bastur fram till årsskiftet 1940/1941)

- under sommaren 1940 utfördes energiska reparationsarbeten av Rouhiala kraftverk och stadens elnät. Den 1 augusti 1940 var 793 bostäder och 108 kommunala inrättningar anslutna till elnätet, och den 1 december var 2 849 bostäder och 422 kommunala inrättningar anslutna till elnätet.

- under sommaren 1940 planterades ungefär 3 000 tulpan- och narcisslökar samt 250 perenner i stadens parker (Papula och Monrepos är speciellt nämnda).

- spårvägstrafiken inleddes den 22 augusti

- 294 personer begrovs i Wiborg mellan 22 juli och 5 december 1940.

Boken avslutas med korta skrivelser från stadsförvaltningen till Karelsk-finska sovjetrepublikens ledning i Petroskoj, som till exempel: budgetförslag och försörjningsläge, återuppbyggnaden av hamnanläggningarna i Trångsund, stadsförvaltningens sammansättning, undermåliga hygieniska förhållanden i staden den 5 september 1940.

Ur den intressanta boken framgår med all tydlighet hur man med stor energi strävade efter att förvandla den krigsskadade staden till en sovjetisk mönsterstad. Fortsättningskriget och stadens utveckling efter kriget berörs inte alls, utan blir eventuellt tema för en följande Wiborgsbok.

WN:s recensionsexemplar överräcktes till Hans Andersin den 25 mars 2010 och har signerats av redaktören M. Musin. På grund av Andersins plötsliga ohälsa (som ju resulterade i hans frånfalle) kunde en tilltänkt gemensam recension inte skrivas förra hösten, utan under tecknad har nu ensam skrivit dessa rader med Wiborgsentusiastens Hans Andersin i tankarna.

Carl-Fredrik Geust

Klostergatan i mars 1940. Bild ur boken.

Das Landgut Monrepos i ny utgåva på ryska

Rainer Knapas

Bokens titel på ryska: L.G. Nikolai, Imenie Monrepo v Finljandii 1804. Sankt-Peterburg v Tsentr Sochranenija Kul'turnogo Nasledija, 2011.

Som nyligen pensionerad president från Ryska vetenskapsakademien och resident på Monrepos skrev Ludwig Heinrich Nicolay 1804 en lång dikt, "Das Landgut Monrepos in Finnland", om själva platsen, sina trädgårdsidéer och också allmänt om den Viborgska och finska omgivningen. Det 502 versrader långa poemet på tyska följer tidens romantiska ideal, men är en

aktningvärd hyllning just till Finland och den "couleur locale" som Nicolay förädlade på Monrepos.

Dikten trycktes första gången i S:t Petersburg 1806 med en utförlig kartbilaga, uppgjord av Fabian Steinheil, senare ägare till Saarela gård och generalguvernör över Finland. Följande gång lät sonen Paul Nicolay trycka dikten i stort format i Paris 1840, nu med den kända serien av litografier av de mest anslående vyerna och sevärdheterna i parken. I Wiborg utgavs den sedan 1875 av Edv. Elfström i en vacker liten souvenir-volym, illustrerad med fotografiska reproduktioner av M. Seifert, en av fotografikonstens pionjärer i staden.

Därefter har dikten utgetts en gång

som reprint av 1840 års utgåva, 1995 av Pückler-Gesellschaft i Tyskland, ett sällskap som värder minnet av den trädgårdsälskande fursten Pückler-Muskau. År 2011 har den för första gången i sin helhet utkommit i översättning till ryska – översättningar till finska eller svenska finns fortfarande inte. Förlag i S:t Petersburg är "Centret för bevarande av kulturarvet" och utgivare är de aktiva och flitiga forskarna som i dag är anställda på Monrepos: Michail Kostolomov, Julija Mosjnik och Michail Jefimov. – Förlaget ifråga har under de senaste åren utgett en hel rad skrifter om Wiborg, även den i föregående WN presenterade boken om Monrepos på 1900-talet.

Den häftade volymen är liten till

formatet men rik till innehållet. Michail Kostolomov har översatt själva dikten till metrisk versform och skrivit om översättningens bakgrund och problem, de övriga har producerat artiklar om poemets sammanhang och litterära förebilder, om parken och staden kring 1804 och en löpande kommentar till svåröklarliga eller annars intressanta passager. Allt är utförligt dokumenterat och ger en god överblick över forskningsläget kring Monrepos och Ludwig Heinrich Nicolay just nu, i och utanför Ryssland. Själva poemet fyller 26 sidor, artiklarna och den vetenskapliga apparaten 117 sidor – vilket visar vidden av den forskningsinsats det är fråga om.

"Das Landgut Monrepos" hör till

den tyskspråkiga Viborgsromantikens klassiker och den vore absolut värd en utgivning med texter på svenska/finska också i Finland. I väntan på detta kan man bara lyckönska Viborgsborna till den välutrustade och lärda utgåva som nu finns på ryska. I elektronisk form kan man finna originalen på tyska från 1806 och 1840 via den s.k. Doria-portalen på Nationalbibliotekets www-sida.

Rainer Knapas

Jac. Ahrenberg och Viborgs slott

Anna Ripatti: Jac. Ahrenberg ja historian perintö. Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa. Finnska Fornminnesföreningens tidskrift 118, 2011. 285 s.

Jac. Ahrenberg har många gånger behandlats i Wiborgs Nyheter's spalter; detta är rätt och riktigt, han förefaller vara outtömlig, som författare, brevskrivare, debattör och allestädes, med kejsare och stockjunkare, närvarande ostfinne. Han var också arkitekt och ämbetsman i den statliga byggnadsförvaltningen och är i denna egenskap ett känt namn i Viborg.

För första gången har Ahrenberg nu behandlats som restaureringsarkitekt, i en diger doktorsavhandling i konsthistoria av Anna Ripatti, Jac. Ahrenberg ja historian perintö, utgiven 2011.

Huvudnumret här är Ahrenbergs storslagna planer för en restaurering av Viborgs slott, från åren 1883–1885, därtill behandlas hans något senare motsvarande planer för Åbo slott. Över Viborgs slotts historia finns fortfarande inte någon utförlig monografi eller byggnadshistoria, i sig en betydande brist när det är fråga om ett av de mest kända och symbolmätade minnesmärkena i Finlands historia. Viborgs slotts historia under hela 1800-talet och mycket därtill framläggs nu med alla sina detaljer i denna rikt dokumenterade avhandling. I ett särskilt avsnitt behandlas händelserna och dragkampen kring slottet 1871–1895 från år till år.

Slottet som historiskt minnesmärke

Ahrenbergs projekt kom till på Senatens uppdrag under en tid då man på allvar upptäckte de medeltida borgarna som historiska minnesmärken, börjande med Olofsborg och dess 400-årsjubileum 1875. Alla ännu brukbara partier av de stora medeltidsborgarna, Åbo, Tavastehus, Viborg, Olofsborg, Kastelholm och Kexholm

Jac. Ahrenberg

befann sig i olika grader av förfall eller i sekunda användning, mest som kronomagasinet eller fängelser. Fornminnesförvaltningen höll på att ta form, med tillhörande politiserande kring ruinerna. Det var en tid då allt som skedde i offentligheten måste utlösas för språkexaminering: var det alltför svenskt, för litet finskt eller låg det förryskning på lur? Borgar och ruiner var inte politiskt ofarliga. De kunde ses som påminnelser om den svenska tidens förtryck av det finska folket, eller som lysande minnen över den svenska och västerländska kulturen i Finland.

Med sitt projekt att återställa Viborgs slott till sin forna storhetstid, den svenska Vasatiden, ville Ahrenberg demonstrera Finlands äldre historia som svensk och östra Finland som en del av den skandinavisk-västerländska kulturen. Han hade ordet i sin makt och retade gärna gallfeber på sina motståndare. I restaureringsfrågor var det oftast fråga om österbottenska äktfennomaner med Yrjö Koskinen i spetsen, som inte alls förstod sig på den ahrenbergsk-viborgska formen av patriotism. Avhandlingen beskriver alla turer och debatter kring restau-

reringsplanerna, och särskilt Ahrenbergs egen passion för Viborgs slott och historien, sådan han såg den.

”Viborgs slott var mina barndomsminnens, mina känslors, mitt fantasi-lifs fasta borg. Jag vore en helt annan människa än jag är, om jag vuxit upp i en ostfinsk stad utan svenska medeltidsminnen” skrev han ännu 1909 och fortsatte: ”När jag 1883 återkom till min fädernestad efter att i tolf år ha vistats utom dess murar, hade jag en sak klar för mig: nu skulle den gamla byggnaden repareras eller restaureras, ’eller sätte jag lifvet till’.”

Slottet disponerades då såsom ända sedan 1710 av de ryska militärmyndigheterna, men aktioner pågick för att få det överfört till civil förvaltning – det var svårt ruinerat och ramponerat efter två förödande eldsvådor, 1835 och 1856, då fyrverkerierna vid Saima kanals öppnande än en gång tände eld på takkonstruktionerna.

Ahrenberg redde ut slottets byggnadshistoria, gjorde uppmätningar och samlade på jämförelsematerial från Finland och Sverige, som bas för sina magnifika planer. Slottet skulle ha blivit som nytt, med en yttre arkitektur och tornprofil i renässans. Det skulle bli öppet för alla viborgare, som stadsarkiv, stadsbibliotek med läsesal och museum, med vackert panelerade och bemålade rum och salar. Ahrenberg, som också hade till uppgift att stå för arrangemang och dekorationer vid Alexander III:s olika besök i Finland, ville uppenbarligen också genom sina vackra planer få kejsaren själv att ställa sig bakom dem.

Trots allt rysk renovering

Av allt detta blev intet. Kejsaren beslöt 1888 att slottet trots allt skulle kvarstå i ryska kronans ägo och i militärmyndigheternas bruk, och att dess kommande restaurering skulle ske under krigsministeriets överinseende. Ahrenberg själv misstänkte att att den rysknationellt sinnade kommandanten i Viborg, Michail Ducho-

nin, hade övertalat storfurst Vladimir Alexandrovitj under ett besök i slottet 1886 att inte överlämna det i Rysslands krigshistoria ärorika, av Peter den store erövrade slottet till finnarna. Dessutom skyllde han misslyckandet på bristande pondus, obeslutsamhet, snålhet med mera från finsk sida – själv hade han verkat med brinnande iver och producerat en ström av material, ritningar och inlagor och lagt ut frågan för olika ryska dignitärer, inklusive krigsministern och kejsaren själv. Trots god vilja kunde stadens fäder i Viborg inte heller uppåda tillräckliga krafter för att få slottet till sin disposition.

Ett förslag hade varit ett köp kombinerat med markbyten:

”Just i det afgörande ögonblicket – vi hade kunnat köpa det hela för 55 000 mark kontant och Pantsarlaks förfallna träkäkar – blev där en död punkt, slavofilismens grovva hand kom emellan och kommandanten Duhonin tog in hela spelet. General Carl Sederholm, min vän Rola Borenius och jag blefvo komplett bet. Jag gick hem och grät af sorg, vrede och raseri.”

Restaureringsarbetena inleddes sedan 1892 under ledning av överstelöjtnant Lesedov och planer uppgjorda inom den ryska militäringenjörsvärldningen. Från denna tid härstammar den välbekanta tornhuven, tornets trappor och de medeltidsromantiskt utförda renoveringarna av borgens inre fasader, likaså alla tak och bjälklag i de olika längorna.

Kontroverserna och konflikterna kring Ahrenbergs restaureringsplaner för slottet i Viborg och Åbo visar hur politiskt och symboliskt viktiga de historiska minnesmärkena var, för en nation som ännu höll på att skapa sin egen historia mellan svenskt, finskt och ryskt. Partibildningarna tog stöd i var sin historieuppfattning. Ahrenberg själv hade sin klar: Viborgs slotts heliga murar hade alltid varit ett skydd mot öster för det finska folket, men resta av Tyrgils Knutsson och svenskarna. Ahrenbergs litterära produktion med ostfinska motiv tar ofta upp

samma teman, Karelen och karelarnas särskilda historiska predikament och alternativ i samtiden – en egen icke-rysk väg, på finska eller andra språk, men på svensk historisk grund.

Ahrenberg var en typisk historiker i alla sina verksamhetsformer. Anna Ripattis avhandling ger också en utförlig överblick av både arkitektens egen utvecklingsgång och restaureringsarnas stil- och idéhistoria i Finland, Sverige och andra länder. Framför allt Frankrike var i många avseenden stilbildande i branschen, med Viollet-le-Duc som största arkitektnamn. Ahrenbergs restaureringsplaner för Åbo slott rann också de ut i sanden – men avhandlingen visar, att just de oegonomförda projekten i själva sin kompromisslöshet är idealiska att studera, som uttryck för alla de idéer och föreställningar, som styrde umgänget med landets historiska minnesmärken.

Restaureringarna blev efter Ahrenbergs tid en försiktigare arkeologisk verksamhet utan visioner och bärande idéer, följaktligen avspisades hans projekt under hela 1900-talet oftast som ”fria fantasier”. Anna Ripattis bok visar, att den arkitektoniska, dekorativa fantasin hade en fast empirisk och jämförande grund och att planerna låg helt i linje med tidens synsätt på kontinenten. Den lokala förankringen i Viborg behärskade Ahrenberg dessutom bättre än någon annan, och han kunde formulera den, men den finsk-nationella historieuppfattningen och de växande rysk-finländska motsättningarna gick honom emot.

Som doktorsavhandling betraktad är avhandlingen på hög nivå, med ett rikt källmaterial i ord och bild (över 200 illustrationer!) och skarpa i de historiska problemställningarna. Som wiburgensisk historia ger den en säker teckning av Jac. Ahrenberg och slottets 1800-talshistoria, en studie i både den faktiska och den symboliska nivån. Under Ahrenbergs hand formades en väsentlig del av historien kring Viborgs slott, sådan den lever i dag.

Rainer Knapas

En dag med Jaakko Juteini

”Finska Litteratursällskapet i Viborg” – Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura höll den 7 september 2011 sin årliga dag kring Viborgsstudier, nu för andra gången i Vetenskapernas hus i Helsingfors. Årets tema var ”Jaakko Juteini – Viipurin viisas” och dagens program hade sammanställts under ledning av litteraturprofessorn emerita Liisi Huhtala, som också var en av utgivarna av de två volymerna med Juteinis samlade verk, som utkom för ett par år sedan.

Jaakko Juteini har blivit ett välkänt finskt författarnamn för magister Jacob Judén, som var långvarig magistratssekreterare i Viborg från 1813 till 1840. Han var en verklig Vielschreiber, oftast på underfundigt rimmad vers på finska, kring dagens frågor och med ett ideellt budskap: finska språkets och finska folkets bildning och allsidiga kulturella höjande.

Föredragen och diskussionerna handlade om Juteinis liv och verk med många nya synvinklar. Professor Kaisa Häkkinen talade om Juteini som grammatiker och finsk språkforskare, professor Hannu K. Riikonen om honom som satiriker, inom den utländska och särskilda viborgska traditionen. Docent Satu Grünthal behandlade Juteinis poetik och rim, professor Simo Heininen den unika händelsen på Viborgs torg 1829, då den beslagtagna upplagan av Juteinis lilla skrift, Tankar i varianta ämnen, brändes på bål – de hade befunnits strida mot cen-

surbestämmelserna och den kristna läran. Docent Anna Kuusmin talade om Juteini och de finska folkskalderna, undertecknad om stadsmiljö och aktualiteter i Viborg under Juteinis tid, 1800-talets första hälft.

Ett extra bonus för deltagarna var Koeteatteri-gruppens uruppförande i Helsingfors av Juteinis lilla spexarade moralitet, Pila pahoista hengistä, om hur mörksens glada gossar från helvetet studerar livet på jorden. Dessutom presenterades den nya elektroniska versionen av Juteinis Kootut teokset.

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura grundades redan 1845, den 7 september, i Svenska Lyceums lärarum, och är därmed det näst äldsta litteratursällskapet i Finland. Sällskapet var en självständig avläggare till Finska Litteratursällskapet i Helsingfors, men med en något annorlunda profil. Eftersom Viborg saknade ett eget universitet så dominerade inte professorerna och akademikerna, utan snarare det socialt mångsidigare, äldre eller yngre bildningsborgerskapet i staden, över språkgränserna.

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura (VSKS) har sedan 1970-talet utgett sin kända skriftserie Toimitteita med ett rikt viborgshistoriskt och litterärt innehåll. Under ledning av den nuvarande ordföranden docent Pentti Paavolainen har sällskapet aktiverat sig och en ny generation Viborgsintresserade för traditionen vidare.

Jaakko Juteini

Intresse finns – årets Juteini-dag var mycket välbesökt. Mera uppgifter om VSKS finns på hemsidan <http://vsks.onsight.fi>.

Rainer Knapas

Varje student, doktor och herreman går i en hatt från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Museoala Sofiagatan 5

Stöd det finlandssvenska bildningsarbetet!

Svenska folkskolans vänner tar emot donationer och testamenten och ställer avgiftsfritt sakkunnig hjälp till förfogande.

Donationer till SFV är skattefria, vilket innebär att din donation oavkortat går till det svenska bildningsarbetet.

Närmare information ger SFV:s kansli tel 09-6844 570.

www.sfv.fi

Alla tiders Allegro

Emer Silius

Viborg har kommit närmare oss. En dagsresa dit var tidigare en jätligt snabbvisit, men nu är det möjligt att tillbringa en hel dag i Viborg och ännu hinna hem till natten. Det nya Allegro-tåget klarar sträckan mellan Helsingfors och Viborg otroligt snabbt, på två och en halv timme.

Nöjet är inte helt billigt. I skrivande stund kostar en tur och retur biljett i andra klass sommardag 152,80 euro och på vintern 136,80 euro. Över 60-åringar klarar sig med 130,80 resp. 114,80 euro och barnen ännu litet billigare. Rabatter för grupper av minst sex personer beviljas också. Då den önskade visumfriheten för tågresorna inte har blivit av, ökar resebudgeten ännu med visumkostnaderna. Reser man med engångsvisum kan man inte spontant hoppa på tåget, utan resans tidpunkt måste planeras i god tid på förhand. Men allt detta är resan värd.

Allegro-tågen har fyra dagliga turer från Helsingfors till S:t Petersburg och lika många tillbaka. Första tåget från Helsingfors avgår ohylligt tidigt, kl. 6:00 på morgonen, men då är man framme i Viborg redan 9:32 lokal tid. Sista tåget tillbaka avgår från Viborg kl. 21:30 och är framme i Helsingfors 23:01. Detta kan dock vara historia när dessa rader läses. Ryssland har beslutat att inte vända klockorna till vintertid med den påföljden att tidsskillnaden mellan våra länder på vintern blir två timmar och tidtabellerna måste ruckas.

Då undertecknad en sommarmorgon steg på tåget i Helsingfors, gick det helt fritt och utan kontroll. Ingen ville se passet eller tågbiljetten. Vagnen var ny och snygg, på samma sätt som förut satt hälften av passagerarna med ansiktet i färdriktningen och andra hälften reste med ryggen före. Alla platser var försedda med elkontakter för t.ex. dator eller mobiladdare. Man kunde sänka ryggstödet en aning om man ville ta en tupplur under resan. Från ryggstödet framför sig kunde man vända fram ett bord såsom man gör på flyget. Det fanns också sittgrupper med större bord mellan bänkarna. Allt var praktiskt, men ingen lyx. En vänlig damröst i högtalaren önskade resenärerna välkomna på finska, ryska och engelska och tillönskade oss en angenäm resa.

Exakt klockan 6:00 satte tåget sig

På slutstationen i St.Petersburg.

i rörelse så sakta att man knappast märkte det. Farten hann inte bli alltför hög innan vi efter sex minuter stannade i Böle. Tio minuter till och vi var redan i Dickursby. Sedan blev uppehållen glesare och tåget kunde accelerera till sin bästa hastighet som var ca 200 km i timmen, om man kan lita på monitoren ovanför dörren. Trots farten gled tåget fram mycket jämnt, endast en liten gungning kunde märkas, i synnerhet då man gick i restaurangvagnen med en kaffemugg i handen.

Håller tidtabellen

Lahtis, Kouvola, Vainikkala. Upphållen var så korta att då jag försökte fylla i inresekortet för den ryska passkontrollen medan tåget stannade i Lahtis fick jag slutföra arbetet i Kouvola. Upphållen var avsedda "only for picking up passengers". Tåget är avsett endast för trafiken över östgränsen, ej för resor inom landet. Vad sen skulle hända om någon passagerare skulle gripas av panik och rusa ut från tåget i Dickursby eller Lahtis vet jag

inte, men knappast skulle konduktören springa efter. Tidtabellen skulle inte tillåta störningar i rutinen.

Tidtabellen – ja! Det var häpnadsväckande att se hur tåget avgick från varje station exakt enligt tidtabellen. Sådant har vi inte blivit bortskämda med under den senaste tiden i Finland. Det ryktas att sådant har hänt i Italien under Mussolinis tid, men med tanke på italienarnas livsattityd är det inte lätt att tro. Det är förstås klart att om väderleksförhållanden förvandlar hela tågtrafiken till fullt kaos kommer inte Allegro framåt heller, det snabba tåget behöver ju kilometervis tomma rälsar framför sig, men då är det inte Allegros fel. På hemvägen bad den redan bekanta kvinnliga högtalaren om ursäkt för att tåget i Vainikkala måste vänta på ett mötande godståg, men förseningen räckte bara 2–3 minuter och i Kouvola var vi i tid igen.

Formalitetserna på tåget var rätt så enkla. Någon gång efter Dickursby ville konduktören se tågbiljetten och passet. Den finska gränspatrollen granskade passen före Vainikkala under tågets gång. Den ryska pass-

granskningen skulle ske på tåget först efter Viborg och skulle gälla resenärer till S:t Petersburg medan vi med Viborg som resmål granskades på järnvägsstationen i Viborg. Detta nya system har den fördelen att restaurangvagnen är öppen ända till Viborg och inte heller toaletterna stängs som förut. Men man måste vara på alerten för att hinna stiga av tåget. Upphåll i Viborg är så kort att det är skäl att stå med sina reseffekter framför den rätta dörren senast då slottstornet första gången kommer i sikte. Det är inte säkert att dörren i vagnens båda ändor kan öppnas, det är klokast att fråga de tjänstvilliga konduktörerna. Det har hänt att någon en aning sölig grupp har blivit kvar på tåget och fått åka ända till S:t Petersburg för att vända.

Pass och tull på Viborgs station

På perrongen i Viborg leddes vi genom en liten dörr in i stationsbyggnaden, där man har byggt en ny punkt för pass- och tullkontroll på samma ställe

där man under sovjettiden hade en taxfree "Berjoshka"-butik. Passkontrollen var sådan som den brukar vara, kontrollören studerade passet noga och tittade undertecknad minst fyra gånger djupt i ögonen. Tullen däremot var överraskande sträng. Den gröna linjen var helt avstängd, alla fick gå via tullen och öppna väskorna, de tömdes inte men den nog vänliga tull-damen frågade om alkohol och tobak. Mediciner efterfrågades inte nu, men det har stått i tidningarna att någon har råkat ut för tidsödande förhör då han inte själv hade anmält för tullen sina värmmediciner som innehöll tvi-velaktiga beståndsdelar. Helt överraskande frågade damen mig hur mycket kontanter jag hade. Jag blev förvirrad och stammade "några tusen rubel, minns inte hur mycket, och 150 finska mark". Det räckte för henne, och först på gatan märkte jag till min förfäran att jag oavsiktligt hade ljutit för myndigheten om finska mark, det var ju euro jag hade! Men kanske hon inte ens lyssnade. Till mitt försvar vill jag dock framhäva, att det var en gammal association som kom fram. Då tullen senast frågade om kontanter levde vi ännu i marknader.

Efter en dags givande vistelse i Viborg var returren en spegelbild av den föregående, dock med den skillnaden att man för pass- och tullkontrollens skull måste vara på Viborgs järnvägsstation fyrtio minuter före tågets avgångstid, stora grupper en timme före. Tullkontrollen gick snabbt, damen frågade inte ens hur många finska mark jag hade kvar. Efter att passkontrollörerna hade fått sina papper i ordning och granskat våra pass, fick vi sitta som vid gatan på flygfältet och vänta tills dörren till perrongen öppnades. Och då syntes redan Allegros aerodynamiska nos ankommande från Maaskolahållat.

På hemfärden tycks det alltid finnas mera folk på tåget än på ditresan, men det måste bero på att man reser sådana tider. Annars blir det en olöst ekvation. Det kan ändå finnas platser i restaurangvagnen, som kallas Bistrot, men man kan också balansera med kaffemuggen till sin plats i sittkupén. Tåget tar inga nya passagerare på finska sidan, uppehållen är endast avsedda för avstigande resenärer. Helsingfors närmar sig med hisnande fart, och tidsskillnaden gör att man även med det sista tåget hinner hem så tidigt att man inte behöver smyga in i strumpfötterna.

Vi reser ti' Pet'sburg anno da zumahl, dialog på viborgska

Som ett komplement till rapporten om dagens snabbtågtrafik mellan Helsingfors, Viborg och S:t Petersburg publiceras här ett utdrag ur Wiborgs Nyheter 1955 av signaturen "Viburgensaren":

SCEN 1: Utanför Starkjohanns

Consulinnan – Häradshövdingenskan.
– Nå, gu'da, gu'da, wie gehts?
– Nå så där, Bertha väntar sej!
Omöjligt, nu ä han sen rykli den där Albert ä de riktigt sant? Ja va just hos Mischa och han sa att deras inpiga hadde vari där ä brätta, men man ska nu int kvattscha om de genast; Vart ska du nu gå?
– Vänta lite, ja ska bara ringa till Henrik, nu ä han sen den där Albert, två på ett år.
– Nå va sa Henrik?
– Han sa, att så ä de när man int jagar, int seglar, int röker ti läss vara nykterist. Vi lär ska resa ti Petsburg ä ni lär ska köpa en hingst.
– Ja vet du i förrgår kom Henrik ä sa att han ä Eskil sku resa till Petsburg för att köpa en hingst av den där Reinicke, men då ble jag arg, ä minns du när di va där sist ä köpte hästar, sen hamna di på öana just me den där Reinicke ä alla möjliga zigernerskor ä vem vet vaför pomeranser, ä de sa' ja ä då ble han så där generat ä albern ä

sa att nej, nej, ni ä ja kommer med, ä vi går i butikerna ä i Gostjinnij dvor medan di sir på den där hingsten. Va ska du köpa?

– Äj, de ä så mycky, Kazansk tvålv, ä songa, ä Kraffis schokla och lite Conradis konfekt, ä överskor, ä löskrage åt pojkar, ä en pläd, ä en ornburgerduk ä så borde ja få en gull "pengsne" ä så dricker vi kaffe på polski på Filipoffs ä tittar på hur di där rysliga demirondera betar sej, vi lär ska äta frukost på Medvedj ä midda på Palkin, va ska du köpa?

– Nå bland annat en briljantring, en soska ä lite viziga. Kom int försent ti tåge, nu går jag i vannan.

SCEN 2: Gamla stationshallen

Häradshövdingen och consuln med fruar intåga följda av kuskarna Mikko och Konsta bärande omfångsrikt bagage i stationshallen. Tvenne bärare störta fram och hälsa igenkännande. – Hyvää päivää herra konsul ja heras-syötink, herrasväki männööot nyt taas Pietarii.

Consuln: – Mikko ja Konsta ha ois voinut vie'jjä pakaassi, mut ottakaa työ nyt ja kassokaa hyvät paikat, nii, nii, ens luokast' tietyst, no mänkää nyt joutui. Ja köper biljetterna, gå ni nu alla in i väntsaln.

– Men hinner vi nu?
– Asch vi har ju mer än en halv timme på oss.

– Nå va ska ni nu ha – jaha madeira ä rån. Int is vi dricka öl Henrik, de dricker vi i Nykörka, ä ja ha skrivi ti Sundgren i Valkeasaari så att vi får kaviar ä en arschin supar.

– Nej, nej, ni får int börja nu igen me den där Sundgren, han skojar bara me er och ni minns ju hur de gick sist. Aj nu ringde de, kom nu fort.

– Bara första gången, men gå ni nu bara, vi kommer efter.

– En madera till ä en cigar, skäl. Nu ringde de.

– Nå strunt i de, de va ju bara andra gången.

– Juna lähtee Pietariin!

Consuln och häradshövdingen gå makligt mot I kl vagnen, där tvenne bärare bugande öppna dörren. I fönstren fruarna ängsligt vinkande. Stationsklockan slår tre slag.

Stationsinspektorn träder ut på perrongen från sitt ämbetsrum, med uniformskappan kastad löst över axlarna. Med vänster handens tumme och pekfinger håller han elegant ihop kappan över knäna, ser åt höger och vänster, sticker ut högra armen och gör honnö. Konduktören som följt alla hans rörelser blåser i sin visselpipa och om några ögonblick svarar loket med en lång avgångssignal. Ett häftigt ryck och tåget är på väg mot Petsburg.